

БУТИ СУДДЕЮ

Практично - методичний посібник викладача

Київ 2018

Це видання здійснено за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) у рамках Програми «Нове правосуддя».

Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають думку Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

ВСТУП

Цей посібник підготовлено Національною школою суддів України за сприяння Програми «Нове правосуддя» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

Мета програми «Нове правосуддя» – надання підтримки судовій владі, Уряду, Парламенту, адвокатській спільноті, правничим школам, громадянському суспільству, ЗМІ та громадянам у створенні умов для функціонування незалежної, підзвітної, прозорої та ефективної системи правосуддя, яка забезпечує верховенство права, та у боротьбі з корупцією.

Програма USAID «Нове правосуддя» ґрунтує свою діяльність на здобутках попередніх проектів USAID «Україна: верховенство права» й «Справедливе правосуддя» та використовує їх досягнення для координації тісної співпраці з українськими партнерами, проектами USAID та Уряду США й іншими проектами міжнародних донорських організацій в Україні.

У цьому посібнику представлені матеріали навчального курсу «Бути суддею» для спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді. Даний курс розроблений у формі тренінгу із застосуванням інтерактивних методів навчання та з урахуванням кращого світового досвіду.

Посібник складається із шести частин:

- Частина 1 «Розробка навчальної програми для суддів» стосується процесу планування програми, зокрема принципів навчання дорослих, мети навчальної програми, необхідності колективного планування та обговорення програми, визначення цілей програми та викладачів, а також використання цього посібника.
- Частина 2 «Графік занять» пропонує дванадцяти годинний розклад навчання.
- Частина 3 «Конспект заняття» включає виклад змістовної частини навчання та інструкції щодо методики представлення матеріалу учасникам.
- Частина 4 «Матеріали» включає навчальні матеріали для учасників – витяги із національних нормативних актів та міжнародних документів.
- Частина 5 «Міні-лекції/Презентації/Практичні вправи» пропонує зміст наочних матеріалів.
- Частина 6 «Оцінка навчання» містить форму оцінки якості навчальної програми, матеріалів та викладачів.

Формат цього посібника та зміст розділів Частини 1 базуються на матеріалах посібника, що був підготовлений Феліксом Стампфом для Національного коледжу суддів США.

ЗМІСТ

№	Назва розділу	Сторінка
Частина 1. Розробка навчальної програми.		11
	Вступ.	11
I.	Принципи навчання дорослих.	11
II.	Процес планування.	14
III.	Використання навчально-методичного посібника.	17
Частина 2. Порядок денний навчання.		18
	Вступ.	19
I.	Навчання тривалістю 12 годин.	20
Частина 3. Конспект заняття.		21
	Вступ.	22
I	Привітання та загальний огляд. Знайомство та очікування.	23
II	Мета та цілі навчальної програми «Бути суддею».	26
Тема 1	Історичні витоки суддівської професії.	28
Тема 2	Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії.	30
Тема 3	Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в діяльності судді. Вміння слухати, нотувати, приймати рішення	34
Тема 4	Ефективна комунікація та імідж судової влади	36
Тема 5	Психологічні аспекти у діяльності судді. Харизма судді.	37
III	Висновки.	41

Частина 4. Матеріали.		42
	Вступ.	45
I	Привітання та загальний огляд. Знайомство.	46
II	Мета, цілі навчальної програми «Бути суддею».	48
III	Законодавство України, Кодекс суддівської етики та міжнародні акти, які регулюють діяльність судді.	49
	ДОДАТКИ.	
1.	Конституція України, Розділ VIII „Правосуддя”. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page	49
2.	Закон України „Про судоустрій і статус суддів” (витяг). http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/page	54
3.	Закон України «Про запобігання корупції» http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18	Під QR кодом
4.	Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим з’їздом суддів України 22 лютого 2013 р. https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf	81
5.	Коментар до Кодексу суддівської етики, затверджений Рішенням Ради суддів України 4 лютого 2016 року. http://rsu.gov.ua/uploads/article/komentar-kodeksusuddivskoietiki-edd47ed191.pdf	Під QR кодом
6.	Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року (витяг). http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_201	86
7.	Бангалорські принципи діяльності судді, схвалені Резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної ради ООН від 27 липня 2006 року. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_j67	87
8.	Коментарі щодо Бангалорських принципів поведінки суддів. https://vkksu.gov.ua/userfiles/komentari%20bangalorski.pdf	Під QR кодом
9.	Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя (витяг).	95

	http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_133	
10.	Рекомендація R (94) 12 Комітету міністрів Ради Європи від 13 жовтня 1994 року. http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_323	96
11.	Європейська хартія про закон щодо статусу суддів та Пояснювальний меморандум до Європейської хартії про закон щодо статусу суддів (витяг). http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_236	101
12.	Загальна хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 року Центральною радою Міжнародної асоціації суддів в Тайпеї (Тайвань) (витяг). http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_j63	104
13.	Висновки Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів щодо відповідальності суддів, 24-25 жовтня 1980 року (Туніс). https://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/	107
14.	Висновки Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів щодо контролю діяльності та поведінки суддів: концепція; хто здійснює контроль; право на захист (і права людини); незалежність суддів, 12 -16 липня 1987 року (Дублін) (витяг). https://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/	109
15.	Висновки Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів щодо правил етичної поведінки суддів, їх застосування та додержання, 31 жовтня – 4 листопада 2004 року (Вале де Браво). https://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/	110
16.	Хартія суддів у Європі, затверджено асамблеєю Європейської асоціації суддів, 20 березня 1993 року зі змінами від 20 квітня 1996 року (витяг). http://sc.gov.ua/ua/visnovki_pershoji_ekspertnoji_komisiji_mizhnarodnoji_asociaciji_suddiv.html	112
17.	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (витяг). http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004	113
18.	Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки.	119

	http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a38	
19.	Рекомендація №R(81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_133	127
20.	Висновок №7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство». https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/vys7.pdf	130
21.	Висновок №3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності. https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/vys3.pdf	144
22.	Висновок №1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a52	Під QR кодом
23.	Висновок №13 (2010) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо ролі суддів у виконанні судових рішень. https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/EU_Standarts_book_web-1.pdf	Під QR кодом
24.	Резолюція Європейської асоціації суддів стосовно ситуації в Україні в сфері дисциплінарної відповідальності суддів (Тронхейм, 27 вересня 2007 року) https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/rez-evrop-asociacii.doc	163
25.	Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про незалежність судової влади” від 13.06.2007 № 8 http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07	165
Частина 5. Міні-лекції / Презентації / Практичні справи.		

	Вступ.	176
I	<i>МІНІ-ЛЕКЦІЇ.</i>	
До теми 1	Історичні витоки суддівської професії	177
До теми 2	Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії.	184
До теми 3	Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в діяльності судді. Вміння слухати, нотувати, приймати рішення.	194
До теми 5	Психологічні аспекти у діяльності судді. Харизма судді.	199
II	<i>ПРЕЗЕНТАЦІЇ.</i>	
До теми 1	Історичні витоки суддівської професії	202
До теми 2	Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії.	213
До теми 3	Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в діяльності судді. Вміння слухати, нотувати, приймати рішення.	218
До теми 5	Психологічні аспекти у діяльності судді. Харизма судді.	227
III	<i>ПРАКТИЧНІ ВПРАВИ.</i>	
До теми 2	Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії.	241
До теми 3	Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в діяльності судді. Вміння слухати, нотувати, приймати рішення.	243
До теми 4	Ефективна комунікація та імідж судової влади.	244
До	Психологічні аспекти у діяльності судді. Харизма судді.	246

теми 5		
Частина 6. Оцінка навчання.		
	Вступ.	248
	Оціночна форма.	249

ЧАСТИНА 1
РОЗРОБКА НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

№	Розділ	Сторінка
	Вступ.	11
I.	Принципи навчання дорослих.	11
II.	Процес планування.	14
III.	Використання навчально-методичного посібника.	17

ЧАСТИНА 1. РОЗРОБКА НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ.

ВСТУП.

Ця частина навчально-методичного посібника представлена у трьох аспектах, які доцільно брати до уваги при розробці навчальної програми «Бути суддею» для кандидатів на посаду судді. По-перше, оскільки навчання кандидатів на посаду судді є різновидом навчання дорослих осіб, ця частина починається зі стислого огляду принципів навчання дорослих, що становлять підґрунтя для планування програми. Далі представлено процес планування моделі курсу. Цей розділ закінчується рекомендаціями щодо використання навчально-методичного посібника при розробці цієї програми.

I ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ

Чотири види принципів навчання дорослих є доречними для планування навчальних програм для суддів. По-перше, дорослі особи мають низку характеристик, які впливають на те, як вони вчаться. По-друге, цілі навчання та навчальні роботи можуть стосуватися шести різних рівнів мислення дорослих. По-третє, щоб гарантувати досягнення цілей навчальної програми всіма учасниками, потрібні різнопланові навчальні методи. І по-четверте, важливими компонентами ефективного навчання дорослих є друковані та наочні матеріали.

Характеристики «дорослих учнів». Навчання суддів буде максимально ефективним, якщо при його підготовці взяти до уваги такі характеристики «дорослих учнів».

- Дорослі особи зазвичай прагнуть здобути нову інформацію і навички, якими можна негайно скористатися. Менш імовірно, що вони бажатимуть нових знань як таких.
- Дорослі володіють значним обсягом знань та досвіду ще до того, як починають опановувати навчальну програму. Існуючі знання та досвід учасників – важливий ресурс для викладачів навчальних програм для суддів.
- Дорослі вчаться найуспішніше, коли вони відчувають, що їх цінують і поважають. Вони побоюються відкритої конкуренції та провалу в очах публіки, і це певною мірою шкодить навчанню.
- Дорослі краще засвоюють навчальний матеріал, коли беруть активну й творчу участь у самому процесі навчання.

Рівні мислення дорослих. Блум (Bloom) у своїй таксономії навчання стверджує, що у дорослих навички мислення можна розділити на шість категорій складності. Навчання суддів можна вибудувати таким чином, щоб допомогти учасникам досягти встановлених цілей на всіх вказаних нижче рівнях.

- *Знання.* На цьому, найфундаментальнішому, рівні розуміння учасники можуть повторювати, згадувати і характеризувати представлену інформацію.
- *Розуміння.* Цей рівень вивчення передбачає відтворення учасниками інформації власними словами. Вони можуть пояснювати, наводити приклади та

підсумовувати.

- *Застосування.* Учасники здатні застосовувати інформацію або навички в новій ситуації. Вони можуть тлумачити, модифікувати та використовувати поняття й навички.
- *Аналіз.* На цьому рівні мислення учасники здатні роз'єднати ціле на складові частини. Вони можуть виокремлювати, окреслювати й підрозділяти ідеї та навички.
- *Синтез.* Цей рівень розуміння дає учасникам змогу використовувати інформацію для створення нових ідей. Вони можуть розробляти плани й вирішувати проблеми.
- *Оцінка.* На цьому, найвищому, рівні мислення учасники можуть складати судження на основі набору критеріїв. Вони здатні до критичного осмислення речей.

Набір різнопланових навчальних методів. Жоден окремий навчальний метод не може бути ефективним для всіх учасників. Так само жоден окремий навчальний метод не підходить для досягнення всіх цілей навчання. Використання набору різнопланових навчальних методів дасть змогу всім учням зберегти зацікавленість і досягти цілей програми. Нижче дається опис різних видів навчальних робіт.

Лекція. Цей метод дозволяє інструкторові контролювати надання інформації. Лекція може бути ефективним способом передачі інформації, коли цілі програми обмежені здобуттям знань та досягненням розуміння. Однак більшість учасників не здатні зберігати увагу до лекції впродовж більш ніж 20 хвилин підряд. Лекції ефективніші, коли їх доповнює показ наочних матеріалів та коли їх поєднано з іншими навчальними методами.

Дискусія. Дискусія є двостороннім спілкуванням між ведучим та учасниками або безпосередньо між учасниками. Дискусія залучає учасників до активного навчання. Вона може бути ефективним методом поліпшення запам'ятовування учасниками понять і здатна допомогти їм здобути навички вирішення проблем та критичного мислення. Дискусія дає змогу учасникам пропонувати нові ідеї і часто стимулює їх продовжувати навчання. Дискусія може відбуватися у великій або малій групі, а також між двома учасниками.

Ситуативний аналіз. У ситуативному аналізі фігурує реальна чи уявна ситуація, що ілюструє поняття або навички. Цей метод може посприяти досягненню прикладних цілей, а також тих, що пов'язані з аналізом, синтезом та оцінкою. Ситуативний аналіз можна застосовувати при роботі у великій або малій групі, а також індивідуально. Його можна проводити усно, проте зазвичай викладачеві простіше, коли його представлено в письмовій формі. Ситуативні аналізи найефективніші, коли в їх основі лежать реальні проблеми, з якими учасники мають справу в своїй професійній діяльності.

Моделювання. Цей метод передбачає, що кожен учасник гратиме певну роль. Моделювання має відображати реальні ситуації, що мають стосунок до учасників. Переваги моделювання полягають у тому, що воно залучає учасників до активного навчання і заохочує їх до критичного мислення та оцінок.

Моделювання має ретельно готуватися ведучим, з тим щоб учасники чітко розуміли свої ролі та цілі моделювання.

Письмова робота. Короткі письмові вправи можуть підсилювати ефект інших навчальних методів. Наприклад, під час лекції викладач може зробити перерву на дві хвилини, впродовж яких учасники мають підсумувати в письмовій формі головні принципи лекційного матеріалу. Або ж, запропонувавши питання чи проблему для дискусії, ведучий може попросити учасників коротко викласти на папері їхні думки; скоріш за все, в подальшій дискусії візьмуть активну участь більше учасників і прозвучить більше вдумливих відповідей. Додатковою перевагою письмових вправ є те, що вони залучають до активної роботи кожного учасника.

Вікторини. Вікторина передбачає, що учасники дадуть відповіді (мовчки, „самі собі”, або в письмовій формі) на низку питань. Вікторини – ефективний спосіб розпочати заняття, з’ясувавши настрої та визначивши знання учасників, а також завершити заняття, закріпивши основні поняття, що їх було розглянуто на ньому. Вікторини залучають учнів до активної роботи і можуть використовуватись як метод започаткування дискусії.

Матеріали та наочні засоби. Більшість дорослих осіб краще засвоюють інформацію, коли сприймають її візуально, а не на слух. Ефективність навчання зростає, коли інформація подається й усно, і візуально. Отже, друковані матеріали та наочні засоби є важливими компонентами продуктивного навчання суддів.

Друковані матеріали повинні фігурувати на кожному занятті програми навчання суддів. Ці матеріали можуть мати різні форми. Нижче дано опис типових видів друкованих матеріалів, використовуваних у навчанні суддів.

Виклад. Цей вид матеріалу представляє інформацію в текстовій формі. Він містить усю інформацію, яку викладач має намір представити усно, а іноді й додаткові відомості. Учасники можуть підготуватися до заняття, прочитавши викладений матеріал; його можна також використовувати як довідковий, коли програму буде завершено.

Конспект. Цей вид матеріалу систематизує та підсумовує, в форматі конспекту, інформацію, що представлена викладачем на занятті. Учасники можуть користуватися конспектом під час заняття, щоб було легше слідкувати за лекцією і засвоювати матеріал. Конспекти також можуть містити відповідні графі, які можуть бути заповнені учасниками під час заняття, що має посприяти ще кращому розумінню змісту.

Перевірні листи. Перевірний лист містить низку питань для учасників або вказівок, якими вони можуть користатися, щоб вирішувати проблеми, аналізувати питання чи реалізовувати навички. Викладачі можуть використовувати перевірні листи для структуризації своїх лекцій. Учасники можуть використовувати перевірні листи під час заняття для того, щоби засвоювати зміст і оволодівати навичками, а також після заняття з тим, щоби застосовувати здобуті знання й навички у своїй професійній діяльності

Форми. Цей вид матеріалу є корисним і під час програми, і після її закінчення. Під час заняття форми ефективно підходять для ілюстрації понять. Після завершення заняття учасники можуть пристосувати форми до використання у своїй повсякденній праці.

Бібліографія. Анотована бібліографія часто додається до вказаних вище видів друкованих матеріалів. Анотації містять стислий опис джерел друкованої інформації, а також вказівки учасникам щодо того, де вони зможуть дістати цю літературу, якщо захочуть дізнатися більше про ту чи ту тему, коли програму буде закінчено.

Наочні засоби мають використовуватися під час занять. Вони допомагають учасникам зрозуміти поняття, а викладачам дозволяють розширити арсенал активних навчальних методів. Існує чотири види наочних засобів: плівкові слайди, дошки для крейди, фліп-чарти та роздавальні матеріали.

Плівкові слайди – є найбільш поширеним видом електронних наочних засобів. Вони дають змогу всім учасникам бачити один і той же матеріал одночасно. Викладачі можуть підготувати слайди перед заняттям, скопіювавши матеріал на плівку або написавши текст на слайді. На відміну від матеріалу, який представлено на дошках, такі слайди є багаторазовими засобами тож викладачі можуть використовувати їх постійно. Щоб максимізувати ефективність слайдів як візуальних інструментів, на кожному з них слід давати незначний обсяг тексту, а шрифт має бути досить великим для того, щоб усі учасники могли прочитати текст.

Дошки для крейди – є вдалим наочними засобами для навчання й опанування матеріалу, якщо використовувати їх ефективно. На дошці можна написати перелік цілей заняття, ключових моментів лекції, ідеї, які висловлені учасниками в ході дискусії, і багато чого іншого. Дошки є найефективнішими, коли викладач використовує їх вибірково, подаючи на них лише найважливіші аспекти з метою закріплення головних ідей заняття.

Фліп-чарти – це великі листи паперу. Викладачі в більшості ситуацій можуть використовувати фліп-чарти замість слайдів та дошок. З огляду на свій обмежений розмір, фліп-чарти не можуть бути настільки ж ефективними при роботі з великими групами, як слайди та дошки. З іншого боку, фліп-чарти є ефективними засобами для занять з малими групами, коли потрібно зафіксувати ідеї, які висловлені учасниками. Крім того фліп-чарти є мобільним засобом, тож їх неважко мати під рукою, коли відсутні інші наочні засоби.

Роздавальні матеріали – різноманітні візуальні засоби. До їх числа належать конспекти, перевірні листи, графіки, діаграми, задачі, приклади та інструкції. Роздавальні матеріали дають змогу економніше розпоряджатися часом, відведеним на заняття, оскільки учасникам не потрібно переписувати інформацію з дошки чи слайда. Крім того це – багаторазові матеріали, тож викладачі можуть використовувати їх у подальших заняттях, а учасники – після закінчення програми.

II ПРОЦЕС ПЛАНУВАННЯ

У цій частині навчально-методичного посібника представлено модель процесу планування програми. Модель покликана служити орієнтиром. У більшості ситуацій організаторам програми буде доцільно дотримуватися цієї моделі. Проте в окремих випадках організатори пристосовують модель процесу планування до своїх конкретних потреб.

Модель процесу планування складається з п'яти елементів: (1) оцінка потреб; (2) цілі навчання; (3) створення комітету з планування; (4) викладацький склад; і (5) оцінка програми.

Оцінка потреб. Першим кроком організаторів програми має стати проведення оцінки потреб. Один із способів проведення ними такої оцінки – поставити собі низку запитань і спробувати дати на них відповідь. Наприклад:

- Чому потрібна або бажана така програма?
- На яку аудиторію має бути спрямовано програму?
- Яким є нинішній рівень обізнаності учасників із тематикою програми?
Що вони вже знають по тематиці програми?

Який досвід мають вони в царині тематики програми?

Яке їхнє ставлення до тематики програми?
- Які суттєві знання й навички потрібно здобути потенційним учасникам?

Можливо, організатори знають відповіді на ці питання завдяки своєму попередньому досвіду участі в програмах з цієї теми. В інших випадках організаторам доведеться проконсультуватися з експертами з тим, щоб одержати відповіді на деякі з питань. Не виключено також, що організаторам доведеться провести опитування потенційних учасників та з'ясувати, які знання та досвід вони мають і яким є їхнє ставлення до тематики програми. Так чи інакше, організаторам необхідно відповісти на наведені вище питання для того, щоби підготувати таку програму, яка відповідатиме потребам учасників.

Мета та цілі навчання. Другий крок організаторів у ході планування програми – намітити мету та загальні навчальні цілі програми. Мета навчання – це той кінцевий результат, якого викладачі прагнуть досягти по завершенні викладання навчального курсу. Цілі навчання є відповіддю на питання: “Що зможуть робити учасники в результаті опанування програми? Які знання, вміння, навички вони отримують?” При визначенні кожної навчальної цілі організаторам варто дотримуватись трьох етапів процесу. По-перше, почніть виклад навчальної цілі такими словами: „В результаті опанування цієї програми учасники зможуть...” По-друге, виберіть дієслово, що позначає активну дію, щоб описати, що саме зможуть робити учасники після закінчення програми, як-от „визначити”, „вказати”, „розробити”, „створити”, „проаналізувати”, „дослідити”. По-третє, закінчіть виклад навчальної цілі відповідною конкретикою. Наприклад, всі або деякі з наведених нижче навчальних цілей будуть доречними для програм різної тривалості за тематикою навчальної програми.

Мета навчального курсу

У результаті опанування цієї програми кандидати на посаду судді мають:

- Усвідомити зміст понять “репутація судді” та “імідж судової влади”;
- Засвоїти загальні підходи до поведінки судді у професійній діяльності та в особистому житті;
- Оволодіти вмінням керувати діалогом з учасниками процесу та відвідувачами суду, пом’якшувати суперечності, застосовувати вербальне і невербальне мовлення;
- Розуміти та свідомо корегувати власний психологічний стан.

Навчальні цілі

Пройшовши цей курс, кандидати на посаду судді мають

знати та розуміти:

- особливу роль судової влади в демократичному суспільстві;
- інтереси та цінності правосуддя;
- незалежність та неупередженість судді як необхідні ознаки справедливого правосуддя;
- особливості статусу судді;
- етичні стандарти поведінки судді в професійній діяльності та приватному житті;
- психологічні аспекти в діяльності судді

вміти:

- застосовувати етичні вимоги до власної поведінки;
- забезпечувати процесуальну справедливість для учасників судових проваджень;
- ефективно комунікувати;
- володіти прийомами саморегуляції.

Створення комітету з планування (групи розробників навчального курсу). Закінчивши оцінку потреб і намітивши навчальні цілі програми, організатори мають утворити комітет з планування. Хоча спланувати програму може й одна особа, проте саме колективне планування підвищує шанси на створення логічно вивіреного, збалансованого й репрезентативного курсу. Комітет з планування має складатися з п’яти – восьми членів, обізнаних з навчанням суддів та стандартами щодо суддівської професії.

Комітет повинен запропонувати свої поради щодо основних елементів планування програми. Комітет має розглянути оцінку потреб та навчальні цілі і висловити свою думку щодо них. Потім комітет повинен представити висновки щодо конкретних тем, потрібних для досягнення цілей навчання. Далі комітет має визначити, скільки часу слід відвести в рамках програми на кожну окрему тему. Комітет повинен вирішити, які навчальні роботи потрібні для досягнення цілей програми. Нарешті, комітет повинен дати потенційним викладачам рекомендації щодо програми.

Викладацький склад. Ефективний склад викладачів є конче необхідним для досягнення успіху курсу. В ідеалі викладачі повинні знати теми, що їх вони висвітлюватимуть, мати чудові викладацькі навички і бути різного віку, статі та етнічного походження. Якщо це можливо, викладачам слід зустрітися до початку програми, щоб узгодити зміст своїх занять і тим самим уникнути повторів та пропусків. Інструктивний семінар (тренінг) з

акцентом на ефективних методиках навчання дорослих осіб, що передбачають активну участь аудиторії в заняттях, якнайкраще допоміг би викладачам зробити програму ефективною.

Стосовно будь-якого із занять за програмою викладач, який має його проводити, відповідає за розробку навчальних цілей, робіт, матеріалів та наочних засобів. У Частинах 3, 4 та 5 цього навчально-методичного посібника наведено рекомендації щодо навчальних цілей, робіт, матеріалів та наочних засобів для кожного заняття за програмою. Викладачі можуть використати ці елементи без змін або модифікувати їх згідно з потребами свого заняття.

Загальні оцінки. Організатори повинні розробити форму для письмової оцінки якості та успішності програми. Результати письмових оцінок міститимуть важливу, з точки зору зворотного зв'язку, інформацію для організаторів та викладачів, яка знадобиться їм при плануванні наступної реалізації програми. Частина 6 навчально-методичного посібника містить шаблон оціночної форми для визначення ефективності змісту й матеріалів програми, а також роботи викладацького складу.

ІІІ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА

Загальна мета цього навчально-методичного посібника – дати змогу фахівцям у галузі навчання суддів або організаторам програм реалізувати курс із зазначеної тематики. З цією метою посібник містить вказівки щодо порядку денного та цілей навчання, навчальних робіт, змістовної частини, пов'язані з програмою матеріали, наочні засоби та оціночну форму. Для того, щоби цей посібник можна було використовувати за інших умов, до нього включені пропозиції щодо розробки програм різної тривалості.

Хоча посібник має на меті полегшити реалізацію програми, проте в більшості випадків організатори та викладачі можуть адаптувати її з урахуванням знань, настроїв і досвіду учасників. Тож після проведення оцінки потреб організатори можуть видозмінити навчальні цілі програми, надавши більшої ваги певним темам і перерозподіливши час, відведений темам у рамках програми. Так само викладачі можуть ревізувати навчальні цілі будь-якого із занять, модифікувати матеріали, обрати інші учбові роботи та видозмінити наочні засоби з урахуванням свого викладацького стилю.

Таким чином, за певних обставин цей навчально-методичний посібник слугуватиме моделлю, яку можна використати, продублювавши курс. Проте частіше фахівці в галузі навчання суддів витрачають чимало часу й енергії, пристосовуючи навчальний матеріал до потреб учасників. У таких випадках цей навчально-методичний посібник може стати цінним джерелом інформації для організаторів програми та викладачів.

ЧАСТИНА 2
ПОРЯДОК ДЕННИЙ НАВЧАННЯ

№	Розділ	Сторінка
	Вступ.	19
I.	Навчання тривалістю 12 годин.	20

Вступ

Матеріали навчально-методичного посібника підготовлено досвідченими суддями та психологами, які приділили значну увагу факторам, що впливають на ефективність процесу адаптації до професійної діяльності судді: іміджу та репутації судді, навичкам самопрезентації, вмінню бути гнучким у поведінково-рольових стратегіях, розумінню основ та принципів конфліктології, володінню методами емоційно-вольової саморегуляції та іншими психологічними аспектами.

Для реалізації навчальної програми «Бути суддею» можуть бути відведені різні обсяги часу. Тривалість програми залежатиме від того, який часовий проміжок запропоновано для проведення одного заходу, обсягу практичних знань та досвіду учасників, конкретних цілей, що їх організатори сподіваються досягти, а також від широти та глибини пояснення тем. Цей курс може бути розділом більш широкої навчальної програми. Водночас ця тема може викладатися в рамках окремої програми тривалістю від половини робочого дня до кількох днів.

Цей навчально-методичний посібник містить дванадцяти годинний розклад програми. Тривалість цієї програми можна ще скоротити, відмовившись від деяких цілей, частин змісту та окремих компонентів. З іншого боку, цей розклад можна перетворити на більш тривалий завдяки розширенню та поглибленню пояснення матеріалу, для чого можна передбачити додаткові навчальні компоненти з активним залученням аудиторії.

БУТИ СУДДЕЮ
ПОРЯДОК ДЕННИЙ НАВЧАННЯ
ТРИВАЛІСТЮ 12 ГОДИН

1-й день

9:00 – 9:30	Привітання та загальний огляд. Знайомство.
9:30 - 10:30	Мета навчальної програми «Бути суддею».
10:30 – 11:00	Історичні витоки суддівської професії.
11:00 - 11:20	Перерва
11:20 -12:30	Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії.
12:30 - 13:30	Перерва на обід
13:30 - 15:00	Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в діяльності судді. Вміння слухати, нотувати та приймати рішення.
15:00 - 15:15	Перерва
15:15 - 17:00	Ефективна комунікація та імідж судової влади.

2-й день

10:00 - 10:30	Психологічні аспекти в діяльності судді. Харизма судді.
11:20 - 11:40	Перерва
11:40 - 13:00	Психологічні аспекти в діяльності судді. Харизма судді (продовження).
13:00	Підведення підсумків. Завершення.

ЧАСТИНА 3
КОНСПЕКТ ЗАНЯТТЯ

№	Розділ	Сторінка
	Вступ.	22
I	Привітання та загальний огляд. Знайомство та очікування.	23
II	Мета та цілі навчальної програми „Бути суддею”. Мозковий штурм.	26
Тема 1	Історичні витоки суддівської професії.	28
Тема 2	Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії.	30
Тема 3	Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в діяльності судді. Вміння слухати, нотувати, приймати рішення	34
Тема 4	Ефективна комунікація та імідж судової влади	36
Тема 5	Психологічні аспекти у діяльності судді. Харизма судді.	37
III	Висновки.	41

Вступ

У частині «Конспект заняття» навчально-методичного посібника розкривається зміст і наводяться інструкції щодо методики представлення матеріалу. Темі розміщено в такому ж порядку, в якому їх подано у «Порядку денному навчання» в Частині 2.

Конспекти занять розділено на два стовпчики. Стосовно кожної теми в правому стовпчику наведено змістовну частину матеріалу, що має бути представлений викладачем. Лівий стовпчик складається з інструкцій викладачеві та учасникам щодо методики роботи з матеріалом. Інструкції стосуються пов'язаних з відповідними темами матеріалів, які надані у Частині 4, та міні-лекціями/слайдами, що представлені у Частині 5.

Щоби допомогти фахівцям у галузі навчання суддів адаптувати цей посібник до програм різної тривалості, в методичних інструкціях запропоновано способи як звуження, так і розширення дванадцятигодинного порядку денного навчання. У разі потреби скоротити програму в інструкціях вказано на цілі, теми та види навчальної діяльності, які слід модифікувати або оминати. Якщо ж тривалість програми має бути розширено до більшої тривалості, в інструкціях наведено рекомендації щодо змісту додаткових занять.

Звичайно ж, «Конспект заняття» *не має на меті обмежити викладачів*. Представляючи будь-яку з тем, викладач може додати щось до змістовної частини, залишити поза уваги чи змінити той або інший компонент, виходячи з досвіду і знань – як власних, так і тих, що ними володіють учасники занять. Крім того, кожен викладач *може адаптувати* зазначені в інструкціях види навчальної діяльності як *до власного стилю викладання*, так і *до потреб учасників*.

I. ПРИВІТАННЯ ТА ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД. ЗНАЙОМСТВО ТА ОЧІКУВАННЯ.

Вказівки	Зміст навчання
<p>Для належної підготовки до занять викладач повинен перевірити наявність всього необхідного обладнання (фліпчарт, папір до нього та маркери, проектор для презентацій тощо).</p> <p>Звернути увагу учасників на Частина 2. Порядок денний навчання. Вказати сторінку, на якій знаходиться порядок денний.</p> <p>Звернути увагу учасників на Розділ I Частина 4.</p>	<p>Привітання учасників курсу за програмою „Бути суддею”.</p> <p>Стисла характеристика основних пунктів порядку денного.</p> <p>Надання учасникам детальної інформації з питань матеріально-технічного забезпечення: організація харчування, розташування інших приміщень для занять тощо (<i>викладач інформує про це в тому випадку, якщо цей курс є першим серед інших курсів, запланованих навчальною програмою підвищення кваліфікації певної категорії слухачів</i>).</p> <p>Представлення учасникам загального огляду програми.</p> <p>Під час навчання кандидатам на посаду судді буде надана можливість ознайомитися із наступними темами:</p> <ul style="list-style-type: none">✓ <i>Історичні витоки суддівської професії.</i>✓ <i>Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії.</i>✓ <i>Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в діяльності судді. Вміння слухати, нотувати та приймати рішення.</i>✓ <i>Ефективна комунікація та імідж судової влади.</i>✓ <i>Психологічні аспекти в діяльності судді. Харизма судді.</i> <p>Огляд видів, методів викладання/навчання, які будуть використані в програмі.</p> <p>Кожна тема, окрім четвертої, передбачає інтерактивну міні-лекцію, виконання практичних (індивідуальних або у малих групах) завдань, розроблених з метою оволодіння суддівськими навичками при здійсненні</p>

	<p>правосуддя. Увесь «дизайн» курсу – як змістовні матеріали (відеофільм, міні-лекції, що супроводжуються презентаціями у PowerPoint, індивідуальні та ситуативні завдання), так і методика (експрес - опитування за допомогою «клікерів», робота в малих групах з подальшою презентацією та обговоренням, виконання індивідуальних завдань) – сфокусований на досягнення чітко сформульованих навчальних цілей.</p> <p>Програма курсу розрахована на 1.5 дні. Курс є цілісним, логічним, теми курсу узгоджені між собою, з багатьма внутрішніми взаємозв'язками. Міні – лекції покликані допомогти актуалізувати знання, необхідні для вирішення ситуативних завдань.</p>
	<p>Представлення викладачів.</p> <p><i>Викладач(і) під час вступного слова має(ють) підкреслити важливість розглядуваної теми для загального введення у професію судді.</i></p> <p><i>Викладач (і) представляє(ють) себе особисто та стисло говорить(ять), чому він (вони) обрав(ли) суддівську кар'єру. При цьому підкреслюється, що, обравши професію судді, учасники тренінгу мають підпорядковуватись багатьом вимогам у своєму професійному житті.</i></p>
<p>Запропонувати учасникам заповнити Форму інтерв'ю в Розділі I Частини 4. Вказати сторінку.</p> <p><i>У випадку, якщо цей курс не є першим серед інших курсів, запланованих навчальною програмою для певної категорії слухачів, варто скоротити час на інтерв'ювання, бо слухачі вже знають один одного, а зосередитись на їх очікуваннях від курсу та цілях, які вони зазначать у формі для інтерв'ю.</i></p> <p><i>Очікування учасників записуються на фліп-чарті.</i></p>	<p><i>Після знайомства з тренером (тренерами) кожен із учасників називає себе і розповідає, які внутрішні та зовнішні чинники вплинули на його рішення стати суддею, а також говорить, які питання щодо своєї майбутньої кар'єри він (вона) хотіли би з'ясувати (в межах 1- 2 хв.).</i></p> <p>Залучення учасників до спільної роботи над інтерв'ю необхідно для того, щоби вони познайомилися один з одним, а також з метою задати тон їхній активності в процесі опанування програми. Розділені на пари, учасники інтерв'юють один одного впродовж п'яти хвилин. Після цього учасники коротко представляють один одного або всій групі, якщо вона не надто велика (до 20 осіб) і якщо для цього досить часу, або групі з шести інших учасників. Під час представлень викладачі можуть провести оцінку потреб, записавши досвід кожного з учасників по темі курсу, а також очікування учасників від</p>

<p>Звернути увагу учасників на матеріали, які їм роздані.</p>	<p>тренінга.</p> <p><i>Викладач (тренер) має систематизувати та аналізувати озвучені очікування учасників, акцентуючи увагу на тому, що в роботі судді поєднуються особистісна (те, що хоче сам суддя) та суспільна складова (те, що від нього вимагає суспільство). Роблячи попередні висновки, викладач (тренер) підкреслює важливість місії судді та необхідність того, щоб у ньому переважала суспільна складова. На основі очікувань учасників (тренер) формулює мету тренінгу та завдання, які ставляться перед учасниками для досягнення цієї мети.</i></p>
<p>Вступне слово викладача</p>	<p>Вступне слово викладача</p> <p>На суддів покладено надзвичайно важливі обов'язки діяти від імені української держави загалом і української судової влади зокрема.</p> <p>Нагадаємо, що відповідно до положень статті 57 Закону України „Про судоустрій і статус суддів” вперше призначений суддя приймає присягу такого змісту:</p> <p><i>"Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя".</i></p> <p>Ця програма має на меті допомогти кожному кандидату на посаду судді зрозуміти важливість обраного ним (нею) шляху та виклики, які постають перед ними.</p>

II. МЕТА ТА ЦІЛІ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ „БУТИ СУДДЕЮ”. МОЗКОВИЙ ШТУРМ.

Вказівки	Зміст навчання
<p>Назвати мету та цілі навчальної програми (10 хв).</p>	<p>Мета – допомогти кандидатам на посаду судді усвідомити важливість професії суддя та оцінити всі виклики, які постають перед суддею; усвідомити зміст понять “репутація судді” та “імідж судової влади”; засвоїти загальні підходи до поведінки судді у професійній діяльності та в особистому житті; оволодіти вмінням керувати діалогом з учасниками процесу та відвідувачами суду, пом’якшувати суперечності, застосовувати вербальне і невербальне мовлення; розуміти та свідомо корегувати власний психологічний стан.</p> <p>Огляд цілей курсу.</p> <p>У результаті опанування цього курсу кандидати на посаду судді зможуть усвідомити:</p> <ul style="list-style-type: none"> • особливу роль судової влади в демократичному суспільстві; • інтереси та цінності правосуддя; • незалежність та неупередженість судді як необхідні ознаки справедливого правосуддя; • особливості статусу судді; • етичні стандарти поведінки судді в професійній діяльності та приватному житті; • психологічні аспекти в діяльності судді <p>навчитись:</p> <ul style="list-style-type: none"> • застосовувати етичні вимоги до власної поведінки; • забезпечувати процесуальну справедливість для учасників судових проваджень; • ефективно комунікувати; • володіти прийомами саморегуляції.
<p>Вправа за методом мозкового штурму (30 хв).</p> <p><i>Демонстрація відео (відео «Буду прокурором чи суддею» - https://www.youtube.com/watch?v=1X5Ar3wrSY4)</i></p> <p>Запропонуйте слухачам через 5 хв по черзі висловитися якими особистісними та професійними якостями має</p>	<p>Мозковий штурм.</p> <p>Мета завдання: залучити учасників до обговорення переглянутого відео з метою визначення рівня їх розуміння того, які особливості має суддівська професія та якими якостями має володіти особа, яка вирішила обрати професію судді.</p> <p>Проведення першої роботи за методом мозкового штурму.</p> <p><i>Викладач (тренер) демонструє фрагмент відеоролику, після перегляду якого учасники повинні відповісти на</i></p>

<p>володіти суддя.</p> <p><i>Під час обговорення викладач записує на фліпчарті названі учасниками якості</i></p>	<p><i>запитання: «Якими особистісними та професійними якостями має володіти суддя?»</i></p> <p>Учасникам надається на обговорення не більше 5 хв., а якщо вони готові відразу надавати відповіді, попереднє обговорення не здійснюється.</p> <p>Під час загальногрупової дискусії (10 хв на загальне обговорення) викладач має прослідкувати за тим, щоб перелічені нижче особистісні та професійні якості, серед інших, були висловлені або учасниками, або ведучими:</p> <ul style="list-style-type: none">- Зосередженість, терплячість, витримка, рішучість, дисциплінованість, вміння оцінювати ситуацію, зібраність, уважність, ввічливість, тощо.- Треба, щоб учасники мозкового штурму вміли стисло обґрунтувати свою позицію, чому саме, на їх думку, та чи інша якість, ознака властива суддівській професії. <p>Викладач підсумовує результати обговорення і висловлює думку, орієнтуючись на власний життєвий та практичний досвід, щодо того, якими особистісними та професійними якостями має володіти суддя.</p> <p>Викладач підсумовує обговорення.</p>
---	---

ТЕМА 1. ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ СУДДІВСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ.

Вказівки	Зміст навчання
<p>Міні – лекція (20 хв)</p> <p>Зауважити, що тексти відповідних витягів з національних законодавчих актів та міжнародних стандартів наведено в Розділі III Частини 4.</p> <p>Текст міні-лекції знаходиться у Частині _____, Розділ _____ Сторінка _____</p>	<p>Міні-лекція: Суд і судді: історичний нарис.</p> <p>Мета міні-лекції – познайомити учасників з формуванням суду як органу влади та витоками суддівської професії; порівняти вимоги, які ставилися до професії судді у стародавні часи і у наші дні.</p> <p>Історія виникнення суду як органу, який здатний розсуджувати конфлікти та вирішувати спори, як і становлення професії судді, є складовою частиною історії будь-якої держави та суспільства в цілому, адже поняття «суд» і «суддя» нерозривно пов’язані зі створенням і функціонуванням будь-якої держави. На різних етапах розвитку держави суди відображають її політику і здійснюють певні її функції.</p> <p>На <i>початковому етапі розвитку суспільства роль суду грало зібрання сородичів (членів племені).</i></p> <p>У подальшому, по мірі розвитку суспільства, можна говорити про розвиток явища, яке передувало судовому процесу як такому: родова кровна помста поступово замінювалась <i>вирішенням конфліктів за допомогою посередників.</i> Відповідні згадки про примирювальні процедури стародавніх часів можна знайти у поемах Гомера «Іліада» та «Одісея».</p> <p>Одні з перших згадок <i>про професію судді</i> є в «Одісеї» Гомера.</p> <p>Судовою установою Афін у період панування демократії (V-IV ст. до н.е.) стала Геліея (суд присяжних), яка, у першу чергу, виконувала функцію кримінального суду. Суддями в ній виступали присяжні, обрані з народу.</p> <p>Початковий етап формування <i>вітчизняної традиції судочинства</i> охоплює період Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Литовського князівства, Речі Посполитої та Запорозької Січі.</p> <p><i>Отже, можемо дійти таких висновків:</i></p> <ul style="list-style-type: none">• по-перше, український суддя в усі історичні періоди мав велику соціальну значущість;• по-друге, планка моральних і професійних вимог до судді відразу піднімається на вищий рівень разом із зростанням суспільних ідеалів гуманізму, свободи, справедливості. <p>І на завершення прочитайте вимоги до судді,</p>

	<p>зазначені нижче.</p> <p><i>Суддя:</i></p> <ul style="list-style-type: none">• має сумлінно виконувати свої обов'язки;• судити без гніву, ненависті, милості, приязні, страху;• свої рішення виносити, дотримуючись закону, без тяганини, відповідно до доказів, обставин;• розв'язувати справи без будь-якої тяганини, у порядку їх надходження, крім особливо важливих випадків. <p>Це – текст присяги судді, викладений гетьманом Данилою Апостола у 1730 році у виданій ним «Інструкції українським судам». Хіба не прослідковується у цих словах спадкоємність поколінь, особливо в поглядах на судову владу і професію судді?</p>
--	--

ТЕМА №2. ПРІОРИТЕТИ ПРАВОСУДДЯ ТА ОСНОВНІ ЦІННОСТІ СУДДІ. РИЗИКИ СУДДІВСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ.

Вказівки	Зміст навчання
<p>Практичне завдання (40 хв).</p> <p>Робота в малих групах. <i>Викладач роздає групам фабули справ.</i></p> <p><i>Необхідна кількість фабул справ знаходиться у Розділі на сторінці.</i></p> <p>Робота в групах – 10 хв. Обговорення загальне – 20 хв (по 5 хв. робить презентацію кожна група). Підсумовування викладачем – 5 хв.</p>	<p>Практичне завдання:</p> <p><i>Мета завдання:</i> визначення ставлення учасників до майбутньої суддівської професії та вміння надавати пріоритет виконанню службових функцій над всіма іншими (здатність бути відданими суддівській професії).</p> <p><i>Викладач (тренер) пропонує учасникам ознайомитись з фабулами справ, які роздані кожній групі, надати відповіді на запитання та обґрунтувати їх.</i></p> <p>Приклад вправи.</p> <p>Ви працюєте суддею. У вашому провадженні перебуває кримінальна справа за обвинуваченням громадянина Іванова В.Л. у вчиненні розбійного нападу. За три місяці до розгляду справи ви придбали для всієї родини дорогі квитки на концерт відомого виконавця, який відбудеться у великому концертному залі у м. Києві. Але обставини так складаються, що напередодні концерту ви завершуєте розгляд справи по суті та як раз на час концерту маєте видалитись у нарадчу кімнату для ухвалення рішення, для чого вам знадобиться щонайменше три дні.</p> <p>Питання: чи зможете Ви за цих умов відвідати концерт?</p> <p><i>(Варіант)</i> Якщо так, то як ви маєте діяти, якщо там випадково зустріли родичів потерпілого і вони звернулись до вас з проханням призначити максимально суворе покарання?</p> <p>Обґрунтуйте свою позицію.</p>
<p>Міні – лекція (20 хв.)</p>	<p>Міні-лекція: Пріоритети правосуддя та основні</p>

цінності судді.

Мета міні-лекції – дослідити поняття «суддя», законодавчі вимоги до осіб, які бажають стати суддями, акцентувавши увагу на таких поняттях, як «компетентність» і «добросесність». Проаналізувати, з яких ознак складається репутація судді як публічної особи з особливим статусом.

Пріоритети та ризики професії суддя:

Переваги:

- шановна престижна професія;
- недоторканість;
- незалежність (суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права);
- незмінюваність: судді, який обіймає посаду безстроково, гарантується перебування на посаді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, за винятком випадків звільнення судді з посади або відставки судді відповідно до закону.

Стереотипне уявлення про професію судді часто має й негативне забарвлення: суддя сприймається як символ вседозволеності та безкарності.

- професія пов'язана з можливими загрозами;
- не має права займатися іншою діяльністю, крім наукової та викладацької;
- надзвичайна висока відповідальність.
- перебування на посаді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом.

Суддя – це не тільки професія. Суддя – це насамперед людина, від якої залежить ставлення суспільства до судів загалом і рівень довіри до судової влади.

Якості та цінності судді. Цінності – це досвід людства, який зберігається в церкві, релігії, науці, мистецтві, культурі, але головне – в людях. І немає когось одного, хто може диригувати цінностями і вказувати на їхню правильність. Цінність – це колективний продукт, випробуваний життям, досвідом протягом багатьох років. Немає монополії

над цінностями. Цінне – це мудрість, яка прийшла нам від Бога і мудрих людей на землі.

Ніхто не сперечатиметься із твердженням, що за будь-яких обставин треба намагатися залишитися розумною, гідною, справедливою людиною, сповненою добра та розуміння іншої людини. Людність та справедливість, розсудливість та чесність, доброта та неупередженість, толерантність та порядність є універсальними якостями, затребуваними у будь-якій професії, але кожна професія розставляє свої акценти, збирає перші десятки необхідних якостей.

Репутація чесного і порядного судді. Ми говоримо про чесність і порядність одночасно не випадково. Оскільки одним із значень слова «чесний» є «той, який виражає правдивість, прямоту характеру, відвертість», то, умовно кажучи, можна бути непорядним, але правдивим, прямим та відвертим. Однак коли ми кажемо про чесність та порядність як про якості судді, то маємо на увазі у першу чергу суддівську честь. Саме звернення «Ваша честь» формулює основну вимогу до суддівства, адже правосуддя не може бути безчесним.

Мужність та моральна відвага

Суддівська мужність – це перш за все спротив тиску.

Гідність. Існує дуже просте правило: якщо людина поважає себе та відчуває гідність у самій собі, то ніколи не дозволить собі розтоптати гідність іншого. Це правило, безумовно, стосується і суддів.

Неупередженість та безсторонність. Судовий процес – це дія, сповнена потужними емоціями, як і все, що пов'язане із людьми; але суддя повинен залишатися неупередженим, незважаючи на свою стать, досвід, проблеми сприйняття, больові точки, що існують у серці та мозку кожної людини. Суддя має зібрати всі сили, аби навчитися контролювати себе, не вкорінюючи в собі шкідливу та неприйнятну для професії байдужість.

Милосердя. Насамперед, милосердя не треба плутати з м'якістю або ж м'якотілістю. Йдеться не про те, що суддя має поводитися, як добра мамця або як святий.

Рішучість. Звичайно, коли людина починає свою кар'єру, вона в будь-якому випадку відчуває невпевненість та розгубленість, голова може піти обертом від тягаря відповідальності «за всі долі світу».

Терплячість. Однією з головних якостей судді є вміння бути терплячим. Під час судового засідання та

	<p>й поза процесом триває випробування суддівської терплячості.</p> <p>Ввічливість, люб'язність, уважність. Простіше стверджувати, що потрібно бути люб'язним та ввічливим, аніж досягти такого сприйняття довколишнього світу, людей, спорів та скарг.</p> <p>Люб'язність, ввічливість та уважність проявляються, насамперед, у вмінні вислухати. Люди, які звертаються до суду, вже налаштовані, що ніхто не хоче дослухатися до їхніх проблем, що усім байдуже, усі обтяжені ними і ніхто не має наміру приділити їм достатньо уваги.</p> <p>Слід пам'ятати, що і судді, і ті, хто звертається до суду, є перш за все, людьми і оцінювати один одного будуть, насамперед, за людськими критеріями.</p>
--	---

ТЕМА №3. РЕПУТАЦІЯ СУДДІ ЯК ПУБЛІЧНОЇ ОСОБИ З ОСОБЛИВИМ СТАТУСОМ. ЕТИЧНІ АСПЕКТИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ. ВМІННЯ СЛУХАТИ, НОТУВАТИ, ПРИЙМАТИ РІШЕННЯ.

Вказівки	Зміст навчання
<p>Експрес - опитування за допомогою клікерів (25 хв).</p> <p>Текст запитань знаходиться у розділі ___ на сторінці ___.</p> <p><i>Завчасно необхідно перевірити, чи у справному стані система експрес-опитування.</i></p> <p><i>У разі відсутності такої системи можна провести таке опитування картками. Картки можна зробити червоного і зеленого кольорів, які відповідають: зелений – так; червоний – ні.</i></p> <p><i>Викладач може доповнювати це завдання своїми запитаннями і вирішувати, яку кількість запитань буде задавати учасникам.</i></p> <p><i>Найбільш важливим є не стільки сам процес опитування, як обговорення відповідей на поставлені запитання.</i></p> <p><i>Варто зауважити, що участь в обговоренні повинна мати виключно добровільний характер. Після висловлювання думок учасниками обговорення викладач має підвести підсумки, висловивши свою точку зору, яка із запропонованих відповідей є правильною і чому.</i></p>	<p>Експрес-опитування “Репутація судді як публічної особи з особливим статусом”</p> <p><i>Мета завдання: експрес-опитування розраховано на те, щоб з’ясувати ступінь розуміння учасниками тренінгу обмежень, пов’язаних з професією судді, та усвідомлення ними взаємозв’язку між власними діями і їхнім впливом на імідж, репутацію судді. Це дозволить перевірити розуміння учасниками викладеного матеріалу та рівень його засвоєння.</i></p> <p>Зразок запитань:</p> <p>Виберіть із запропонованих одну правильну відповідь.</p> <p>Чи може суддя брати участь у Конкурсі краси?</p> <ol style="list-style-type: none">1. Так2. Ні.
<p>Міні – лекція (20 хв).</p>	<p>Міні-лекція: “Етичні аспекти та репутація судді”.</p> <p>У професійному середовищі правників нерідко можна почути, що посада судді є вершиною юридичної професії. До цього вислову можна ставитися по-різному: з одного боку – несерйозно, а з іншого – бачити в ньому глибокий зміст. Чому так?</p>

Відповідаючи на це, звернемося до самого поняття «суддя»: хто це, які в нього можливості, важелі впливу, можливо, сила, влада?

Що ж таке репутація? **Репутація** (лат. *reputatio* — обдумую, споглядаю) є громадською думкою про когось чи щось, соціальною оцінкою чи усталеними уявленнями про особу чи об'єкт, що впливає на ставлення суспільства до цієї особи чи об'єкта.

Відповідно до п. 22 Висновку № 3 (2002) КРЄС суспільна довіра та повага до судової влади є гарантіями ефективності системи правосуддя: Поведінка суддів у їхній професійній діяльності, зрозуміло, розглядається громадськістю як необхідна складова довіри до судів.

Як вже було зазначено, репутація судді є відображенням наслідків його поведінки в усіх сферах життя. У професійному житті судді його репутація залежить від таких факторів, як незалежність, неупередженість і безсторонність. Саме вони виступають мірилом справедливості суду. Про незалежність суду і судді як гарантії права на справедливий суд йдеться у статтях 6, 7 та 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кодексі суддівської етики та міжнародних документах.

Насамкінець, повертаючись до того, з чого ми почали, а саме з оцінки суддівської професії, хочемо зауважити, що розуміння її як вершини юриспруденції пояснюється тим, що статус судді є певним збірним образом з притаманною йому репутацією. І те, наскільки буде підтверджена відповідна репутація, що склалася стосовно професії судді, залежатиме від певної особи, яка отримає цей статус, та її поведінки, а отже і впливатиме на довіру суспільства як до судової системи в цілому, так і до певного судді.

ТЕМА №4. ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ТА ІМІДЖ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Вказівки	Зміст навчання
<p>Рольова гра викладачів (20 хв.).</p> <p>Фабулу гри можна знайти у Розділі __ на сторінці</p> <p>Практичне завдання на основі рольової гри</p> <p>Робота в малих групах (40 хв.) Обговорення у групах – 15 хв. Представлення групами результатів обговорення – по 5 хв. кожна із 4-х груп.</p> <p>Підведення підсумків викладачем – 5 хв.</p>	<p>Рольова гра викладачів з подальшим виконанням учасниками практичного завдання</p> <p>Мета завдання: рольова гра викладачів спрямована на розвиток навичок мислення у учасників тренінгу, розв'язання проблем та відпрацювання різних варіантів поведінки судді в проблемних ситуаціях. Учасники мають можливість через аналіз рольової гри краще зрозуміти та спрогнозувати власні дії у реальному житті, при цьому не відчуваючи страху за наслідки та допущені помилки.</p> <p>Після демонстрації гри викладачами або ознайомлення із фабулою учасникам необхідно проаналізувати ситуацію з точки зору забезпечення етичних стандартів під час відправлення правосуддя, керуючись Кодексом суддівської етики та Бангалорськими принципами поведінки суддів. Надати відповідь стосовно того, як треба було діяти судді у зазначеній ситуації.</p> <p>По завершенню обговорення викладач резюмує висловлені учасниками думки.</p>

ТЕМА №5. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ.

Вказівки	Зміст навчання
<p>Міні – лекція</p>	<p>Міні-лекція: Образ судді.</p> <p><i>Мета міні-лекції: розкрити сутність поняття «образ судді» та надати характеристику, яким критеріям має відповідати образ ідеального судді.</i></p> <p>Ідеальний суддя спокійний, не метушиться, незмінно в однаковому стриманий, не проявляє сильних емоцій.</p> <p>Ідеальний суддя не має упереджень ... Для нього всі люди однакові - чорношкірі, кавказці, розумні, дурні, чоловіки, жінки. Ідеальний суддя не може бути націоналістом, сектантом.</p> <p>Ідеальний суддя може і мусить приховувати свої справжні почуття від інших.</p> <p>Ідеальний суддя однаково ставиться до всіх людей. У нього немає симпатій.</p> <p>Ідеальний суддя здатний забезпечити порядок і спокійні, шанобливі, відкриті пошук істини і справедливі відносини між учасниками судового процесу.</p> <p>Ідеальний суддя у всьому ідеальний. Він ніколи нічого не забуває. У нього не змінюється настрою. Він не повертається до людей то позитивно, то негативно. Він не робить компромісів.</p> <p>Ідеальний суддя може пояснити будь-яку ситуацію. Він значно мудріший інших.</p> <p>Ідеальні судді завжди підтримують один іншого, виступають «єдиним фронтом» у певних позиціях незалежно від особистих почуттів, цінностей чи переконань.</p> <p>Отже, ідеальний суддя повинен все знати, розуміти, бути краще і досконаліше за будь-яку людину. Він повинен демонструвати яскравий талант, організаторські здібності з повнотою особистості, вміння дбайливо і чуйно, справедливо ставитися до інших.</p> <p>Пропонуємо іншу модель «ідеального судді» - це щасливого судді, який є гармонійною та мудрою людиною, яка живе у повній гармонії зі своїм внутрішнім та зовнішнім світом.</p>
<p>Демонстрація відео. Практичне завдання.</p> <p><i>Відео записане під QR кодом..</i></p> <p><i>Див. слайди 10 – 13 із презентації у Частині II Розділі на сторінці</i></p> <p><i>Тренер демонструє відео. Пропонує учасникам відповідати на запропоновані запитання. Для обговорення в</i></p>	<p>Демонстрація відео. Практичне завдання.</p> <p><i>Мета завдання: з'ясувати психологічні особливості впливу судді на учасників процесу.</i></p> <p>Викладач (тренер) пропонує учасникам переглянути відео, а після перегляду поставлені питання та обґрунтувати їх.</p> <ul style="list-style-type: none"> - враження на вас справили судді із відео? - пригадуєте Ви моменти, коли люди опинялися під враженням Вашої діяльності? - виникало у Вас коли-небудь відчуття повної впевненості і абсолютної справедливості в певній ситуації, що склалася? <p>По завершенню вправи викладач підводить підсумки і пояснює, чому так відбувається.</p>

<p>групах дає 5 хв. Відбувається спільна дискусія. Тренер підводить підсумок, акцентуючи увагу учасників на понятті «харизма»</p>	
	<p>Міні – лекція: “Харизма судді” (частина 1).</p> <p><i>Мета міні-лекції: розкрити сутність поняття «харизма» та проаналізувати внутрішні чинники проявів харизми. Надати поради щодо харизматичної поведінки.</i></p> <p><i>Харизма (від грец. Χάρισμα - дар (від Бога) - «помазання») - особлива властивість особистості в інтелектуальному, духовному, або якому-небудь відношенні.</i></p> <p>Харизматична поведінка складається з таких основних елементів: присутність, сила і теплота.</p> <p><i>Присутність (вміння слухати) реальний базовий компонент харизми, особливість поведінки, побудовано все інше. Бути присутнім - значить щомиті усвідомлювати те, що відбувається навколо, вникати в його суть. Це означає звертати увагу на поточні події замість того, щоб зануритися у власні думки.</i></p> <p><i>Сила і теплота. Якщо в комусь бачать сильну особистість, це означає, що його особистість, як людину, здатну впливати на навколишній світ, використовуючи вплив або авторитет, професійний досвід і компетенцію, інтелект, фізичну силу або високий соціальний статус.</i></p> <p><i>Харизма народжується в голові! Спроби опанувати майстерністю зовнішньої поведінки, не навчившись поводитися з власним внутрішнім світом, те саме, що добудувати балкони до конструкції будинку зі слабким фундаментом. Внутрішні харизматичні якості допомагають керувати своїм внутрішнім станом, формують необхідний фундамент для побудови зовнішніх харизматичних навичок. Те, у що вірить ваш розум, виявляється в діях і словах.</i></p>
<p>Практичне завдання.</p> <p>Див. слайди 22, 25, 27 із презентації у частині Розділі на сторінці</p>	<p>Практичне завдання.</p> <p><i>Мета завдання: навчитися бути в конкретній ситуації тут-і-тепер, самозаглиблюватися.</i></p> <p>Викладач (тренер) пропонує учасникам ознайомитись із запитаннями, дати на них відповіді та обґрунтувати.</p> <p>Вправа «Присутність»</p> <p>Все, що Вам потрібно, - це тихе місце, де Ви зможете хоча б на хвилинку закрити очі.</p>

<p><i>Тренер спокійним голосом пропонує учасникам зручно сісти, закрити очі й включити свою фантазію.</i></p> <p><i>На кожну вправу дається до 1 хв., щоб учасники відчували себе в ситуації.</i></p> <p><i>Повільним голосом виводимо учасників зі стану уяви. Що учасники відчували? Чи повністю вони змогли заглибитися в той чи інший стан? Отримуємо зворотній зв'язок та підводимо підсумки.</i></p>	<p>або сидячи), і будь-яким способом відслідкувати хід часу. Встановіть таймер. Закрийте очі і спробуйте зосередитися на одній із трьох речей: оточуючих : диханні або відчуттях в пальцях ніг.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Звуки: прислухайтесь до оточуючих звуків. Уявіть, що ваші вуха – антени, які пасивно і об'єктивно реєструють звуки. 2. Дихання: прослідкуйте за ним. 3. Пальці ніг: сфокусуйтеся на відчуттях в пальцях ніг. Це змусить Вас вчувати все тіло і перейнятися поточними фізичними відчуттями. <p>По завершенню вправи викладач підводить підсумки і пояснює, чому так відб</p>
<p><i>Див. слайди 25 із презентації у Частині Розділі на сторінці</i></p> <p>Група із 6-8 учасників.</p> <p><i>Попросити залишитися одного представника групи у аудиторії, а всіх вийти з неї. Взяти невеличкий текст із газети чи іншого носія (можна пару</i></p>	<p>Вправа «Слухач».</p> <p>Мета завдання: удосконалення комунікативних якостей, налагодження взає</p> <p>Кількість: 6-8 учасників. Першому учаснику пропонується детально запам'ятати текст, потім переказати іншому учаснику і так далі. Порівнюємо оригінал розповіді з інтерпретацією.</p> <p>По завершенню вправи викладач підводить підсумки і пояснює, чому так відб</p> <p>З'ясувати вміння учасників слухати один одного, тобто комунікувати; передавати повідомлення від одного учасника до іншого та її відтворення; порівняння оригіналу розповіді з інтерпретацією учасників; аналіз отриманих результатів.</p>

<p>абзаців із судової справи) зачитати учаснику в аудиторії і попросити, щоб він(вона) переказав(ла) наступному учаснику, який заїде в аудиторію. Наступний переказує наступному і так поки не вислухає останній із групи.</p>	
<p><i>Див. слайди 27 із презентації у Частині Розділі на сторінці</i></p> <p>Пропонується учасникам розбитися на пари, поспілкуватися між собою декілька хвилин, уявити, що володієте чарівною паличкою і зафіксувати характеристику, яку б ви хотіли покращити у колеги по парі. Відбувається спільне обговорення результатів.</p>	<p>Вправа «Чарівна паличка»</p> <p>Мета завдання: навчити учасників аналізувати свій внутрішній світ та поліпшуючи взаєморозуміння</p> <p>Уявіть, що Ви володієте чарівною паличкою. Вам необхідно назвати (або написати) навичку (характеристику), яку Ви хотіли б покращити у своїх колег.</p> <p>По завершенню вправи викладач підводить підсумки і пояснює, чому так відбувається.</p> <p>Тренер акцентує увагу учасників на тому, що більшість запропонованих характеристик партнера по парі, які необхідно вдосконалити, по-суті, є власне й нашими характеристиками, які ми намагаємося на підсвідомому рівні перенести на інших.</p>

III. ВИСНОВКИ

Вказівки	Зміст навчання
<p>Звернути увагу учасників до цілей програми.</p> <p>Звернути увагу учасників до фліп-чарта або дошки, на яких ведучі записали цілі, заявлені учасниками на першому занятті.</p> <p>Запропонувати кожному учасникові пригадати заявлену ним ціль. Далі за допомогою підняття рук з'ясувати, скільки учасників досягли своєї мети, а скільки - ні.</p>	<p>Дати стислий огляд цілей програми.</p> <p>Дати стислий огляд цілей учасників.</p>
<p>Звернути увагу учасників до форми підсумовування.</p> <p>Запропонувати учасникам заповнити цю форму.</p> <p>Провести загальногрупову роботу за методом мозкового штурму, в якій учасники поділяться принципами, які опановані слухачами, стосовно кожного з основних елементів цього заходу.</p>	<p>Підсумувати принципи, пов'язані з кожним із основних елементів семінару з теми: “Бути суддею”.</p>
<p>Вправа на мозковий штурм «Ідеальний суддя»</p> <p>У випадку, якщо залишається час в цій заключній роботі можна провести роботу у малих групах, яка полягає у написанні портрета ідеального судді. Учасники повинні чітко вказати характеристики „ідеального судді”. Потім слід провести загальногрупову дискусію і записати список характеристик на дошці або фліп-чарті.</p>	<p>Ідеальний суддя</p> <p>Суддя повинен:</p> <ul style="list-style-type: none"> • бути впевненим у собі, але не агресивним; • бути твердим, але справедливим; • не виконувати всі прохання підряд, але виконувати деякі; • зберігати спокій під тиском; • слухати справу чи відкладати слухання, але не відштовхувати людей; • уважно слухати, ставити питання, проте без уїдливості; • наполягати, але не ображати; • бути старанним, інтелектуальним, але не пихатим. <p>Значно простіше перелічити ці критерії, ніж жити та діяти відповідно до них, проте суддям слід усвідомлювати:</p> <p>ЩО може статись, якщо вони вдадуться до зловживання своєю владою.</p>

Частина 4. Матеріали.

	Вступ.	45
I	Привітання та загальний огляд. Знайомство та очікування.	46
II	Мета та цілі навчальної програми „Бути суддею”. Мозковий штурм.	48
III	Законодавство України та міжнародні акти, які регулюють діяльність судді.	49
	ДОДАТКИ.	
1.	Конституція України, Розділ VIII „Правосуддя”. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page	49
2.	Закон України „Про судоустрій і статус суддів” (витяг). http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/page	54
3.	Закон України «Про запобігання корупції» http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18	Під QR кодом
4.	Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим з’їздом суддів України 22 лютого 2013 р. https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf	81
5.	Коментар до Кодексу суддівської етики, затверджений Рішенням Ради суддів України 4 лютого 2016 року. http://rsu.gov.ua/uploads/article/komentar-kodeksusuddivskoietiki-edd47ed191.pdf	Під QR кодом
6.	Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року (витяг). http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_201	86
7.	Бангалорські принципи діяльності судді, схвалені Резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної ради ООН від 27 липня 2006 року. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_j67	87
8.	Коментарі щодо Бангалорських принципів поведінки суддів. https://vkksu.gov.ua/userfiles/komentari%20bangalorski.pdf	Під QR кодом
9.	Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя (ВИТЯГ).	95

	http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_133	
10.	Рекомендація R (94) 12 Комітету міністрів Ради Європи від 13 жовтня 1994 року. http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_323	96
11.	Європейська хартія про закон щодо статусу суддів та Пояснювальний меморандум до Європейської хартії про закон щодо статусу суддів (витяг). http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_236	101
12.	Загальна хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 року Центральною радою Міжнародної асоціації суддів в Тайпеї (Тайвань) (витяг). http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_j63	104
13.	Висновки Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів щодо відповідальності суддів, 24-25 жовтня 1980 року (Туніс). https://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/	107
14.	Висновки Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів щодо контролю діяльності та поведінки суддів: концепція; хто здійснює контроль; право на захист (і права людини); незалежність суддів, 12 -16 липня 1987 року (Дублін) (витяг). https://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/	109
15.	Висновки Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів щодо правил етичної поведінки суддів, їх застосування та додержання, 31 жовтня – 4 листопада 2004 року (Вале де Браво). https://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/	110
16.	Хартія суддів у Європі, затверджено асамблеєю Європейської асоціації суддів, 20 березня 1993 року зі змінами від 20 квітня 1996 року (витяг). http://sc.gov.ua/ua/visnovki_pershoji_ekspertnoji_komisiji_m_izhnarodnoji_asociaciji_suddiv.html	112
17.	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (витяг). http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004	113
18.	Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a38	119
19.	Рекомендація №R(81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до	127

	правосуддя. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_133	
20.	Висновок №7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство». https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/vys7.pdf	130
21.	Висновок №3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності. https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/vys3.pdf	144
22.	Висновок №1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a52	Під QR кодом
23.	Висновок №13 (2010) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо ролі суддів у виконанні судових рішень. https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/EU_Standarts_book_web-1.pdf	Під QR кодом
24.	Резолюція Європейської асоціації суддів стосовно ситуації в Україні в сфері дисциплінарної відповідальності суддів (Тронхейм, 27вересня 2007року) https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/rez-evrop-asociacii.doc	163
25.	Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про незалежність судової влади” від 13.06.2007 № 8 http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07	165

Вступ

Ці матеріали слід роздати учасникам, що надасть останнім змогу повніше досягнути зміст теми, підвищить ефективність вивчення програми і забезпечить учасників довідковою інформацією, яку вони використовуватимуть згодом, після закінчення програми. Матеріали мають бути представлені у папках; кожен учасник одержить одну таку папку. Матеріали потрібно розділити й пронумерувати відповідно до номера теми, вказаного в порядку денному навчання.

Порядок розміщення матеріалів у цьому навчально-методичному посібнику відповідає порядку представлення тем у дванадцятигодинному розкладі навчання в Частині 2 та в конспекті занять у Частині 3. Тут наведено різні види матеріалів, у тому числі описи змістовної частини тем, форми, національне законодавство та міжнародні інструменти, які регулюють діяльність судді. Матеріали не мають на меті надання енциклопедичного обсягу знань. Натомість вони призначені головним чином для використання під час програми і покликані допомогти учасникам досягти цілей навчання. Крім того, деякі з матеріалів стануть учасникам у нагоді в якості довідкової інформації вже після закінчення програми.

Викладачі мають критично оцінити застосовувані при висвітленні тем матеріали задовго до початку викладання програми. Адже цілком можливо, що доведеться оновити матеріали чи захочеться модифікувати їх з урахуванням власного стилю викладання та потреб учасників.

РОЗДІЛ I

ПРИВІТАННЯ ТА ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД. ЗНАЙОМСТВО ТА ОЧІКУВАННЯ

Представлення учасникам загального огляду програми.

Під час навчання кандидатам на посаду судді буде надана можливість ознайомитися із наступними темами:

- ✓ *Історичні витоки суддівської професії.*
- ✓ *Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії.*
- ✓ *Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в діяльності судді. Вміння слухати, нотувати та приймати рішення.*
- ✓ *Ефективна комунікація та імідж судової влади.*
- ✓ *Психологічні аспекти в діяльності судді. Харизма судді.*

Огляд **видів методів** викладання/навчання, які будуть використані в програмі.

Кожен модуль передбачає інтерактивну міні-лекцію, виконання практичних (індивідуальних або у малих групах) завдань, розроблених з метою оволодіння суддівськими навичками при здійсненні правосуддя. Увесь «дизайн» курсу – як змістовні матеріали (відеофільм, міні-лекції, що супроводжуються презентаціями у PowerPoint, індивідуальні та ситуативні завдання), так і методика (експрес - опитування за допомогою «клікерів», робота в малих групах з подальшою презентацією та обговоренням, виконання індивідуальних завдань) – сфокусований на досягнення чітко сформульованих навчальних цілей.

Програма курсу розрахована на 1.5 дні. Курс є цілісним, логічним, модулі курсу узгоджені між собою, з багатьма внутрішніми взаємозв'язками. Міні – лекції покликані допомогти актуалізувати знання, необхідні для вирішення ситуативних завдань.

ФОРМА ІНТЕРВ'Ю

Ім'я

Нинішня посада

Рівень обізнаності щодо тематики курсу.

Захоплення

Очікування від курсу

РОЗДІЛ II.

МЕТА, ЦІЛІ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ «БУТИ СУДДЕЮ». МОЗКОВИЙ ШТУРМ.

Мета – допомогти кандидатам на посаду судді усвідомити важливість професії суддя та оцінити всі виклики, які постають перед суддею; ознайомити із основними принципами (стандартами) професійної етики судді та наслідками їх порушення, а також виробити, та розвинути поведінкові навички для дотримання етичних правил; змодельовати суддівську професіограму; сформувати психологічні якості, які сприятимуть належному виконанню суддівських функцій.

У результаті опанування цієї програми кандидати на посаду судді мають:

- Усвідомити зміст понять “репутація судді” та “імідж судової влади”;
- Засвоїти загальні підходи до поведінки судді у професійній діяльності та в особистому житті;
- Оволодіти вмінням керувати діалогом з учасниками процесу та відвідувачами суду, пом’якшувати суперечності, застосовувати вербальне і невербальне мовлення;
- Розуміти та свідомо корегувати власний психологічний стан.

Огляд цілей курсу.

Пройшовши цей курс, кандидати на посаду судді мають

знати та розуміти:

- особливу роль судової влади в демократичному суспільстві;
- інтереси та цінності правосуддя;
- незалежність та неупередженість судді як необхідні ознаки справедливого правосуддя;
- особливості статусу судді;
- етичні стандарти поведінки судді в професійній діяльності та приватному житті;
- психологічні аспекти в діяльності судді

вміти:

- застосовувати етичні вимоги до власної поведінки;
- забезпечувати процесуальну справедливість для учасників судових проваджень;
- ефективно комунікувати;
- володіти прийомами саморегуляції.

•

РОЗДІЛ III.

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНІ АКТИ, ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ СУДДІ.

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

(ВИТЯГ)

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

[№ 2222-IV від 08.12.2004](#), ВВР, 2005, № 2, ст.44

[№ 2952-VI від 01.02.2011](#), ВВР, 2011, № 10, ст.68

[№ 586-VII від 19.09.2013](#), ВВР, 2014, № 11, ст.142

[№ 742-VII від 21.02.2014](#), ВВР, 2014, № 11, ст.143

[№ 1401-VIII від 02.06.2016](#), ВВР, 2016, № 28, ст.532}

{Закон України [№ 2222-IV від 08.12.2004](#) визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду України [№ 20-рп/2010 від 30.09.2010](#) у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття}

{Положення Конституції України, прийнятої на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України [№ 2222-IV від 08.12.2004](#), [№ 2952-VI від 01.02.2011](#), [№ 586-VII від 19.09.2013](#), визнано такими, що є чинними на території України Постановою Верховної Ради України [№ 750-VII від 22.02.2014](#)}

{Офіційне тлумачення до Конституції див. в Рішеннях Конституційного Суду

{Офіційне тлумачення до Конституції див. в Рішеннях Конституційного Суду

[№ 1-зп від 13.05.97](#)

...[№ 8-рп/98 від 09.06.98](#)

[№ 1-рп/99 від 09.02.99](#)

...[№ 4-рп/2000 від 11.04.2000](#)

...[№ 2-рп/2001 від 28.03.2001](#)

[№ 23-рп/2009 від 30.09.2009](#)

[№ 7-рп/2010 від 11.03.2010](#)

...[№ 12-рп/2011 від 20.10.2011](#)

...[№ 2-рп/2012 від 20.01.2012](#)

...[№ 2-рп/2013 від 29.05.2013](#)

...[№ 5-рп/2014 від 15.05.2014](#)
...[№ 1-рп/2016 від 15.03.2016](#)}

Розділ VIII ПРАВОСУДДЯ

Стаття 124. Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди.

Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи.

Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору.

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних.

Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених [Римським статутим Міжнародного кримінального суду](#).

{Частина шоста статті 124 набирає чинності з 30.06.2019 - див. [пункт 1 розділу II Закону № 1401-VIII від 02.06.2016](#)}

{Стаття 124 в редакції Закону [№ 1401-VIII від 02.06.2016](#)}

Стаття 125. Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом.

Суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.

Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України.

Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди.

З метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

{Стаття 125 в редакції Закону [№ 1401-VIII від 02.06.2016](#)}

Стаття 126. Незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється.

Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Суддя обіймає посаду безстроково.

Підставами для звільнення судді є:

- 1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я;
- 2) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 3) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді;

4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;

5) незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду;

6) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Повноваження судді припиняються у разі:

1) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;

2) припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави;

3) набрання законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;

4) смерті судді;

5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину.

Держава забезпечує особисту безпеку судді та членів його сім'ї.

{Стаття 126 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 127. Правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних.

Суддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою. Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді.

Для суддів спеціалізованих судів відповідно до закону можуть бути встановлені інші вимоги щодо освіти та стажу професійної діяльності.

{Стаття 127 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 128. Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом.

Призначення на посаду судді здійснюється за конкурсом, крім випадків, визначених законом.

Голову Верховного Суду обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду в порядку, встановленому законом.

{Стаття 128 в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016}

Стаття 129. Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

Основними засадами судочинства є:

1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;

2) забезпечення доведеності вини;

3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;

5) забезпечення обвинуваченому права на захист;

6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;

7) розумні строки розгляду справи судом;

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення;

9) обов'язковість судового рішення.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства.

Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

За неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності.

{Стаття 129 в редакції Закону [№ 1401-VIII від 02.06.2016](#)}

Стаття 129¹. Суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання.

Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

{Конституцію доповнено статтею 129¹ згідно із Законом [№ 1401-VIII від 02.06.2016](#)}

Стаття 130. Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя.

Розмір винагороди судді встановлюється законом про судоустрій.

{Стаття 130 в редакції Закону [№ 1401-VIII від 02.06.2016](#)}

Стаття 130¹. Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до закону діє суддівське самоврядування.

{Конституцію доповнено статтею 130¹ згідно із Законом [№ 1401-VIII від 02.06.2016](#)}

Стаття 131. В Україні діє Вища рада правосуддя, яка:

1) вносить подання про призначення судді на посаду;

2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності;

3) розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора;

4) ухвалює рішення про звільнення судді з посади;

5) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою;

6) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;

7) вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів;

8) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого;

9) здійснює інші повноваження, визначені цією Конституцією та законами України.

Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох - обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох - призначає Президент України, двох - обирає Верховна Рада України, двох - обирає з'їзд адвокатів України, двох - обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох - обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ.

Порядок обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя визначається законом.

Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою.

Строк повноважень обраних (призначених) членів Вищої ради правосуддя становить чотири роки. Одна й та ж особа не може обіймати посаду члена Вищої ради правосуддя два строки поспіль.

Член Вищої ради правосуддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади (крім посади Голови Верховного Суду), виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Член Вищої ради правосуддя має належати до правничої професії та відповідати критерію політичної нейтральності.

Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги до члена Вищої ради правосуддя.

Вища рада правосуддя набуває повноважень за умови обрання (призначення) щонайменше п'ятнадцяти її членів, серед яких більшість становлять судді.

Відповідно до закону в системі правосуддя утворюються органи та установи для забезпечення добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів.

{Стаття 131 в редакції Закону [№ 1401-VIII від 02.06.2016](#)}

Стаття 131¹. В Україні діє прокуратура, яка здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Організація та порядок діяльності прокуратури визначаються законом.

Прокуратуру в Україні очолює Генеральний прокурор, якого призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Президент України.

Строк повноважень Генерального прокурора становить шість років. Одна й та ж особа не може обіймати посаду Генерального прокурора два строки поспіль.

Дострокове звільнення з посади Генерального прокурора здійснюється виключно у випадках і з підстав, визначених цією Конституцією та законом.

{Конституцію доповнено статтею 131¹ згідно із Законом [№ 1401-VIII від 02.06.2016](#)}

Стаття 131². Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура.

Незалежність адвокатури гарантується.

Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом.

Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

{Конституцію доповнено статтею 131² згідно із Законом [№ 1401-VIII від 02.06.2016](#)}

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про судоустрій і статус суддів

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

[№ 1774-VIII від 06.12.2016](#), ВВР, 2017, № 2, ст.25

[№ 1798-VIII від 21.12.2016](#), ВВР, 2017, № 7-8, ст.50

[№ 2147-VIII від 03.10.2017](#), ВВР, 2017, № 48, ст.436}

{З дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у тексті Закону слова "Єдина судова інформаційна (автоматизована) система", "автоматизована система" у всіх відмінках будуть замінені словами "Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система" у відповідному відмінку згідно із Законом [№ 2147-VIII від 03.10.2017](#)}

Цей Закон визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.

Розділ III

СУДДІ ТА ПРИСЯЖНІ

Глава 1. Загальні положення статусу судді

Стаття 48. Незалежність судді

1. Суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання.

2. Суддя здійснює правосуддя на основі [Конституції](#) і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права. Втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом.

3. Суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом.

4. Суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора.

5. Незалежність судді забезпечується:

1) особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень;

2) недоторканністю та імунітетом судді;

3) незмінюваністю судді;

4) порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення;

5) заборонаю втручання у здійснення правосуддя;

6) відповідальністю за неповагу до суду чи судді;

7) окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом;

8) належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді;

9) функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування;

10) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту;

11) правом судді на відставку.

6. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, а також фізичні і юридичні особи та їх об'єднання зобов'язані поважати незалежність судді і не посягати на неї.

7. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу визначених [Конституцією України](#) та законом гарантій незалежності судді.

Стаття 49. Недоторканність та імунітет судді

1. Суддя є недоторканим. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

2. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком:

1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням;

2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину.

3. Суддя не може бути підданий приводу чи примусово доставлений до будь-якого органу чи установи, крім суду, за винятком випадків, зазначених у частині другій цієї статті.

4. Судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором або його заступником.

5. Суддя може бути тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя на строк не більше двох місяців у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя ухвалюється Вищою радою правосуддя.

6. Продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється в тому ж порядку на строк не більше двох місяців. Клопотання про продовження строку такого відсторонення судді від здійснення правосуддя подається Генеральним прокурором або його заступником не пізніше десяти днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено. Вимоги до клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності встановлюються процесуальним законом.

7. У разі ухвалення органом, що розглядає справи про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів, рішення про застосування до судді дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення судді з посади, такий суддя автоматично тимчасово відстороняється від здійснення правосуддя до ухвалення рішення про його звільнення з посади Вищою радою правосуддя.

8. Суддя на час тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя позбавляється права на отримання доплат до посадового окладу судді.

9. Проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника регіональної прокуратури або його заступника.

10. Кримінальне провадження щодо обвинувачення судді у вчиненні кримінального правопорушення, а також прийняття рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, застосування запобіжних заходів не може здійснюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді.

У разі якщо згідно із загальними правилами визначення юрисдикції кримінальне провадження стосовно судді має здійснюватися або рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій або застосування запобіжних заходів має ухвалюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, кримінальне провадження або ухвалення рішення про проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій здійснюється судом, найбільш територіально наближеним до суду, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя).

11. За шкоду, завдану судом, відповідає держава на підставах та в порядку, встановлених законом.

Стаття 50. Відповідальність за неповагу до суду чи судді

1. Прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, має наслідком відповідальність, установлену законом.

Стаття 51. Посвідчення судді

1. Судді, голови судів та їх заступники, судді у відставці мають посвідчення, зразки яких затверджуються Радою суддів України.

2. Посвідчення судді, голови суду, заступника голови суду, судді у відставці підписує Президент України.

3. Посвідчення Голови Верховного Суду та заступника Голови Верховного Суду підписує секретар Пленуму Верховного Суду.

4. Вручення посвідчення здійснює особа, яка його підписала, або за її дорученням інша особа.

Глава 2. Суддя

Стаття 52. Статус судді

1. Суддею є громадянин України, який відповідно до [Конституції України](#) та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі.

2. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

Стаття 53. Незмінюваність судді

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

1. Судді гарантується перебування на посаді судді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення судді з посади або припинення його повноважень відповідно до [Конституції України](#) та цього Закону.

2. Суддю не може бути переведено до іншого суду без його згоди, крім переведення:

- 1) у разі реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду;
- 2) у порядку дисциплінарного стягнення.

Стаття 54. Вимоги щодо несумісності

1. Перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Перебування на посаді судді також несумісне із наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному [Законом України](#) "Про очищення влади".

2. Суддя не може поєднувати свою діяльність із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

3. Особи, які є власниками акцій або володіють іншими корпоративними правами чи мають інші майнові права або інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку, зобов'язані передати такі акції (корпоративні права) або інші відповідні права в управління незалежній третій особі (без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження такими акціями, корпоративними або іншими правами, або щодо реалізації прав, які з них виникають) на час перебування на посаді судді. Суддя може отримувати відсотки, дивіденди та інші пасивні доходи від майна, власником якого він є.

4. Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Перебуваючи на посаді, суддя не може бути кандидатом на виборні посади в органах державної влади (крім судової) та органах місцевого самоврядування, а також брати участь у передвиборчій агітації.

5. У разі призначення судді членом Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України він відряджається для роботи в цих органах на постійній основі. За членами цих органів - судьями зберігаються гарантії матеріального, соціального та побутового забезпечення, визначені законодавством для суддів.

6. Суддю за його заявою може бути відряджено для роботи у Національній школі суддів України, а суддю, обраного головою чи заступником голови Ради суддів України, - до Ради суддів України, із збереженням розміру суддівської винагороди за основним місцем роботи та встановлених законом доплат.

7. Суддя повинен дотримуватися вимог щодо несумісності, визначених законодавством у сфері запобігання корупції. Відрядження на роботу до Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, Ради суддів України не вважається сумісництвом.

Стаття 55. Відрядження як тимчасове переведення судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації

1. У зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя у відповідному суді, виявленням надмірного рівня судового навантаження у відповідному суді,

припиненням роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, за рішенням Вищої ради правосуддя, ухваленим на підставі подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, суддя може бути, за його згодою, відряджений до іншого суду того самого рівня і спеціалізації для здійснення правосуддя.

2. Відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації здійснюється на строк, який визначається Вищою радою правосуддя, але не більше ніж на один рік. Суддя, строк відрядження якого закінчився, повертається на роботу до суду, з якого був відряджений.

3. У разі припинення роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами суддя, якого було відряджено з такого суду, має бути переведений на постійне місце роботи до закінчення строку відрядження.

4. Суддя, який відряджений до іншого суду того самого рівня і спеціалізації, здійснює правосуддя та отримує суддівську винагороду в суді, до якого його відряджено.

5. Порядок відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, погодженим з Державною судовою адміністрацією України.

Стаття 56. Права та обов'язки судді

1. Права судді, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначаються [Конституцією України](#), процесуальним та іншими законами.

2. Суддя має право брати участь у суддівському самоврядуванні.

3. Судді можуть утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня.

4. Суддя може бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки.

5. Суддя має право підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку.

6. Суддя повинен додержуватися присяги.

7. Суддя зобов'язаний:

1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

2) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та невідкупності суддів;

3) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді;

4) виявляти повагу до учасників процесу;

5) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

6) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;

7) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

8) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;

9) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання;

10) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді.

8. Суддя проходить підготовку у Національній школі суддів України не менше ніж раз на три роки.

9. Суддя до звільнення з посади або припинення його повноважень не може бути нагороджений державними нагородами, а також будь-якими іншими нагородами, відзнаками, грамотами. Суддя може бути нагороджений державними нагородами лише за проявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя.

Стаття 57. Присяга судді

1. Особа, призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення присяги судді такого змісту:

"Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя".

2. Суддя складає присягу під час урочистої церемонії у присутності Президента України. До участі в церемонії запрошуються Голова Верховного Суду, Голова Ради суддів України, Голова Вищої ради правосуддя та Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

3. Текст присяги підписується суддею і зберігається в його суддівському досьє.

Стаття 58. Етика судді

1. Питання етики суддів визначаються [Кодексом суддівської етики](#), що затверджується з'їздом суддів України за пропозицією Ради суддів України.

Стаття 59. Моніторинг способу життя судді

1. З метою встановлення відповідності рівня життя судді наявному у нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам, проводиться моніторинг способу життя судді відповідно до закону.

2. Моніторинг способу життя судді може бути проведений на вимогу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя та в інших випадках, визначених законом.

3. Орган, який відповідно до закону здійснює моніторинг способу життя судді, зобов'язаний надіслати відповідну інформацію за результатами моніторингу невідкладно після завершення його проведення, але не пізніше тридцяти днів з моменту отримання відповідної вимоги.

4. Результати моніторингу способу життя судді можуть також використовуватися для оцінки дотримання суддею правил суддівської етики.

5. Інформація, отримана за результатами моніторингу способу життя судді, включається до суддівського досьє.

Стаття 60. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування

1. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка подається суддею, здійснюється відповідно до закону центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, та полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірки на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення.

2. Повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, здійснюється щодо кожного судді щонайменше один раз на п'ять років, а також за відповідним запитом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради правосуддя.

Стаття 61. Декларація родинних зв'язків судді

1. Суддя зобов'язаний щорічно до 1 лютого подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію родинних зв'язків за формою, що визначається Комісією.

2. У декларації родинних зв'язків судді зазначаються такі відомості:

- 1) прізвище, ім'я, по батькові судді, місце його роботи та займана посада;
- 2) прізвища, імена, по батькові осіб, з якими у судді є родинні зв'язки, місця їх роботи (проходження служби), займані ними посади, якщо такі особи є або протягом останніх п'яти років були:
 - а) членами Вищої ради правосуддя, Вищої ради юстиції, працівниками секретаріату Вищої ради правосуддя, Вищої ради юстиції;
 - б) членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівниками секретаріату або інспекторами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
 - в) членами Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції;
 - г) судьями, працівниками апарату суду;
 - г) судьями Конституційного Суду України, працівниками секретаріату Конституційного Суду України;
 - д) членами Громадської ради доброчесності;
 - е) прокурорами, працівниками правоохоронних органів (органів правопорядку), адвокатами, нотаріусами;
 - є) посадовими особами Державної судової адміністрації України, її територіальних управлінь;
 - ж) Президентом України;
 - з) Главою Адміністрації Президента України або його заступниками;
 - и) Секретарем Ради національної безпеки і оборони України або його заступниками;
 - і) народними депутатами України, депутатами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради;

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

і) членами Кабінету Міністрів України, керівниками або заступниками керівників центральних органів виконавчої влади, у тому числі зі спеціальним статусом, членами Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

й) керівниками або заступниками керівника Національного антикорупційного бюро України, членами Національного агентства з питань запобігання корупції;

к) Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини;

л) членами Рахункової палати;

м) членами Центральної виборчої комісії;

н) членами Правління чи Ради Національного банку України;

о) членами Антимонопольного комітету України, національних комісій регулювання природних монополій, а також Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

п) головами або заступниками голови місцевих державних адміністрацій;

р) міськими, сільськими, селищними головами або їх заступниками.

3. Декларація родинних зв'язків судді є відкритою для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

4. За відсутності доказів іншого відомості, подані суддею у декларації родинних зв'язків, вважаються достовірними.

5. У разі одержання інформації, що може свідчити про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, поданих суддею у декларації родинних зв'язків, Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить перевірку зазначеної декларації.

6. Неподання, несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею або подання в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей мають наслідком дисциплінарну відповідальність, установлену цим Законом.

7. Притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за неподання, несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків або за подання в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей не звільняє суддю від обов'язку подати відповідну декларацію з достовірними відомостями.

8. До осіб, з якими у судді є родинні зв'язки, для цілей цієї статті належать:

1) особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суддею (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суддею не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі з суддею;

2) незалежно від зазначених у пункті 1 умов - чоловік, дружина, а також родичі кожного з подружжя чи родичі осіб, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі з суддею (батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, двоюрідний брат, двоюрідна сестра, усиновлювач, усиновлений).

Стаття 62. Декларація доброчесності судді

1. Суддя зобов'язаний щорічно до 1 лютого подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію доброчесності за формою, що визначається Комісією.

2. Декларація доброчесності судді складається з переліку тверджень, правдивість яких суддя повинен задекларувати шляхом їх підтвердження або непідтвердження.

3. У декларації доброчесності судді зазначаються прізвище, ім'я, по батькові судді, його місце роботи, займана посада та твердження про:

1) відповідність рівня життя судді наявному в нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам;

2) своєчасне та повне подання декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та достовірність задекларованих у них відомостей;

3) невчинення корупційних правопорушень;

4) відсутність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності;

5) сумлінне виконання обов'язків судді та дотримання ним присяги;

6) невтручання у правосуддя, яке здійснюється іншими суддями;

7) проходження перевірки суддів відповідно до [Закону України](#) "Про відновлення довіри до судової влади в Україні" та її результати;

8) відсутність заборон, визначених [Законом України](#) "Про очищення влади".

Декларація доброчесності судді може містити інші твердження, метою яких є перевірка доброчесності судді.

4. Декларація доброчесності судді є відкритою для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

5. За відсутності доказів іншого твердження судді у декларації доброчесності вважаються достовірними.

6. У разі одержання інформації, що може свідчити про недостовірність (в тому числі неповноту) тверджень судді у декларації доброчесності, Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить відповідну перевірку.

7. Неподання, несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею або декларування в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень мають наслідком дисциплінарну відповідальність, встановлену цим Законом.

Розділ V

КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ СУДДІ

Глава 1. Кваліфікаційне оцінювання суддів

Стаття 83. Завдання та підстави кваліфікаційного оцінювання

1. Кваліфікаційне оцінювання проводиться Вищою кваліфікаційною комісією суддів України з метою визначення здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді за визначеними законом критеріями.

2. Критеріями кваліфікаційного оцінювання є:

1) компетентність (професійна, особиста, соціальна тощо);

2) професійна етика;

3) доброчесність.

3. Кваліфікаційне оцінювання за критерієм професійної компетентності проводиться з урахуванням принципів інстанційності та спеціалізації.

4. Підставами для призначення кваліфікаційного оцінювання є:

1) заява судді (кандидата на посаду судді) про проведення кваліфікаційного оцінювання, у тому числі для участі у конкурсі;

2) рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про призначення кваліфікаційного оцінювання судді у випадках, визначених законом.

5. Порядок та методологія кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення затверджуються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

Стаття 84. Проведення кваліфікаційного оцінювання

1. Вища кваліфікаційна комісія суддів України протягом трьох місяців з дня надходження відповідної письмової заяви ухвалює рішення про призначення кваліфікаційного оцінювання, крім випадку проведення кваліфікаційного оцінювання у зв'язку з накладенням дисциплінарного стягнення чи інших випадків, визначених законом.

2. За результатами проведення кваліфікаційного оцінювання Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює одне з рішень, визначених цим Законом.

3. Суддя (кандидат на посаду судді) може звернутися до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з відповідною заявою про проведення його кваліфікаційного оцінювання не раніше ніж через один рік з дня ухвалення рішення Комісією за результатами останнього кваліфікаційного оцінювання.

4. Кваліфікаційне оцінювання проводиться прозоро та публічно, у присутності судді (кандидата на посаду судді), який оцінюється, та будь-яких заінтересованих осіб. У розгляді питання про кваліфікаційне оцінювання судді можуть бути присутніми представники органу суддівського самоврядування.

5. У разі виявлення під час проведення кваліфікаційного оцінювання фактів, що можуть мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді, Вища кваліфікаційна комісія суддів України може звернутися до органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, для вирішення питання про відкриття дисциплінарної справи чи відмову в її відкритті.

У разі звернення до органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, для вирішення питання про відкриття дисциплінарної справи чи відмову в її відкритті або надходження під час проведення кваліфікаційного оцінювання до органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, скарги щодо поведінки судді, яка може мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді, Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право зупинити проведення кваліфікаційного оцінювання цього судді.

6. Якщо в процесі кваліфікаційного оцінювання судді Вищій кваліфікаційній комісії суддів України стане відомо про обставини, що можуть свідчити про порушення суддею законодавства у сфері запобігання корупції, Комісія негайно повідомляє про це спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції. Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право зупинити проведення кваліфікаційного оцінювання цього судді до отримання відповіді від спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

7. У разі порушення кримінального провадження щодо судді Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право зупинити проведення кваліфікаційного оцінювання цього судді до набрання законної сили вироком суду або припинення кримінального провадження.

Стаття 85. Етапи кваліфікаційного оцінювання

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

1. Кваліфікаційне оцінювання включає такі етапи:

- 1) складення іспиту;
- 2) дослідження досьє та проведення співбесіди.

Рішення про черговість етапів проведення кваліфікаційного оцінювання ухвалює Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

2. Іспит є основним засобом встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критерію професійної компетентності та проводиться шляхом складення анонімного письмового тестування та виконання практичного завдання з метою виявлення рівня знань, практичних навичок та умінь у застосуванні закону, здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді та з відповідною спеціалізацією.

Порядок проведення іспиту та методика встановлення його результатів затверджуються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

Тестові та практичні завдання іспиту складаються з урахуванням принципів інстанційності та спеціалізації.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України зобов'язана забезпечити прозорість іспиту. На кожному етапі та під час оцінювання результатів можуть бути присутніми будь-які зацікавлені особи.

3. Для цілей формування суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) Вища кваліфікаційна комісія суддів України може ухвалити рішення про запровадження та проведення інших тестувань з метою перевірки особистих морально-психологічних якостей, загальних здібностей, а також про застосування інших засобів встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям кваліфікаційного оцінювання.

Рішення Комісії про запровадження та проведення інших тестувань не може встановлюватися індивідуально щодо певного судді чи групи суддів.

4. Суддівське досьє має містити:

1) копії всіх заяв судді, пов'язаних з його кар'єрою, та доданих до них документів;

2) копії всіх рішень, прийнятих щодо судді Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Вищою радою правосуддя, Вищою радою юстиції, органами суддівського самоврядування, Президентом України або іншими органами, які приймали відповідні рішення;

3) інформацію про результати участі судді у конкурсах на зайняття посади судді;

4) інформацію про результати проходження в Національній школі суддів України спеціальної підготовки кандидата на посаду судді, підготовки судді упродовж перебування на посаді судді;

5) інформацію про результати кваліфікаційного оцінювання судді та регулярної оцінки судді упродовж перебування на посаді;

6) інформацію про здійснення викладацької діяльності;

7) інформацію про зайняття суддею адміністративних посад з копіями відповідних рішень;

8) інформацію про обрання (призначення) судді до органів суддівського самоврядування, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя, Вищої ради юстиції;

9) інформацію про ефективність здійснення судочинства суддею, зокрема:

- а) загальну кількість розглянутих справ;

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

- б) кількість скасованих судових рішень та підстави їх скасування;
- в) кількість рішень, що стали підставою для винесення рішень міжнародними судовими установами та іншими міжнародними організаціями, якими встановлено порушення Україною міжнародно-правових зобов'язань;
- г) кількість змінених судових рішень та підстави їх зміни;
- г) дотримання строків розгляду справ;
- д) середню тривалість виготовлення тексту вмотивованого рішення;
- е) судове навантаження порівняно з іншими суддями у відповідному суді, регіоні з урахуванням інстанційності, спеціалізації суду та судді;
- 10) інформацію про дисциплінарну відповідальність судді, зокрема:
 - а) кількість скарг на дії судді;
 - б) кількість дисциплінарних проваджень та їх результати;
- 11) інформацію щодо дотримання суддею правил професійної етики:
 - а) відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї, а також близьких осіб задекларованим доходам, у тому числі копії відповідних декларацій, поданих суддею відповідно до законодавства у сфері запобігання корупції;
 - б) інші дані щодо відповідності судді вимогам законодавства у сфері запобігання корупції;
 - в) дані щодо відповідності поведінки судді правилам суддівської етики;
- 12) інформацію щодо відповідності судді критерію доброчесності, зокрема, відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї задекларованим доходам, у тому числі копії відповідних декларацій, поданих суддею відповідно до цього Закону та законодавства у сфері запобігання корупції;
- 13) декларації родинних зв'язків судді та декларації доброчесності судді;
- 14) результати тестувань щодо відповідності судді критеріям кваліфікаційного оцінювання (у разі їх проведення);
- 15) результати застосування інших засобів встановлення відповідності судді критеріям кваліфікаційного оцінювання (у разі їх застосування);
- 16) висновок Громадської ради доброчесності (у разі його наявності);
- 17) інші відомості та дані, на підставі яких може встановлюватися відповідність судді критеріям кваліфікаційного оцінювання, а також будь-яку іншу інформацію щодо судді, визнану рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України такою, що підлягає включенню до суддівського досьє.

5. Досьє кандидата на посаду судді має містити:

- 1) документи, подані кандидатом на посаду судді відповідно до частини четвертої статті 81 цього Закону;
- 2) інформацію щодо відповідності кандидата на посаду судді критерію професійної етики;
- 3) матеріали проведення спеціальної перевірки та іншу інформацію щодо відповідності кандидата на посаду судді критерію доброчесності, зокрема, відповідність витрат і майна кандидата на посаду судді та членів його сім'ї задекларованим доходам, у тому числі копії декларацій, поданих відповідно до цього Закону та законодавства у сфері запобігання корупції;
- 4) іншу інформацію та матеріали, визначені пунктами 6, 13-17 частини четвертої цієї статті.

6. Формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) здійснюються в автоматизованій системі. Оригінали окремих документів, за

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, можуть додатково зберігатися у паперовій формі.

Формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) здійснюються у порядку, визначеному Вищою кваліфікаційною комісією суддів України після консультацій із Радою суддів України.

7. Суддівське досьє (досьє кандидата на посаду судді) є відкритим для загального доступу на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, за винятком:

1) відомостей про місця проживання або перебування, дати народження фізичних осіб, їх адрес, номерів телефонів чи інших засобів зв'язку, адрес електронної пошти, реєстраційних номерів облікових карток платників податків, серій та номерів паспортів, військових квитків, місцезнаходження об'єктів власності (крім області, району, населеного пункту, де знаходиться об'єкт), реєстраційних номерів транспортних засобів;

2) відомостей про результати проведення тестувань з метою перевірки особистих морально-психологічних якостей судді (кандидата на посаду судді), загальних здібностей судді (кандидата на посаду судді), а також медичних відомостей;

3) будь-яких відомостей та даних щодо неповнолітніх дітей, крім відомостей щодо майна, майнових прав, активів, інших об'єктів декларування, що перебувають у їх власності відповідно до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка подається суддею (кандидатом на посаду судді);

4) інформації, що містить державну таємницю.

Доступ до матеріалів суддівського досьє (крім вказаних вище в частині сьомій цієї статті) як до публічної інформації здійснюється виключно через веб-сайт Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

8. Повний та безпосередній доступ до суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) мають члени та уповноважені працівники секретаріатів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя відповідно, а також уповноважені працівники Державної судової адміністрації України.

Судді (кандидату на посаду судді) забезпечується доступ для перегляду його досьє в повному обсязі.

9. Співбесіда полягає в обговоренні результатів дослідження досьє.

10. За результатами одного етапу кваліфікаційного оцінювання судді Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює рішення щодо допуску судді до іншого етапу кваліфікаційного оцінювання.

Стаття 86. Отримання інформації під час проведення кваліфікаційного оцінювання

1. Для формування суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) і проведення кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді) Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право безоплатно отримувати інформацію та копії документів і матеріалів (у тому числі з обмеженим доступом) щодо судді (кандидата на посаду судді) та членів його сім'ї або близьких осіб від будь-яких осіб, які є власниками або розпорядниками інформації (документів, матеріалів), що запитуються. Такі особи зобов'язані протягом десяти днів з дня отримання запиту надати інформацію (документи, матеріали), що запитуються.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

2. У разі зберігання інформації (документів, матеріалів) у власника (розпорядника) інформації в електронній формі до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України вона надається в електронній формі (за наявності технічної можливості).

3. Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право скеровувати запити, видавати спільні накази з власниками або розпорядниками інформації, що запитуються.

4. Особа, яка отримала запит Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (крім органу державної влади), може відмовити у наданні інформації (документів), яка містить державну, професійну таємницю, таємницю досудового розслідування, банківську таємницю або таємницю про стан здоров'я. Розкриття такої таємниці здійснюється на вимогу Комісії за судовим рішенням у порядку та на підставах, визначених законом.

5. У разі необхідності направлення запиту, вказаного в частині першій цієї статті, Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право зупинити проведення кваліфікаційного оцінювання на період, необхідний для отримання відповідної інформації. В залежності від значення інформації, неповнота або недостовірність якої була виявлена при проведенні кваліфікаційного оцінювання, Вища кваліфікаційна комісія суддів України може внести подання Вищій раді правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя до закінчення кваліфікаційного оцінювання.

6. У разі внесення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України зазначеного у частині п'ятій цієї статті подання, воно підлягає невідкладному розгляду Вищою радою правосуддя.

7. Ненадання Вищій кваліфікаційній комісії суддів України інформації, а також надання завідомо недостовірних відомостей мають наслідком притягнення винних осіб до відповідальності, встановленої законом.

Стаття 87. Громадська рада доброчесності

1. Громадська рада доброчесності утворюється з метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання.

2. Громадська рада доброчесності складається з двадцяти членів.

3. Членами Громадської ради доброчесності можуть бути представники правозахисних громадських об'єднань, науковці-правники, адвокати, журналісти, які є визнаними фахівцями у сфері своєї професійної діяльності, мають високу професійну репутацію та відповідають критерію політичної нейтральності та доброчесності.

4. Не можуть бути членами Громадської ради доброчесності:

1) особи, визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними;

2) особи, які мають судимість, не погашену або не зняту в установленому законом порядку;

3) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією;

4) особи, які протягом останніх п'яти років працювали (проходили службу) в органах прокуратури, Міністерства внутрішніх справ України, поліції, інших правоохоронних органах (органах правопорядку), податкової міліції, Служби

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

безпеки України, митних органах, Національному антикорупційному бюро України, Національному агентстві з питань запобігання корупції;

5) особи, які протягом останніх п'яти років перебували на державній службі;

6) особи, які є суддями або суддями у відставці.

5. Громадська рада доброчесності здійснює свою діяльність у чотирьох колегіях, до кожної з яких входить п'ять членів Ради.

Колегія Громадської ради доброчесності діє від імені Ради.

6. Громадська рада доброчесності:

1) збирає, перевіряє та аналізує інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді);

2) надає Вищій кваліфікаційній комісії суддів України інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді);

3) надає, за наявності відповідних підстав, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України висновок про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, який додається до дос'є кандидата на посаду судді або до суддівського дос'є;

4) делегує уповноваженого представника для участі у засіданні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді);

5) має право створити інформаційний портал для збору інформації щодо професійної етики та доброчесності суддів, кандидатів на посаду судді.

7. Для здійснення повноважень, зазначених у цій статті, членам Громадської ради доброчесності надається право безоплатного та повного доступу до відкритих державних реєстрів.

8. Член Громадської ради доброчесності зобов'язаний відмовитися від участі у розгляді питання про надання висновку про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності у таких випадках:

1) якщо він перебуває у дружніх чи інших особистих стосунках із суддею чи кандидатом на посаду судді;

2) якщо він причетний до справ, які розглядав чи розглядає такий суддя;

3) за наявності іншого конфлікту інтересів або обставин, що викликають сумнів у його неупередженості.

9. Члени Громадської ради доброчесності призначаються зборами представників громадських об'єднань строком на два роки і можуть бути призначені повторно.

10. Збори представників громадських об'єднань скликаються Головою Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Оголошення про скликання зборів оприлюднюється на офіційному веб-сайті Комісії.

11. У зборах представників громадських об'єднань беруть участь громадські організації або громадські спілки, які протягом щонайменше останніх двох років, що передують дню проведення зборів, здійснюють діяльність, спрямовану на боротьбу з корупцією, захист прав людини, підтримку інституційних реформ, в тому числі реалізують проекти у цих сферах.

12. У зборах представників громадських об'єднань не можуть брати участь громадські організації або громадські спілки, які здійснювали чи здійснюють діяльність із залученням міжнародної технічної допомоги, донорами якої є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи, організації чи підприємства країни, яка визнана Верховною Радою України агресором, або фінансувалися ними.

13. Для участі у зборах громадські об'єднання у п'ятнадцятиденний строк з дня оприлюднення оголошення про скликання зборів представників громадських об'єднань подають:

1) заяву довільної форми, підписану керівником громадського об'єднання, із зазначенням особи, уповноваженої представляти громадське об'єднання на зборах;

2) копію статуту та виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

3) копії звітів за результатами виконання проектів із залученням міжнародної технічної допомоги (за наявності);

4) рекомендаційний лист від міжнародної організації з бездоганною репутацією про успішний досвід співпраці або від виконавця проекту міжнародної технічної допомоги;

5) копії звітів за результатами фінансового аудиту не менше двох реалізованих проектів із залученням міжнародної технічної допомоги або копію звіту за результатами аудиту діяльності громадського об'єднання;

6) біографічну довідку представника громадського об'єднання;

7) біографічну довідку кандидата (кандидатів) до складу Громадської ради доброчесності, якого (яких) висуває громадське об'єднання, а також мотиваційний лист кандидата та декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, щодо такого кандидата за його підписом.

14. Питання про відповідність громадського об'єднання вимогам до участі у зборах представників громадських об'єднань вирішує Вища кваліфікаційна комісія суддів України у десятиденний строк з дня отримання заяви та доданих до неї документів.

15. Перелік громадських об'єднань, які відповідають вимогам для участі у зборах представників громадських об'єднань, копії поданих ними документів, а також перелік кандидатів до складу Громадської ради доброчесності оприлюднюються на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

16. Час і місце проведення зборів представників громадських об'єднань визначаються Головою Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який направляє громадським об'єднанням відповідні запрошення для участі у зборах. Повідомлення про час і місце проведення зборів представників громадських об'єднань не пізніше ніж за десять днів до їх проведення оприлюднюється на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

17. Збори представників громадських об'єднань вважаються правомочними за умови участі в них не менше п'яти громадських об'єднань.

Збори представників громадських об'єднань проводяться відкрито.

18. Порядок проведення зборів представників громадських об'єднань визначається рішенням зборів.

19. Громадська рада доброчесності вважається правомочною за умови призначення щонайменше десяти її членів.

20. Перелік призначених членів Громадської ради доброчесності у п'ятиденний строк з дня завершення роботи зборів представників громадських об'єднань направляється до секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для оприлюднення на офіційному веб-сайті Комісії.

Стаття 88. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

1. Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює мотивоване рішення про підтвердження або непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді.

Якщо Громадська рада доброчесності у своєму висновку встановила, що суддя (кандидат на посаду судді) не відповідає критеріям професійної етики та доброчесності, то Вища кваліфікаційна комісія суддів України може ухвалити рішення про підтвердження здатності такого судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді лише у разі, якщо таке рішення підтримане не менше ніж одинадцятьма її членами.

{Частина першу статті 88 доповнено абзацом другим згідно із Законом [№ 1798-VIII від 21.12.2016](#)}

2. Суддя (кандидат на посаду судді), який не згодний із рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо його кваліфікаційного оцінювання, може оскаржити це рішення в порядку, передбаченому [Кодексом адміністративного судочинства України](#).

3. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, ухвалене за результатами проведення кваліфікаційного оцінювання, може бути оскаржене та скасоване виключно з таких підстав:

1) склад членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який провів кваліфікаційне оцінювання, не мав повноважень його проводити;

2) рішення не підписано будь-ким із складу членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який провів кваліфікаційне оцінювання;

3) суддя (кандидат на посаду судді) не був належним чином повідомлений про проведення кваліфікаційного оцінювання - якщо було ухвалено рішення про непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді з підстав неявки для проходження кваліфікаційного оцінювання;

4) рішення не містить посилання на визначені законом підстави його ухвалення або мотивів, з яких Комісія дійшла відповідних висновків.

Глава 2. Підготовка судді та його регулярне оцінювання

Стаття 89. Підготовка судді для підтримання його кваліфікації

1. Суддя зобов'язаний проходити підготовку для підтримання кваліфікації в Національній школі суддів України.

2. Суддя проходить підготовку для підтримання кваліфікації не рідше одного разу на три роки. Час такої підготовки не може бути меншим 40 академічних годин упродовж кожних трьох років перебування на посаді судді.

3. Національна школа суддів України проводить підготовку суддів для підтримання кваліфікації відповідно до необхідності вдосконалення їхніх знань, вмінь і навичок залежно від досвіду роботи суддів, рівня і спеціалізації суду, де вони працюють, а також з урахуванням їхніх індивідуальних потреб.

З цією метою Національна школа суддів України організовує тренінги, що є обов'язковими в межах підготовки, а також тренінги, які суддя має право обрати залежно від своїх потреб.

Стаття 90. Завдання та порядок регулярного оцінювання судді

1. Регулярне оцінювання судді упродовж перебування на посаді проводиться з метою виявлення індивідуальних потреб судді щодо вдосконалення, стимулювання його до підтримання кваліфікації на належному рівні та професійного зростання.

2. Регулярне оцінювання судді проводиться:

- 1) викладачами (тренерами) Національної школи суддів України за результатами підготовки шляхом заповнення анкети;
- 2) іншими суддями відповідного суду шляхом анкетування;
- 3) самим суддею шляхом заповнення анкети самооцінки;
- 4) громадськими об'єднаннями шляхом незалежного оцінювання роботи судді в судових засіданнях.

3. За результатами кожного тренінгу під час підготовки судді викладач (тренер) заповнює щодо судді анкету оцінювання, що містить:

- 1) оцінку:
 - а) оволодіння суддею знаннями, вміннями, навичками;
 - б) акуратності і своєчасності виконання завдань;
 - в) аналітичних здібностей, спроможності оцінювати інформацію;
 - г) вміння взаємодіяти з колегами (спроможності вести переговори, працювати в команді, працювати під тиском тощо);
 - г) комунікаційних навичок (навичок складення документів, усного мовлення тощо);
 - д) сильних сторін судді;
- 2) рекомендації судді щодо напрямів самовдосконалення або проходження додаткового навчання.

4. Національна школа суддів України ознайомлює суддю з анкетною не пізніше п'яти днів після закінчення відповідного тренінгу. Суддя протягом десяти днів після одержання анкети має право надіслати свої заперечення щодо результатів оцінювання. За результатами розгляду заперечень судді викладач (тренер) має право протягом п'яти днів заповнити нову анкету оцінювання. Анкета оцінювання роботи судді за результатами кожного тренінгу, заперечення судді щодо результатів оцінювання, а також анкета за результатами розгляду заперечень включаються до суддівського досьє.

5. Громадські об'єднання мають право організувати незалежне оцінювання роботи судді у відкритих судових засіданнях. Результати незалежного оцінювання роботи судді в судовому засіданні фіксуються в анкеті, що містить інформацію про тривалість розгляду справи, дотримання суддею правил судочинства і прав учасників процесу, культуру спілкування, рівень неупередженості судді, рівень задоволення поведінкою судді учасниками процесу, зауваження щодо ведення процесу, інші відомості. Заповнена анкета незалежного оцінювання роботи судді в судовому засіданні може бути включена до суддівського досьє.

6. Порядок, методологію оцінювання та самооцінювання судді затверджує Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

Стаття 91. Значення результатів регулярного оцінювання

1. Результати регулярного оцінювання можуть враховуватися під час розгляду питання про проведення конкурсу на зайняття посади у відповідному суді.

Розділ VI

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІ

Стаття 106. Підстави дисциплінарної відповідальності судді

1. Суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з таких підстав:

- 1) умисне або внаслідок недбалості:

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

а) незаконна відмова в доступі до правосуддя (у тому числі незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду;

{Підпункт "а" пункту 1 частини першої статті 106 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

б) незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору;

в) порушення засад гласності і відкритості судового процесу;

г) порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

г) незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу;

д) порушення правил щодо відводу (самовідводу);

2) безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень;

3) допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу;

4) умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків;

{Пункт 4 частини першої статті 106 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

5) розголошення суддею таємниці, що охороняється законом, у тому числі таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні;

6) неповідомлення суддею Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення здійснено в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством спосіб, упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок;

{Пункт 4 частини першої статті 106 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

7) неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом);

8) втручання у процес здійснення правосуддя іншими судьями;

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

9) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції;

10) зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством;

11) використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку;

12) допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна;

13) ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя;

14) непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання;

15) визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом;

16) неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим Законом;

17) подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей;

18) неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному цим Законом;

19) декларування завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень у декларації доброчесності судді.

2. Скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків.

Стаття 107. Звернення з дисциплінарною скаргою щодо судді

1. Право на звернення зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарною скаргою) має будь-яка особа. Громадяни здійснюють зазначене право особисто або через адвоката, юридичні особи - через адвоката, органи державної влади та органи місцевого самоврядування - через своїх керівників або представників.

Адвокат зобов'язаний перевірити факти, які можуть тягнути за собою дисциплінарну відповідальність судді, до подання відповідної дисциплінарної скарги.

2. Дисциплінарна скарга подається у письмовій формі та повинна містити такі відомості:

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

1) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) скаржника, його місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку;

2) прізвище, ім'я, по батькові та посада судді (суддів), щодо якого (яких) подано скаргу;

3) конкретні відомості про наявність у поведінці судді ознак дисциплінарного проступку, який відповідно до частини першої статті 106 цього Закону може бути підставою для дисциплінарної відповідальності судді;

4) посилання на фактичні дані (свідчення, докази), що підтверджують зазначені скаржником відомості.

Дисциплінарна скарга підписується скаржником із зазначенням дати її підписання.

3. Вища рада правосуддя затверджує та розміщує на офіційному веб-порталі судової влади зразок дисциплінарної скарги.

4. Не допускається зловживання правом звернення до органу, уповноваженого здійснювати дисциплінарне провадження, у тому числі ініціювання питання відповідальності судді без достатніх підстав, використання такого права, як засобу тиску на суддю у зв'язку зі здійсненням ним правосуддя.

5. За подання адвокатом завідомо безпідставної дисциплінарної скарги такий адвокат може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності згідно із законом.

6. Дисциплінарну справу щодо судді не може бути порушено за скаргою, що не містить відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку судді, а також за анонімними заявами та повідомленнями.

7. У разі наявності обставин, що спричиняють виникнення сумнівів у існуванні або достовірності підпису особи, яка подала дисциплінарну скаргу, відповідний орган Вищої ради правосуддя має право запросити таку особу для підтвердження скарги.

8. У випадку неодноразового подання особою очевидно безпідставних дисциплінарних скарг Вища рада правосуддя має право ухвалити рішення про залишення без розгляду протягом одного року наступних скарг цієї особи.

Стаття 108. Орган, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді

1. Дисциплінарне провадження щодо судді здійснюють дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя у порядку, визначеному [Законом України "Про Вищу раду правосуддя"](#), з урахуванням вимог цього Закону.

Стаття 109. Дисциплінарне стягнення стосовно судді

1. До суддів може застосовуватися дисциплінарне стягнення у виді:

1) попередження;

2) догани - з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця;

3) суворої догани - з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців;

4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя - з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді;

5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня;

6) подання про звільнення судді з посади.

2. Під час обрання виду дисциплінарного стягнення стосовно судді враховуються характер дисциплінарного проступку, його наслідки, особа судді, ступінь його вини, наявність інших дисциплінарних стягнень, інші обставини, що впливають на можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Дисциплінарне стягнення застосовується з урахуванням принципу пропорційності.

3. Дисциплінарне стягнення, визначене пунктом 1 частини першої цієї статті, не застосовується у разі вчинення суддею проступків, визначених пунктами 16-19 частини першої статті 106 цього Закону.

4. Дисциплінарні стягнення, визначені пунктами 1-3 частини першої цієї статті, не застосовуються у разі вчинення суддею проступків, визначених пунктами 3, 10-12, 14, 15 частини першої статті 106 цього Закону.

5. У разі ухвалення рішення про застосування до судді дисциплінарного стягнення, що не дозволяє судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, суддя тимчасово відстороняється від здійснення правосуддя у цьому суді з дня ухвалення рішення про застосування до нього дисциплінарного стягнення.

6. За наявності непогашених дисциплінарних стягнень до судді має бути застосовано більш суворе дисциплінарне стягнення.

7. Суддя, який має непогашене дисциплінарне стягнення, не може брати участі в конкурсі на зайняття посади в іншому суді.

8. Дисциплінарне стягнення у виді подання про звільнення судді з посади застосовується у разі:

1) вчинення суддею істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді;

2) порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

9. Істотним дисциплінарним проступком або грубим нехтуванням обов'язками судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді, може бути визнаний, зокрема, будь-який з таких фактів:

1) суддя допустив поведінку, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, у тому числі в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших етичних норм та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду;

2) суддя вчинив дисциплінарний проступок, маючи непогашене дисциплінарне стягнення (крім попередження чи догани), або має два непогашених дисциплінарних стягнення;

3) встановлено факт недоброчесної поведінки судді, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї, законність джерел яких підтверджена; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим ним та членами його сім'ї майну і доходам; використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди;

4) суддю визнано судом винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією;

5) суддя не виконав вимоги рішення органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, ухваленого на підставі [пункту 4](#) частини першої цієї статті, або за результатами кваліфікаційного оцінювання, призначеного відповідно до пункту 4 частини першої цієї статті, суддя не підтвердив здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді;

6) суддя умисно не подав декларацію доброчесності чи декларацію родинних зв'язків у встановлені строки або умисно задекларував недостовірні (в тому числі неповні) твердження у декларації доброчесності;

7) суддя допустив інше грубе порушення закону, що підриває суспільну довіру до суду.

10. Рішення про внесення Вищій раді правосуддя подання про звільнення судді з підстави, визначеної [пунктом 2](#) частини восьмої цієї статті, може бути ухвалено, у разі якщо на вимогу органу, що здійснює дисциплінарне провадження, суддя не підтвердив законність джерела походження майна.

11. Дисциплінарне стягнення до судді застосовується не пізніше трьох років із дня вчинення проступку без урахування часу тимчасової непрацездатності або перебування судді у відпустці чи здійснення відповідного дисциплінарного провадження.

12. У разі якщо рішенням Європейського суду з прав людини встановлені факти, які можуть бути підставою для застосування дисциплінарного стягнення до судді, зазначений строк обраховується з дня набуття таким рішенням Європейського суду з прав людини статусу остаточного.

13. Інформація про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності оприлюднюється на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя та на веб-сайті суду, в якому працює суддя. Ця інформація повинна містити дані про суддю, якого притягнуто до дисциплінарної відповідальності, про накладене дисциплінарне стягнення та копію рішення органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, про накладення такого стягнення.

Стаття 110. Погашення дисциплінарного стягнення

1. Суддя вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення, якщо:

1) протягом шести місяців з дня ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення у виді попередження його не буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку;

2) протягом одного року з дня ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення у виді догани його не буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку;

3) протягом вісімнадцяти місяців з дня ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення у виді суворої догани його не буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку;

4) протягом двох років з дня ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення у виді подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя його не буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку, а також за умови успішного проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшого

підтвердження здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами кваліфікаційного оцінювання;

5) протягом трьох років з дня ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення у виді подання про переведення судді до суду нижчого рівня суддю не буде піддано новому дисциплінарному стягненню та підстава для нового стягнення не матиме місця протягом вказаного строку; однак суддя не може бути повернутий на посаду до попереднього суду лише в результаті такого погашення.

Стаття 111. Оскарження рішення у дисциплінарній справі стосовно судді

1. Суддя може оскаржити рішення про притягнення його до дисциплінарної відповідальності з підстав та в порядку, визначеному [Законом України](#) "Про Вищу раду правосуддя".

Розділ VII

ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІ З ПОСАДИ ТА ПРИПИНЕННЯ ЙОГО ПОВНОВАЖЕНЬ

Глава 1. Звільнення судді з посади

Стаття 112. Загальні умови звільнення судді з посади

1. Суддя може бути звільнений з посади виключно з підстав, визначених [частиною шостою](#) статті 126 Конституції України.

2. Рішення про звільнення судді з посади ухвалює Вища рада правосуддя у порядку, встановленому [Законом України](#) "Про Вищу раду правосуддя".

Стаття 113. Звільнення судді з посади за станом здоров'я

1. Суддя звільняється з посади у разі неспроможності здійснювати повноваження за станом здоров'я за наявності медичного висновку, що надається медичною комісією, утвореною спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я, за зверненням Вищої ради правосуддя.

2. Визнавши, що стан здоров'я судді не дає змоги протягом тривалого часу або постійно здійснювати йому свої повноваження, Вища рада правосуддя ухвалює рішення про звільнення судді з посади.

Стаття 114. Звільнення судді з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності

1. Суддя звільняється з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності за рішенням, ухваленим Вищою радою правосуддя.

Стаття 115. Звільнення судді з посади у разі вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками

1. Відповідно до [пункту 3](#) частини шостої статті 126 Конституції України вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, є підставою для звільнення судді з посади.

2. Факти, що свідчать про вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, мають бути встановлені Вищою радою правосуддя (її відповідним органом).

Стаття 116. Звільнення судді з посади за його заявою про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням

1. Суддя, який має стаж роботи на посаді судді не менше двадцяти років, що визначається відповідно до [статті 137](#) цього Закону, має право подати заяву про відставку.

2. Суддя має право у будь-який час перебування на посаді незалежно від мотивів подати заяву про звільнення з посади за власним бажанням.

3. Заява про відставку, заява про звільнення з посади за власним бажанням подається суддею до Вищої ради правосуддя, яка протягом одного місяця з дня надходження відповідної заяви ухвалює рішення про звільнення судді з посади.

4. Суддя здійснює свої повноваження до ухвалення рішення про його звільнення.

5. За суддею, звільненим за його заявою про відставку, зберігається звання судді та гарантії недоторканності, встановлені для судді до його виходу у відставку.

Стаття 117. Звільнення судді з посади у зв'язку з незгодою на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду

1. Відмова від переведення до іншого суду (в тому числі ухилення від виконання рішення про переведення) у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду, є підставою для звільнення судді за рішенням, ухваленим Вищою радою правосуддя.

Стаття 118. Звільнення судді з посади у зв'язку з порушенням обов'язку підтвердити законність джерела походження майна

1. Відповідно до [пункту 6](#) частини шостої статті 126 Конституції України порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна є підставою для звільнення судді з посади.

2. Порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна може бути встановлене:

1) у межах дисциплінарного провадження щодо суддів - Вищою радою правосуддя (її органами);

2) у межах кваліфікаційного оцінювання судді - Вищою кваліфікаційною комісією суддів України;

3) судом при розгляді відповідної справи.

Глава 2. Припинення повноважень судді

Стаття 119. Припинення повноважень судді

1. Повноваження судді припиняються виключно з підстав, визначених [частиною сьомою](#) статті 126 Конституції України.

Стаття 120. Припинення повноважень судді у зв'язку з досягненням суддею шістдесяти п'яти років

1. Повноваження судді припиняються з наступного дня після досягнення ним шістдесяти п'яти років.

2. Про наявність підстави для припинення повноважень судді голова суду, в якому суддя обіймає посаду, не пізніше як за місяць до дня, зазначеного в частині першій цієї статті, повідомляє Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України. До повідомлення додаються документи на підтвердження факту досягнення суддею шістдесяти п'яти років.

3. Суддя не може здійснювати правосуддя з наступного дня після досягнення ним шістдесяти п'яти років.

Стаття 121. Припинення повноважень судді у зв'язку з припиненням громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави

1. Повноваження судді припиняються у разі припинення його громадянства відповідно до Закону України "Про громадянство України" або набуття суддею громадянства іншої держави - з дня припинення громадянства України або набуття громадянства іншої держави.

2. Набуттям громадянства іншої держави для цілей цієї статті визнається:

1) отримання суддею статусу громадянина іншої держави в результаті дій, вчинених таким суддею або від його імені за його дорученням або за його згодою для створення відповідних правових наслідків;

2) у разі якщо суддею отриманий статус громадянина іншої держави в силу закону або іншим чином без його згоди, - невчинення суддею дій для позбавлення статусу громадянина іншої держави протягом десяти днів з дня, коли судді стало відомо про отримання такого статусу.

Стаття 122. Припинення повноважень судді у зв'язку з набранням законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним

1. Суд, який ухвалив рішення про визнання особи, яка є суддею, безвісно відсутньою або оголошення її померлою, визнання недієздатною або обмежено дієздатною, негайно повідомляє про це Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України.

2. Повноваження судді припиняються з дня набрання таким рішенням законної сили.

Стаття 123. Припинення повноважень судді у зв'язку зі смертю судді

1. Повноваження судді припиняються у разі його смерті.

2. Про наявність підстави для припинення повноважень судді голова суду, в якому суддя обіймав посаду, повідомляє Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України. До повідомлення додаються документи на підтвердження факту смерті.

Стаття 124. Припинення повноважень судді у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину

1. Суд, який ухвалив обвинувальний вирок щодо особи, яка є суддею, негайно повідомляє про це Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України.

2. Повноваження судді припиняються з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього. Такий суддя втрачає визначені законом гарантії незалежності і недоторканності судді, право на грошове, в тому числі суддівську винагороду, та інше забезпечення.

Стаття 125. Припинення трудових відносин із суддею внаслідок припинення повноважень

1. Припинення повноважень судді є підставою для припинення трудових відносин судді із відповідним судом, про що голова суду видає наказ.

Закон України «Про запобігання корупції»

Цей Закон можна знайти під QR кодом.

ЗАТВЕРДЖЕНО
ХІ черговим з'їздом суддів
України
22 лютого 2013 р.

КОДЕКС СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ

Преамбула

Здійснення права кожного на судовий захист на основі принципу верховенства права, здійснення правосуддя від імені держави Україна виключно на підставі Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, висувають високі вимоги до моральних якостей кожного судді.

Усвідомлюючи значимість своєї місії, з метою зміцнення та підтримки довіри суспільства до судової влади судді України вважають, що зобов'язані демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки, у зв'язку з чим добровільно беруть на себе більш істотні обмеження, пов'язані з дотриманням етичних норм як у поведінці під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій поведінці.

Керуючись Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», враховуючи статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, за якою кожен має право на незалежний і справедливий суд, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Основні принципи щодо незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів, схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 15 грудня 1989 року, Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року, Європейську хартію про закон щодо статусу суддів, Рекомендацію СМ/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам відносно суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, з'їзд суддів України затверджує цей Кодекс суддівської етики, положення якого спрямовані на встановлення етичних стандартів, пов'язаних зі статусом судді.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1

Суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду.

Стаття 2

Суддя має уникати будь-якого незаконного впливу на його діяльність, пов'язану зі здійсненням правосуддя, та бути незалежним від своїх колег у процесі прийняття рішень. Він не має права використовувати своє посадове становище в особистих інтересах чи в інтересах інших осіб та не повинен дозволяти цього іншим.

Стаття 3

Суддя має докладати всіх зусиль до того, щоб на думку розсудливої, законослухняної та поінформованої людини його поведінка була бездоганною.

Стаття 4

Порушення правил етичної поведінки, встановлених цим Кодексом, не можуть самі по собі застосовуватися як підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та визначати ступінь їх вини.

РОЗДІЛ II. ПОВЕДІНКА СУДДІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Стаття 5

Незалежність судді під час здійснення правосуддя є передумовою дії принципу верховенства права та невід’ємною складовою справедливого суду.

Стаття 6

Суддя повинен виконувати свої професійні обов’язки незалежно, виходячи виключно з фактів, установлених на підставі власної оцінки доказів, розуміння закону, верховенства права, що є гарантією справедливого розгляду справи в суді, не зважаючи на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику.

Стаття 7

Суддя повинен старанно й неупереджено виконувати покладені на нього обов’язки та вживати заходів для поглиблення своїх знань та вдосконалення практичних навичок.

Стаття 8

Суддя повинен здійснювати судочинство в межах та порядку, визначених процесуальним законом, і виявляти при цьому тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб.

Стаття 9

Суддя під час здійснення правосуддя не повинен допускати проявів неповаги до людини за ознаками раси, статі, національності, релігії, політичних поглядів, соціально-економічного становища, фізичних вад тощо та дозволяти цього іншим.

Стаття 10

Суддя повинен виконувати обов’язки судді безсторонньо і неупереджено та утримуватися від поведінки, будь-яких дій або висловлювань, що можуть призвести до виникнення сумнівів у рівності професійних суддів, народних засідателів та присяжних при здійсненні правосуддя.

Стаття 11

Суддя повинен проявляти повагу до права на інформацію про судовий розгляд та не допускати порушення принципу гласності процесу. Суддя у визначеному законом порядку надає засобам масової інформації можливість

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

отримувати інформацію, не допускаючи при цьому порушення прав і свобод громадян, приниження їх честі й гідності, а також авторитету правосуддя.

Стаття 12

Суддя не може робити публічних заяв, коментувати в засобах масової інформації справи, які перебувають у провадженні суду, та піддавати сумніву судові рішення, що набрали законної сили. Суддя не має права розголошувати інформацію, що стала йому відома у зв'язку з розглядом справи.

Стаття 13

Суддя, що перебуває на адміністративній посаді в суді, повинен утримуватися від поведінки, дій або висловлювань, які можуть призвести до виникнення сумнівів у єдиному статусі суддів і в те, що професійні судді здійснюють колективне вирішення питань організації роботи суду.

Стаття 14

Суддя повинен уникати позапроцесуальних взаємовідносин з одним із учасників процесу або його представником у справі за відсутності інших учасників процесу.

Стаття 15

Неупереджений розгляд справ є основним обов'язком судді. Суддя має право заявити самовідвід у випадках, передбачених процесуальним законодавством, у разі наявності упередженості щодо одного з учасників процесу, а також у випадку, якщо судді з його власних джерел стали відомі докази чи факти, які можуть вплинути на результат розгляду справи.

Суддя не повинен зловживати правом на самовідвід.

Суддя заявляє самовідвід від участі в розгляді справи у разі неможливості ухвалення ним об'єктивного рішення у справі.

РОЗДІЛ ІІІ. ПОЗАСУДОВА ПОВЕДІНКА СУДДІ

Стаття 16

Суддя не може належати до політичних партій і професійних спілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої. Суддя повинен надавати пріоритет здійсненню правосуддя над усіма іншими видами діяльності.

Стаття 17

Суддя має право брати участь у громадській діяльності, публічних заходах, якщо вони не завдають шкоди його статусу, авторитету суду і не можуть вплинути на здійснення правосуддя, проте повинен уникати взаємовідносин, які можуть вплинути на незалежність та неупередженість судді.

Стаття 18

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

Суддя повинен бути обізнаним про свої майнові інтереси та вживати розумних заходів для того, щоб бути обізнаним про майнові інтереси членів своєї сім'ї.

Стаття 19

Суддя повинен враховувати, що сімейні, соціальні взаємовідносини чи будь-які інші стосунки та втручання з боку органів державної влади не мають впливати на поведінку судді чи ухвалення судових рішень.

Стаття 20 Участь судді у соціальних мережах, Інтернет-форумах та застосування ним інших форм спілкування в мережі Інтернет є допустимими, проте суддя може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету судді та судової влади.

**КОМЕНТАР ДО КОДЕКСУ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ, затверджений
Рішенням Ради суддів України 4 лютого 2016 року.**

Коментар можна знайти під QR кодом.

Основні принципи незалежності судових органів

Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН
від 29 листопада та 13 грудня 1985 року

(витяг)

2. Судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з яких би то не було причин.
6. Принцип незалежності судових органів дає судовим органам право і вимагає від них забезпечення справедливого ведення судового розгляду і дотримання прав сторін.
8. Відповідно до Загальної декларації прав людини члени судових органів, як і інші громадяни, користуються свободою слова, віровизнання, асоціацій та зборів; однак, керуючись такими правами, судді повинні поводитись завжди таким чином, щоб забезпечити повагу до своєї посади і зберегти неупередженість і незалежність судових органів.
10. Особи, відібрані для судових посад, повинні мати високі моральні якості і здібності, а також відповідну підбору і кваліфікацію в галузі права...
15. Судді зобов'язані зберігати професійну таємницю щодо своєї роботи та конфіденційної інформації, отриманої в ході виконання ними своїх обов'язків, за винятком відкритих судових розглядів, і їх не можна примушувати давати свідчення з таких питань.
20. Рішення про дисциплінарне покарання, усунення від посади чи звільнення повинні бути предметом незалежної перевірки. Цей принцип може не застосовуватися до рішень Верховного суду або до рішень законодавчих органів, прийнятих при розгляді справ у порядку імпичменту або при дотриманні аналогічної процедури.

РЕЗОЛЮЦІЯ 2006/23

Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року

(витяг)

Бангалорські принципи діяльності судді

БЕРУЧИ ДО УВАГИ Загальну декларацію прав людини, яка визнає засадничим принцип надання кожній особі рівною мірою права на справедливий і відкритий розгляд справи, пов'язаної з встановленням її прав та обов'язків, а також з визначенням обґрунтованості будь-якого кримінального звинувачення проти неї, незалежним і неупередженим судом,

БЕРУЧИ ДО УВАГИ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, який гарантує рівність усіх осіб перед судом, а також право кожної особи на своєчасний, справедливий і відкритий розгляд справи, пов'язаної з визначенням обґрунтованості будь-якого кримінального звинувачення проти неї, а також із встановленням її прав та обов'язків, компетентним, незалежним і неупередженим судом у встановленому законом порядку,

БЕРУЧИ ДО УВАГИ, що зазначені вище засадничі принципи і права також визнані або відображені в регіональних документах щодо прав людини, національному конституційному, статутному і загальному праві, судових звичаях і традиціях,

БЕРУЧИ ДО УВАГИ, що компетентність, незалежність і неупередженість судових органів особливо важливі для захисту прав людини з огляду те, що реалізація всіх інших прав кінець кінцем залежить від належного здійснення судочинства,

БЕРУЧИ ДО УВАГИ, що компетентність, незалежність і неупередженість судових органів також важливі для виконання судами їхньої ролі в підтримці конституціоналізму і верховенства закону,

БЕРУЧИ ДО УВАГИ, що довіра суспільства до судової системи і впевненість у моральному авторитеті, чесності та невідкупності судових органів має першорядне значення в сучасному демократичному суспільстві,

БЕРУЧИ ДО УВАГИ необхідність того, щоб судді індивідуально й колективно поважали та шанували свою посаду як таку, що має особливий рівень суспільної довіри, і докладали всіх зусиль для підтримання й поглиблення довіри до судової системи,

БЕРУЧИ ДО УВАГИ, що забезпечення високих стандартів поведінки суддів і сприяння їх дотриманню є першорядним обов'язком судових органів кожної країни,

А ТАКОЖ БЕРУЧИ ДО УВАГИ, що Основні принципи незалежності судових органів покликані гарантувати і підтримувати незалежність судових органів і адресовані головним чином державам,

НАВЕДЕНІ НИЖЧЕ ПРИНЦИПИ мають на меті встановлення стандартів етичної поведінки суддів. Вони мають використовуватися суддями як керівництво, а судовою системою – як основа для регламентації поведінки суддів. Вони також

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

покликані сприяти кращому розумінню й підтримці судової гілки влади з боку представників виконавчої та законодавчої влади, а також адвокатів і суспільства в цілому. Ці принципи передбачають відповідальність суддів за свою поведінку перед певними інституціями, заснованими з метою забезпечення дотримання судових стандартів, які самі є незалежними й неупередженими і покликані посилювати, а не применшувати значимість існуючих правових норм і правил поведінки, що зобов'язують суддів.

Цінність 1

Незалежність

Принцип

Незалежність судових органів є передумовою верховенства закону і засадничою гарантією справедливого розгляду справи в суді. Тож суддя повинен обстоювати і зразково реалізовувати принцип незалежності судових органів в його індивідуальному та інституційному аспектах.

Застосування

1.1. Суддя повинен виконувати свою професійну функцію незалежно, виходячи з власної оцінки фактів та відповідно до свідомого розуміння закону, не зважаючи при цьому на будь-які зовнішні впливи, стимули, тиски, загрози чи втручання, прямі або непрямі, хоч би від кого вони йшли і хоч би якими були їхні причини.

1.2. Суддя повинен бути незалежним стосовно суспільства в цілому і стосовно конкретних сторін судової справи, в якій суддя повинен винести рішення.

1.3. Суддя повинен не тільки не мати неналежних зв'язків з виконавчою та законодавчою гілками влади і не діяти під їхнім впливом, але й поводитися таким чином, щоб відсутність таких зв'язків і впливу була очевидна для стороннього спостерігача.

1.4. При виконанні професійних обов'язків суддя повинен бути незалежним від своїх колег у рішеннях, які йому належить виносити самостійно.

1.5. Суддя повинен обстоювати гарантії виконання професійних обов'язків суддів і сприяти їх посиленню з метою підтримання й поглиблення інституційної та оперативної незалежності судових органів.

1.6. Суддя повинен дотримувати високих стандартів поведінки суддів і обстоювати їх з метою поглиблення громадської довіри до судових органів, що має першорядне значення для підтримання незалежності судової гілки влади.

Цінність 2

Неупередженість

Принцип

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

Неупередженість є необхідною умовою належного виконання суддею своїх обов'язків. Вона знаходить вияв не лише у змісті рішення, але й у ході судового процесу, що передуює винесенню рішення.

Застосування

2.1. При виконанні своїх професійних обов'язків суддя не повинен виявляти особистої прихильності, неупередженості або упередженості.

2.2. Суддя повинен дбати про те, щоб його поведінка – як у залі суду, так і поза ним – сприяла збереженню і поглибленню переконання суспільства, адвокатів і сторін судового процесу у неупередженості судді й судових органів.

2.3. Суддя повинен, наскільки це можливо, вести себе таким чином, щоб звести до мінімуму випадки, які можуть стати підставою для відсторонення його від розгляду справи або від винесення рішення.

2.4. Щодо справи, розгляд якої йому доручено або може бути доручено, суддя не повинен робити жодних свідомих коментарів, здатних, як можна резонно очікувати, вплинути на результат цієї справи або поставити під сумнів справедливість ходу процесу; суддя так само не повинен робити будь-яких публічних чи інших коментарів, здатних вплинути на справедливість судового розгляду справи стосовно будь-якої особи чи питання.

2.5. Суддя повинен взяти самовідвід від участі в будь-якому процесі, коли для нього неможливе винесення неупередженого рішення у справі або коли сторонньому спостерігачеві може видатись, що суддя не здатен винести неупередженого рішення. До числа таких справ належать, серед інших, випадки, коли:

(а) Суддя насправді відчуває прихильність або упередженість щодо однієї зі сторін або має особисту інформацію щодо спірних доказових фактів, пов'язаних зі справою;

(б) Раніше при розгляді того ж самого спору суддя виступав як юрист або залучався як важливий свідок; або

(с) Суддя або хтось із членів сім'ї судді матеріально зацікавлений у певному результаті розгляду справи;

якщо тільки відсторонення судді не є неможливим, оскільки жоден інший суд не може бути призначений для розгляду справи або оскільки, з огляду на терміновість справи, відкладення її вирішення може призвести до серйозної судової помилки.

Цінність 3

Чесність і непідкупність

Принцип

Чесність і непідкупність є необхідними умовами належного виконання суддею своїх обов'язків.

Застосування

3.1. Суддя повинен дбати про те, щоб його поведінка була бездоганною з точки зору стороннього спостерігача.

3.2. Дії та поведінка судді повинні підтримувати впевненість громадськості у чесності й непідкупності судових органів. Не досить лише вершити правосуддя; потрібно, щоб його звершення було очевидним для загалу.

Цінність 4

Дотримання етичних норм

Принцип

Дотримання етичних норм і очевидність їх дотримання необхідні в будь-якій сфері діяльності судді.

Застосування

4.1. Суддя повинен не допускати порушень етичних норм і уникати поведінки, яка може видатись неетичною, в будь-якій сфері своєї діяльності.

4.2. Перебуваючи під постійною прискіпливою увагою громадськості, суддя повинен добровільно й охоче погоджуватися з обмеженнями щодо своєї поведінки, які пересічному громадянину можуть видатись обтяжливими. Зокрема, поведінка судді повинна узгоджуватися з високим статусом його посади.

4.3. В особистих стосунках з адвокатами, які мають постійну практику в суді, суддя повинен уникати ситуацій, які могли б дати вагомі підстави для підозри або створити видимість того, що він виявляє прихильність чи безсторонність.

4.4. Суддя не повинен брати участі в розгляді справи, в якій хтось із членів його сім'ї є представником котроїсь зі сторін або будь-яким чином пов'язаний зі справою.

4.5. У своєму помешканні суддя не повинен дозволяти жодному адвокату проводити прийом клієнтів або зустрічі з іншими адвокатами.

4.6. Як і будь-якому іншому громадянину, судді гарантується свобода висловлення, віросповідання, участі у зборах і асоціаціях, проте в процесі реалізації цих прав суддя завжди повинен дбати про те, щоб своєю поведінкою підтримувати високий статус посади судді, а також безсторонність і незалежність судових органів.

4.7. Суддя повинен бути поінформованим про власні економічні інтереси як приватної особи або опікуна/піклувальника і докладати розумних зусиль для того, щоб бути поінформованим про економічні інтереси членів своєї сім'ї.

4.8. Суддя не повинен дозволяти, щоб його сімейні, соціальні або інші зв'язки неналежним чином впливали на його професійну поведінку, а також на винесення ним судових рішень.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

4.9. Суддя не повинен використовувати авторитет своєї посади або дозволяти іншим використовувати його для реалізації приватних інтересів самого судді, когось із членів його сім'ї або будь-якої іншої особи; суддя також не повинен створювати сам або дозволяти іншим створювати враження, що хтось перебуває в особливому становищі і здатний впливати на виконання суддею його професійних обов'язків.

4.10. Конфіденційна інформація, яка стала відома судді через його службове становище, не повинна використовуватись або розголошуватися суддею з будь-якою іншою метою, окрім такої, що пов'язана з виконанням ним своїх професійних обов'язків.

4.11. За умови належного виконання ним своїх професійних обов'язків суддя має право:

(а) Займатись літературною творчістю, читати лекції, викладати, а також брати участь у діяльності, пов'язаній з правом, правовою системою, здійсненням правосуддя або іншими подібними питаннями;

(б) Виступати на публічних слуханнях перед офіційним органом, що займається питаннями, пов'язаними з правом, правовою системою, здійсненням правосуддя або іншими подібними питаннями;

(с) Бути членом офіційного органу, урядової комісії, комітету або дорадчого органу, якщо таке членство дозволяє судді залишатись безстороннім і зберігати політичний нейтралітет; або

(d) Займатись іншими видами діяльності, якщо вони не компрометують високий статус посади судді і жодним іншим чином не заважають виконанню суддею своїх професійних обов'язків.

4.12. Суддя не повинен займатись юридичною практикою впродовж періоду свого перебування на посаді судді.

4.13. Суддя має право засновувати асоціації суддів, вступати до них та входити до інших організацій, що представляють інтереси суддів.

4.14. Суддя та члени його сім'ї не повинні ні вимагати, ні приймати жодних подарунків, заповітів, кредитів або послуг у зв'язку з будь-чим, що суддя зробив, має зробити або не зробити в рамках виконання ним своїх професійних обов'язків.

4.15. Суддя не повинен свідомо дозволяти працівникам суду або іншим особам, що перебувають під його впливом чи керівництвом або підпорядковані йому, вимагати або приймати жодних подарунків, заповітів, кредитів або послуг у зв'язку з будь-чим, що суддя зробив, має зробити або не зробити в рамках виконання ним своїх обов'язків або функцій.

4.16. За умови відсутності порушення закону та будь-яких правових норм щодо гласності суддя може прийняти пам'ятний подарунок, нагороду або привілей, пов'язані з певною подією, якщо цей подарунок, нагорода або привілей не виглядають як такі, що мають на меті вплинути на виконання суддею своїх

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

професійних обов'язків, або якимсь іншим чином не створюють видимість неабезсторонності судді.

Цінність 5

Рівність

Принцип

Забезпечення рівності у ставленні до всіх осіб, чії справи розглядаються в суді, є необхідною умовою належного виконання суддею своїх обов'язків.

Застосування

5.1. Суддя повинен знати й усвідомлювати різноманітність суспільства і відмінності, створювані силою-силенною джерел, до числа яких, серед інших, належать раса людини, її колір шкіри, стать, релігія, національне походження, каста, інвалідність, вік, сімейний стан, сексуальна орієнтація, соціально-економічне становище та інші подібні причини („підстави, що не стосуються суті справи”).

5.2. При виконанні своїх професійних обов'язків суддя не повинен словами чи поведінкою виявляти прихильність або упередженість до будь-якої особи або групи осіб, беручи до уваги підстави, що не стосуються суті справи.

5.3. Суддя повинен виконувати свої професійні обов'язки, виявляючи належну повагу до всіх осіб, зокрема до сторін судового процесу, свідків, адвокатів, працівників суду та колег-суддів, і уникаючи відмінностей у ставленні до них з огляду на будь-які не пов'язані з суттю справи підстави, які не є суттєвими для належного виконання ним цих обов'язків.

5.4. Суддя не повинен свідомо допускати, щоб працівники суду або інші особи, які перебувають під його впливом, керівництвом або контролем, виявляли диференційоване ставлення до осіб, пов'язаних із справою, яку він розглядає, на будь-якій підставі, що не стосується суті справи.

5.5. Суддя повинен вимагати від адвокатів, які беруть участь у судовому розгляді справи, щоб ті утримувались від вияву словами чи поведінкою прихильності або упередженості на підставах, що не стосуються суті справи, за винятком випадків, коли їхні підстави мають правове значення для питання, що є предметом судового розгляду, і можуть бути юридично обґрунтовані.

Цінність 6

Компетентність і старанність

Принцип

Компетентність і старанність є передумовами належного виконання суддею своїх обов'язків.

Застосування

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

6.1. Професійні обов'язки судді мають пріоритет над усіма іншими видами діяльності.

6.2. Суддя повинен присвятити свою професійну діяльність виконанню обов'язків судді, до числа яких належать не лише виконання функцій і посадових обов'язків судді під час судового розгляду та при винесенні рішень, але й інші задачі, що мають стосунок до посади судді або до діяльності суду.

6.3. Суддя повинен докладати розумних зусиль для збереження і вдосконалення власних знань, умінь та особистих якостей, необхідних для належного виконання ним своїх професійних обов'язків, користуючись з цією метою навчальними засобами та іншими можливостями, які повинні бути доступними суддям за умови контролю з боку судових органів.

6.4. Суддя повинен бути поінформованим про суттєві зміни в міжнародному законодавстві, включаючи міжнародні конвенції та інші документи, що встановлюють норми в сфері прав людини.

6.5. Суддя повинен виконувати всі свої професійні обов'язки, включаючи винесення відкладених рішень, ефективно, справедливо і з розумною швидкістю.

6.6. Суддя повинен дбати про підтримку порядку та додержання правил пристойності під час усіх судових розглядів і вести себе терпляче, гідно і ввічливо щодо сторін судового процесу, присяжних, свідків, адвокатів та інших осіб, з якими суддя спілкується в рамках своїх офіційних повноважень. Суддя повинен вимагати такої ж поведінки від представників сторін, працівників суду та інших осіб, що перебувають під його впливом, керівництвом або контролем.

6.7. Суддя не повинен вдаватися до дій, несумісних зі старанним виконанням своїх професійних обов'язків.

Впровадження

Виходячи з особливостей посади судді, національні судові органи повинні вжити ефективних заходів з метою створення механізмів реалізації цих принципів, якщо такі механізми ще не існують у сфері їхньої юрисдикції.

Визначення

Слова, вжиті в цьому викладі принципів, мають такі значення, за винятком випадків, коли з контексту випливає можливість або необхідність іншого тлумачення:

„Працівники суду” – персонал, підпорядкований особисто судді, включаючи судових секретарів;

„Суддя” – будь-яка особа, наділена судовими повноваженнями, хоч як би було названо її посаду;

„Сім'я судді” – жінка/чоловік судді, син, дочка, зять, невістка та будь-який інший близький родич або особа, що є партнером судді або працює у нього по найму і проживає з ним під одним дахом;

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

„Жінка/чоловік судді” – сімейний партнер судді або будь-яка інша особа будь-якої статі, яка перебуває в близьких особистих стосунках із суддею.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

КОМЕНТАР ДО БАНГАЛОРСЬКИХ ПРИНЦИПІВ можна знайти під QR кодом.

РАДА ЄВРОПИ
КОМІТЕТ МІНІСТРІВ
РЕКОМЕНДАЦІЯ № R (81) 7
КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНАМ
ЩОДО ШЛЯХІВ ПОЛЕГШЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ
(Затверджено Комітетом міністрів 14 травня 1981 р.
на його 68-й сесії)
(витяг)

Додаток до Рекомендації № R (81) 7

Принципи

Держави-члени повинні зробити все необхідне задля інформування громадськості про засоби захисту прав особи в суді, а також задля спрощення, прискорення і здешевлення судового розгляду цивільних, торгових, адміністративних, соціальних та податкових справ. З цією метою держави-члени повинні приділяти особливу увагу дотриманню викладених нижче принципів.

А. Інформування громадськості

1. Слід здійснювати належні заходи для інформування громадськості про місцезнаходження та компетенцію судів, а також про порядок звернення до суду та захисту власних інтересів у суді.

2. Необхідно забезпечити можливість одержання в самому суді, іншому компетентному органі або службі загальної інформації з таких питань:

- процесуальні норми – за умови, що таке інформування не передбачає надання юридичних порад стосовно суті справи;
- порядок та строк оскарження судового рішення, процесуальні вимоги та будь-які необхідні у цьому зв'язку документи;
- засоби забезпечення виконання судового рішення і, якщо це можливо, пов'язані з цим витрати.

РАДА ЄВРОПИ
КОМІТЕТ МІНІСТРІВ
РЕКОМЕНДАЦІЯ № R (94) 12
КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНАМ
ПРО НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, ДІЄВІСТЬ ТА РОЛЬ СУДДІВ
(Затверджено Комітетом міністрів 13 жовтня 1994 р.
на 518-у засіданні заступників міністрів)

Комітет міністрів, згідно статті 15 b Статуту Ради Європи,

Враховуючи статтю 6 Конвенції про захист прав та основних свобод людини (далі - Конвенція), у якій визначено, що "кожна людина має право на справедливий і відкритий розгляд впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеному відповідно до закону";

Враховуючи Основні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності правосуддя, які були ухвалені Загальною Асамблеєю ООН у листопаді 1985 року;

Відзначаючи важливість ролі суддів та інших осіб, що здійснюють судочинство, у забезпеченні захисту прав та основних свобод людини;

Бажаючи забезпечити незалежність суддів з тим, щоб посилити верховенство права в демократичних державах;

Усвідомлюючи необхідність зміцнити положення та владу суддів з тим, щоб було встановлено дієву та справедливу правову систему;

Розуміючи, що бажано було б забезпечити виконання суддівських обов'язків, які спрямовані на захист інтересів кожної особи,

Рекомендує урядам держав-членів ужити всіх необхідних заходів або зробити їх більш ефективними з тим, щоб піднести роль як кожного окремого судді, так і всього суддівського корпусу в цілому, та зміцнити їхню незалежність і дієвість, зокрема, через застосування таких принципів:

Сфера застосування рекомендації

1. Ця рекомендація застосовується по відношенню до кожної особи, яка здійснює судочинство; до кола цих осіб належать ті, на кого покладено вирішення питань конституційного, кримінального, цивільного, комерційного та адміністративного права.

2. Викладені у цій рекомендації принципи застосовуються також по відношенню до громадських суддів (непрофесіоналів) та до інших осіб, що здійснюють судочинство, якщо тільки з контексту не стає очевидним, що ці принципи застосовуються виключно до суддів-професіоналів, як це виявляється у випадках, коли йдеться про оплату та професійну суддівську кар'єру.

Принцип I - Загальні принципи, що мають відношення до незалежності суддів

1. Необхідно вжити всіх належних заходів для забезпечення, захисту та посилення незалежності суддів.

2. Необхідно, зокрема, вжити таких заходів:

a. Незалежність суддів має бути гарантована відповідно до положень Конвенції та конституційних принципів, наприклад, через запровадження відповідних положень до конституцій чи інших законодавчих актів, або через включення положень цієї рекомендації до системи внутрішнього права. Відповідно до правових традицій кожної із держав, ці положення можуть передбачати, наприклад, таке:

i. рішення суддів не повинні переглядатись інакше, ніж через визначену законом процедуру апеляцій;

ii. строк перебування суддів на посаді та оплата їхньої праці повинні забезпечуватись законом;

iii. ніякий інший орган, окрім самих судів, не може приймати рішення щодо компетенції суду, яка визначається законом;

iv. за винятком рішень про амністію, помилування чи інших подібних рішень, уряд чи адміністрація не повинні мати права приймати рішення, які скасовують попередні рішення суду.

b. Виконавча та законодавча влади повинні забезпечити, щоб судді були незалежними і щоб не вживались заходи, які можуть поставити під загрозу незалежність суддів.

c. Всі рішення стосовно професійної кар'єри суддів повинні мати в основі об'єктивні критерії; як обрання, так і кар'єра суддів повинні базуватись на заслугах, з урахуванням їхньої кваліфікації, чеснот, здібностей та результатів їхньої праці. Орган, який є уповноваженим приймати рішення щодо обрання та кар'єри суддів, повинен бути незалежним від уряду та адміністративних органів.

Для гарантії незалежності цього органу мають бути запроваджені такі положення, як, наприклад, нагляд за тим, щоб його члени призначались судовою владою, і щоб орган самостійно приймав рішення про власні правила процедури.

Однак, якщо конституція, законодавство чи традиції дозволяють урядові брати участь у призначенні суддів, то необхідні гарантії того, щоб на такі процедури призначення не впливали інші мотиви, аніж ті, що пов'язані з викладеними вище об'єктивними критеріями. Гарантами цього можуть бути, наприклад:

i. спеціальний незалежний та компетентний орган, від якого уряд отримує поради і втілює їх на практиці; або

ii. право особи подавати до незалежного органу апеляцію з метою оскаржити рішення; або

iii. орган влади, який приймає рішення про заходи запобігання будь-якому неправомочному та незаконному впливу.

d. Судді повинні приймати свої рішення цілком незалежно і мати змогу діяти без обмежень, без неправомочного впливу, підбурення, тиску, погроз, неправомочного прямого чи непрямого втручання, незалежно з чийого боку та з яких мотивів воно б не здійснювалось. У законі мають бути передбачені санкції проти осіб, які намагаються у такий спосіб впливати на суддів. Судді мають бути цілком вільними у винесенні неупередженого рішення у справі, яку вони розглядають, покладатись на своє внутрішнє переконання, власне тлумачення фактів та чинне законодавство. Судді не зобов'язані давати звіт щодо справ, які знаходяться в їх провадженні, ніякій особі, яка не належить до системи судової влади.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

е. На розподіл судових справ між судьями не повинно впливати бажання однієї із сторін у справі або будь-якої особи, яка є зацікавленою в результатах цієї справи. Такий розподіл може здійснюватись, наприклад, шляхом жеребкування, через систему автоматичного розподілу за алфавітним порядком або через іншу подібну систему.

ф. Суддя не може бути увільнений від провадження у справі без поважних на те причин, якими є важке захворювання або особиста заінтересованість цього судді у справі. Кожна із причин, так само як і порядок увільнення, повинні бути визначені законом, і на них ніяк не можуть впливати інтереси уряду чи адміністративних органів. Рішення щодо увільнення когось із суддів від провадження у справі повинно прийматись уповноваженим органом, який наділений такою ж незалежністю в плані судочинства, як і самі судді.

3. Судді - незалежно від того, чи було їх призначено, чи обрано - беззмінно перебувають на посаді до часу досягнення ними віку обов'язкового виходу на пенсію або до закінчення строку їхніх повноважень.

Принцип II - Повноваження суддів

1. Юрисдикція судді повинна поширюватись на будь-яку особу, що пов'язана зі справою, включаючи також державні органи або їхніх представників.
2. Для виконання суддівських функцій, обстоювання авторитету суддів та поваги до суду судді повинні бути наділені достатніми повноваженнями та бути в змозі їх здійснювати.

Принцип III - Відповідні умови праці

Для створення відповідних умов праці, які дозволять судьям ефективно працювати, необхідно, зокрема:

- a. укомплектувати штати достатньою кількістю суддів та забезпечити їм перед їхнім призначенням та протягом їхньої кар'єри необхідну професійну підготовку, прикладом якої може бути стажування у судах та, за можливості, в інших органах та інстанціях влади. Судді не повинні оплачувати таку професійну підготовку; ця підготовка має бути спрямована на вивчення нового законодавства та судової практики. У разі необхідності така підготовка повинна включати навчальні візити до органів влади та судів в європейських та інших зарубіжних країнах;
 - b. забезпечити те, щоб статус і винагорода суддів відповідали гідності їхньої професії та відповідальності, яку вони беруть на себе;
 - c. запровадити чітко означену структуру з тим, щоб комплектувати штати кваліфікованими судьями та закріплювати їх;
 - d. надати в розпорядження суддів допоміжний персонал та відповідне обладнання, зокрема, засоби для діловодства та зв'язку, з тим, щоб вони могли діяти ефективно та без невиправданих затримок;
 - e. ужити відповідних заходів з тим, щоб доручити виконувати несудові завдання іншим особам, відповідно до Рекомендації N R (86) 12 щодо заходів, які спрямовані зменшити перевантаження у роботі судів.
2. Для гарантії безпеки суддів мають бути вжиті всі належні заходи, зокрема, в приміщенні суду має бути присутня охорона, або правоохоронні органи мають охороняти суддів, яким можуть серйозно погрожувати або вже погрожують.

Принцип IV - Об'єднання

Судді повинні бути вільними у створенні об'єднань, які самостійно або спільно з іншим органом оберігають незалежність суддів та захищають їхні інтереси.

Принцип V - Зобов'язання суддів

1. У процесі судочинства судді мають право захищати права та свободи будь-якої особи.
2. Судді мають право і повинні мати повноваження виконувати свої суддівські обов'язки для забезпечення належного застосування закону та для справедливого, ефективного і швидкого розгляду судових справ.
3. Судді, зокрема, зобов'язані:
 - a. діяти у кожній справі цілком незалежно та бути захищеним від будь-якого стороннього впливу;
 - b. проводити справу неупереджено, спираючись на власну оцінку фактів та власне витлумачення закону; забезпечити, щоб кожна сторона мала однакові можливості бути заслуханою, і щоб процедурні права кожної із сторін дотримувались відповідно до положень Конвенції;
 - c. утримуватись від винесення вироку у справі чи відмовитись від розгляду справи, коли на те існують достатні причини, і лише в цьому випадку. Такі причини повинні бути визначені законом і можуть стосуватись, наприклад, серйозних захворювань, суперечності інтересу або інтересів правосуддя;
 - d. роз'яснити, у разі необхідності, неупереджено кожній із сторін окремі процедурні питання;
 - e. заохочувати сторони, якщо це необхідно, до дружнього врегулювання;
 - f. за винятком випадків, коли закон або практика, що має місце, передбачають інше, чітко та повністю вмотивувати своє рішення, користуючись легкозрозумілою термінологією;
 - g. проходити будь-яку необхідну перепідготовку з тим, щоб виконувати суддівські функції ефективно та неупереджено.

Принцип VI - Невиконання обов'язків і дисциплінарні порушення

1. Коли судді не виконують своїх обов'язків ефективно та неупереджено або коли мають місце дисциплінарні порушення, мають бути вжиті всі необхідні заходи, за умови, що вони не впливають на незалежність правосуддя. Відповідно до конституційних принципів та правової традиції кожної із держав, можуть бути вжиті, наприклад, такі заходи:
 - a. усунення судді від провадження у справі;
 - b. доручення судді виконання інших завдань в межах суду;
 - c. штрафні санкції, як, наприклад, зменшення розміру винагороди протягом якогось періоду часу;
 - d. тимчасове призупинення суддівських функцій.
2. Судді, яких було призначено безстроково, не можуть бути відкликані без достатніх на те причин до досягнення ними пенсійного віку. Такі причини повинні бути закріплені в чітко визначених законом положеннях і можуть мати

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

застосування у країні, в якій суддя обирається на визначений строк; вони можуть стосуватись випадків, коли суддя не в змозі відправляти судочинство, або ж він здійснив кримінальний злочин чи серйозно порушив дисциплінарні правила.

3. Коли необхідно застосовувати положення, які передбачені в пунктах 1 та 2 цієї статті, держава має розглянути можливість створення - відповідно до закону - спеціального повноважного органу, який повинен накладати санкції та вживати дисциплінарні заходи, якщо такі заходи не вживає суд. Рішення такого органу повинні контролюватись судовим органом найвищої інстанції, або ж він сам може бути таким органом найвищої інстанції. У законі повинна бути передбачена відповідна процедура для того, щоб суддя, якого це стосується, міг скористатись, по меншій мірі, гарантованою судовою процедурою, яка передбачена у Конвенції. Йдеться, зокрема, про розгляд справи упродовж розумного строку та право відповіді на будь-яке висунуте обвинувачення.

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ ПРО ЗАКОН ЩОДО СТАТУСУ СУДДІВ

та ПОЯСНЮВАЛЬНИЙ МЕМОРАНДУМ

Страсбург, 8 – 10 липня 1998 р.

(витяг)

1.1. Закон щодо статусу суддів покликаний забезпечити компетентність, незалежність і неупередженість, що їх кожна особа законно очікує від судових органів і від кожного судді, котрому доручено захищати її права. Він виключає будь-яке положення, будь-яку процедуру, які могли б похитнути довіру до цієї компетентності, незалежності й неупередженості. Тож ця Хартія нижче складається з положень, які найкращим чином гарантують здійснення цих цілей. Її положення мають на меті підняття рівня гарантій в різних європейських державах. Вони не можуть бути підставою зміни національних статутів у бік зниження рівня гарантій, вже досягнутих у відповідних країнах.

1.5. Судді при здійсненні правосуддя повинні виявляти доступність, повагу до громадян і уважність, підтримуючи високий рівень компетентності, що потрібний при винесенні рішень у будь-яких справах – рішень, від яких залежить гарантія особистих прав, – і оберігаючи інформацію, відповідальність за нерозголошення якої в ході судового процесу покладена на них.

4.2. Судді вільно займаються різними видами діяльності за межами своїх суддівських повноважень, у тому числі й тими, які є втіленням їхніх прав громадянина. Цю свободу може бути обмежено лише тією мірою, до якої ці зовнішні види діяльності несумісні з довірою до судді, його неупередженістю чи незалежністю або із доступністю, необхідною для того, щоб уважно і впродовж розумного строку розглянути довірені йому справи. На заняття зовнішньою діяльністю, за яку передбачена грошова винагорода, окрім літературної та художньої, повинно бути попередньо одержано дозвіл на умовах, передбачених законом щодо статусу.

4.3. Судді повинні утримуватися від будь-якої поведінки, дій або висловлювань, здатних реально вплинути на впевненість у їхній неупередженості та незалежності.

4.4. Закон щодо статусу гарантує суддям підтримання і підвищення рівня їхніх знань – як технічних, так і соціально-культурних, – які потрібні для виконання їхніх обов'язків, шляхом надання їм можливості регулярного проходження оплачуваної державою професійної перепідготовки, і передбачає її організацію при додержанні умов, зазначених у пункті 2.3 Хартії.

ПОЯСНЮВАЛЬНИЙ МЕМОРАНДУМ

до Європейської хартії про закон щодо статусу суддів (витяг)

1.1 Хартія покликана визначити зміст закону щодо статусу суддів, виходячи з поставлених цілей: забезпечення компетентності, незалежності та неупередженості, що їх усі члени спільноти вправі очікувати від судових органів і суддів, котрим доручено захищати їх права. Отже, Хартія є не самоціллю, а засобом забезпечення осіб, захист прав яких доручено судам і суддям, необхідними гарантіями ефективності такого захисту.

Ці гарантії прав осіб забезпечені компетентністю судді, в сенсі його вміння, незалежності та неупередженості. Це стверджувальні характеристики, оскільки закон щодо статусу суддів має бути спрямовано на їх гарантування; проте вони водночас і заперечувальні, оскільки закон не повинен містити жодного елементу, здатного похитнути довіру громадськості до цієї компетентності, незалежності та неупередженості.

Було піднято питання про те, чи повинні положення Хартії бути імперативними, тобто чи вони в обов'язковому порядку мають бути включені до національних законів щодо статусу суддів, або ж їх слід розглядати як рекомендації, тож замість них можна застосовувати інші положення, здатні, як вважається, забезпечити еквівалентні гарантії.

Останній підхід ґрунтувався на небажанні робити закиди на адресу національних систем, у яких давня, усталена практика забезпечує гарантії захисту статусу суддів, навіть коли в самій системі майже не говориться про такий захист.

Проте стверджувалося також, що в доволі значній кількості країн, включаючи нові держави-члени Ради Європи, в яких відсутні закони, що регулюють здійснення політичною владою повноважень щодо призначення, направлення на службу, підвищення по службі та припинення повноважень суддів, гарантії компетентності, незалежності та неупередженості неефективні.

Саме тому, попри те, що положення Хартії формально не мають імперативного характеру, їх представлено як засоби, що оптимальним чином забезпечують досягнення зазначених вище цілей.

Положення Хартії мають на меті підвищити рівень гарантій у різних Європейських державах. Важливість такого підвищення залежатиме від рівня, вже досягнутого країною. Проте положення Хартії не повинні жодним чином служити підставою зміни національних законів, якщо це, навпаки, знизить рівень гарантій, вже досягнутих у тій чи тій країні.

1.5 У Хартії викладено основні обов'язки судді, пов'язані з виконанням його функцій. „Доступність” стосується як часу, потрібного для належного розгляду справ, так і уваги й пильності, що вочевидь необхідні з огляду на такі важливі обов'язки, оскільки саме в суддівському рішенні реалізуються гарантії захисту особистих прав. Повага до громадян особливо важлива для осіб, наділених владними

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

повноваженнями, зокрема суддів, адже громадяни, що постали перед судовою системою, часто-густо сприймають своє становище як дуже вразливе. У цьому пункті також згадується обов'язок судді поважати конфіденційність інформації, що потрапляє в поле його зору під час судового процесу. Насамкінець, у ньому вказується, що судді повинні підтримувати високий рівень компетентності, який вимагається від них при розгляді справ. Це означає, що високий рівень компетентності і вміння є постійною вимогою до судді при дослідженні справ та винесенні рішень, а також що суддя повинен підтримувати цей високий рівень, якщо це необхідно, за допомогою професійної перепідготовки. Як зазначено далі в тексті, суддям має бути гарантовано її проходження.

4.2 У цьому місці Хартії йдеться про види діяльності, що проводяться поряд із виконанням суддівських функцій. Зазначено, що судді можуть вільно займатися різними видами діяльності за межами своїх суддівських повноважень, у тому числі й тими, які є втіленням їхніх прав громадянина. Цю свободу, зведену в принцип, може бути обмежено лише тією мірою, до якої судді займаються діяльністю, несумісною чи то з переконанням громадськості в їхній неупередженості та незалежності, чи то з доступністю, необхідною для того, щоб розглянути довірені їм справи з належною увагою і впродовж розумного строку. При цьому в Хартії не вказано на жоден конкретний вид діяльності. Необхідно прагматично оцінити негативний вплив зовнішніх видів діяльності на умови виконання суддівських обов'язків. В Хартії зазначається, що судді повинні звертатися за дозволом на заняття будь-яким видом діяльності, за яку їм належить грошова винагорода, окрім літературної та художньої.

4.3 Хартія торкається питання про те, що іноді називають „розважливістю судді”. Вона стає на позицію, яка впливає із Статті 6 Європейської конвенції з прав людини та пов'язаної з нею практики Європейського Суду з прав людини, проголошуючи, що судді повинні утримуватися від будь-якої поведінки, дій або висловлювань, які ймовірно вплинули б на впевненість громадськості у їхній неупередженості та незалежності. Посилання на небезпечність підриву цієї довіри дозволяє уникнути надмірно жорстких формулювань, в результаті яких суддя ставав би соціальним та громадянським ізгоєм.

4.4 Хартія декларує „право судді на перепідготовку за власною ініціативою”: він повинен мати можливість регулярно відвідувати курси перепідготовки, організовані за державний кошт і покликані забезпечити суддям підтримання й поліпшення їхніх технічних і соціально-культурних умінь. Держава повинна дбати про те, щоб такі програми перепідготовки організовувалися з додержанням зазначених у пункті 2.3 умов, які пов'язані з роллю незалежної гілки влади, вказаною в пункті 1.3, з метою гарантування, що зміст курсів перепідготовки, а також функціонування органів, які проводять такі курси, відповідатимуть потребам у широті світогляду, компетентності та неупередженості.

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СУДДІВ

Перша експертна комісія

Висновки “Переоцінка відносин між судовою владою та іншими гілками влади задля покращення діяльності системи правосуддя”

Тайпей, 15-18 листопада 1999 року)

В основу обговорення Комісією теми переоцінки відносин між судовою владою та іншими гілками влади лягли близько тридцяти національних доповідей з усього світу. Аналіз зазначених відносин привів Комісію до висновку, що навіть якщо окремих суддя може (або вважає, що може) незалежно виконувати власні обов'язки, в більшості країн рівновага між судовою та іншими гілками влади не дотримується належним чином.

Є надто багато способів, у які законодавча та виконавча влада можуть здійснювати втручання і насправді втручаються в судочинство, що може поставити під загрозу незалежність судової влади або створити враження загрози для неї — навіть якщо деякі втручання такого роду на перший погляд здаються нормальними або невідворотними через глибоке вкорінення в традиційну модель побудови суспільства.

Незалежність має існувати не лише в теорії, відповідно до виголошених конституційних положень або принципів; незалежність має на практиці спиратись на добру волю всіх тих, хто бере участь у діяльності законодавчої та виконавчої гілок влади. В іншому разі судова влада набуде підпорядкованого статусу, бо дбатиме про задоволеність тих, чії руки її годують. У цьому контексті слід відмітити, що незалежність законодавців та уряду ніхто ніколи не ставить під сумнів.

Ця дилема стає очевиднішою останнім часом, у світлі сучасної доктрини судового захисту громадянина від держави та судового контролю над відповідністю національного законодавства ратифікованим міжнародним стандартам.

Відтак, Комісія дотримується думки, що справжньої незалежності можна найкращим чином досягти завдяки суддівському самоврядуванню.

Комісія не прагне дати чітке визначення того, що являтиме собою судочинство на засадах самоврядування, оскільки це може різнитись від країни до країни, а, натомість, вважає за доцільне прийняти загальну концепцію структури, яка діє на основі самоврядування, - на відміну від протилежної ситуації, коли судова влада виступає лише як механізм, котрий продукує буцімто незалежні судові рішення, але в усіх аспектах свого функціонування залежить від зовнішньої опіки та підтримки.

В цьому контексті буде неприпустимим, якщо ця окрема гілка влади відіграватиме замало чи невіршальну роль у доборі, призначенні, службовому просуванні чи дисциплінарному покаранні суддів та працівників апарату судів, а також у визначенні матеріальних потреб судової влади. Більше того, особлива місія судової влади і важливість забезпечення незалежності кожного судді при прийнятті судових рішень потребують ще більших гарантій незалежності в плані унеможливлення звільнення або усунення судді та здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів тільки в суворій відповідності з наперед визначеною законною процедурою.

Відтак, і з погляду на загальну організацію судової влади, і з точки зору конкретного конституційного забезпечення незалежності судочинства є неприйнятним, коли виконавча влада визначає обсяги бюджетного фінансування судових органів та розміри їхніх витрат.

З іншого боку, чим більше незалежності вимагатиме і отримуватиме судова влада задля власної спроможності надійного функціонування в інтересах широкого загалу, тим досконалішою буде кожна національна система і тим потужнішим стане публічний нагляд, що не лише запобігатиме корпоративізму, але й відповідатиме основним принципам демократичного суспільства.

Незалежність і суспільний контроль являють собою дві сторони однієї медалі відповідно до теорії стримувань і противаг у державній владі. Повноваження кожної гілки влади врівноважені її звітністю перед народом. Однак при цьому не залишається місця для підзвітності судової влади, бо, окрім прийняття судових рішень, всі інші питання вирішуються не всередині судової влади, а поза нею. Це становить дилему як організаційного, так і конституційного характеру. Доповіді декількох країн про нещодавно проведені або заплановані реформи свідчать про певний поступ від ситуації, коли незначна чи зовсім відсутня підзвітність судової влади, в якій роль самоврядування невелика. В результаті ситуація обертається на протилежну. Подібні еволюційні явища часто спричиняються нагальними суспільними вимогами щодо існування не більш незалежної, а більш підзвітної судової влади.

Заклики до взяття судовою владою більшої відповідальності за власне функціонування та організацію створює потребу в організаційному устрої, який дозволить судовій владі виконати ці вимоги.

Якщо судова влада бажає взяти на себе таку відповідальність, результатом напевне стане ситуація, коли судова влада спирається на самоврядування, але водночас є підзвітною, є незалежною від інших гілок влади, за винятком системи демократичного ухвалення бюджету і контролю за ефективним використанням суспільних коштів у відповідних законних цілях.

Реалізація зазначеного можлива, якщо судова влада має право та обов'язок представляти народу та його представникам свої потреби у фінансуванні для обговорення, аналізу і затвердження, а також зобов'язана належно сприймати подальший контроль над ефективністю використання виділених коштів.

Даремно сподіватись, що Комісія або хто завгодно інший зможе забезпечити виникнення внаслідок описаного еволюційного процесу якоїсь єдиної конкретної рамкової структури, з усіма вбудованими гарантіями, котрі призведуть до сприйняття нового устрою в кожній конкретній державі з усією її специфікою.

З огляду на вищезазначене Комісія воліє зробити два важливих зауваження:

1) Для значної більшості членів Комісії само собою зрозуміло, що незалежність вищого органу самоврядування в судовій владі, незалежно від того, чи цим органом є вища рада суддів або будь-які інші утворення, може бути забезпечена лише за умови, коли більшість у складі цього органу становитимуть представники судової системи.

2) Еволюційні процеси, які стосуються судової влади як державного інституту, не повинні зазіхати на право кожного судді (і також на право кожного іншого працівника системи) на об'єднання в організації, які опікуються особистими та груповими інтересами таких осіб. Заборона на створення суддівських об'єднань і

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

перешкоджання їхньому формуванню неприпустимі та являють собою порушення суддівської незалежності.

Безумовно, в більшості країн процес переходу до системи судової влади, яка діє на засадах самоврядування, далеко не завершився, а в деяких країнах навіть не розпочався, але в далекосяжній перспективі все одно видається неминучим у сучасному суспільстві. Отже, найкращим способом покращення взаємин між судовою та іншими гілками влади в суспільстві є обопільне прийняття зазначеної еволюції, коли кожний крок у перебігу судової реформи служитиме загальній меті формування незалежної та підзвітної судової влади, яка служить інтересам народу та держави.

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СУДДІВ

Перша експертна комісія

Зустріч у Тунісі, 24 – 25 жовтня 1980 р.

Висновки

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ

Відповідальність суддів (і мирових суддів загалом) можна розглядати з двох точок зору: як кримінальне правопорушення при виконанні ними своїх функцій (передбачене загальним законом стосовно хабарництва або корупції) або по відношенню до певних спеціальних правил стосовно здійснення правосуддя. Комісія не розглядала проблему кримінальної або дисциплінарної відповідальності; проте більшість вважає, що судді можуть нести відповідальність відповідно до норм цивільного закону за будь-які кримінальні правопорушення, як і будь-які інші громадяни. Що стосується питання про відповідальність за недбалість, то тут погляди членів [Комісії] розділились. Деякі з них вважають, що коли судді нести відповідальність за недбалість при виконанні ними своїх функцій, то це поставить під загрозу їхню незалежність, оскільки судді не повинні постійно зазнавати ризику відкриття проти них цивільного провадження. Більше того, в багатьох випадках цивільні провадження проти суддів фактично означатимуть повторний судовий розгляд спору між сторонами. Однак на думку інших членів, було б неприпустимо, якби недбалість з боку судді, котрий виконує функції, які безсумнівно є владними, проте водночас і професійними, і які, більше того, відносяться до компетенції держави (у найширшому розумінні), не створювала права на компенсацію на користь жертви. Проте тут необхідно вказати на таку відмінність: не може бути й мови про притягнення судді до відповідальності за його рішення, якщо ті стали наслідком фактологічної помилки або вади закону. Єдині справи, у яких його можна було б притягти до відповідальності, – це справи про злочинну недбалість або серйозний посадовий злочин, тобто справи про злочинні дії або бездіяльність, які не могли б бути порушені проти суддів, що виконують свої обов'язки нормально і розважливо. Як приклад злочинної недбалості згадувалася надмірна затримка з боку судді при винесенні рішення. Було також розглянуто способи притягнення суддів до цивільної відповідальності. В принципі, ні про яку таку відповідальність не йтиметься, якщо і поки всі засоби відшкодування не вичерпані (у разі можливості притягнення судді до відповідальності за спричинені витрати). Однак деякі члени висунули аргумент, що в певних випадках наслідки недбалості судді можуть виявитися непоправними, як-от накази чи розпорядження, наслідки яких не можна виправити шляхом подачі апеляції. Навіть якщо вважати їх виконавчими діями однієї зі сторін, все ж затримки, що виникли внаслідок наказів судді першої інстанції, можуть заподіяти непоправну шкоду. Якщо визнати, що дії або бездіяльність суддів можуть бути підставою вчинення жертвами позовів про відшкодування, то проти кого вони мають подавати свої позови? Було розглянуто кілька рішень: 1. Проти самої лише держави, яка, в принципі, надає послуги і, отже, повинна взяти на себе ризики, пов'язані з наслідками. 2. Проти самого лише судді, але не проти держави. 3. Проти держави, а це у певних випадках може створювати

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

право на одержання відшкодування від судді. 4. Одночасно проти держави і судді. Більшість тих членів, хто обстоював точку зору, згідно з якою слід зробити суддів підлеглими цивільній відповідальності, вважали припустимим лише третє рішення. У цих випадках вони вважали, що позови проти держави повинен розглядати певний орган, що виконує судову функцію. Проте в будь-якому випадку ніколи не можна дозволити, щоб будь-яка форма цивільної відповідальності суддів завдала шкоди їхній незалежності або призводила до повторного судового розгляду спору між сторонами, за винятком випадків, коли повторний розгляд справи призначено у чіткій відповідності до вимог звичайного закону.

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СУДДІВ

Перша експертна комісія

Зустріч у Дубліні, 12-16 липня 1987 р.

Висновки

**КОНТРОЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПОВЕДІНКИ СУДДІВ: КОНЦЕПЦІЯ; ХТО
ЗДІЙСНЮЄ КОНТРОЛЬ; ПРАВО НА ЗАХИСТ (І ПРАВА ЛЮДИНИ);
НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІВ**

(витяг)

На основі наших дискусій, взятих у цілому, можна зробити висновок, що поведінку судді в його приватному житті слід брати до уваги в тому разі, коли вона є такою, що підриває конче необхідну довіру до нього з боку громадськості, тобто з боку тих, хто підлягає його юрисдикції. Будь-яка діяльність, що підриває репутацію судді, заслуговує на осуд.

Проте на такому велелюдному зібранні, як наше, неможливо вирішити, яка саме діяльність є такою, що підриває цю довіру. В різних країнах різні погляди на це, і, як сказано вище, навіть у межах однієї країни, в різних її регіонах та в різні періоди, можуть існувати такі відмінності. Причому незалежно від обставин вчинення таких дій.

Коротше кажучи, той, хто погоджується стати суддею, повинен також погодитися на обмеження, пов'язані з перебуванням на цій посаді.

Як видається, не існує однастайності щодо належного змісту будь-яких положень, що регулюють суддівську дисципліну. На думку переважної більшості членів Комісії, такі положення повинні мати якомога ширші формулювання, з тим щоб охопити будь-яку діяльність, здатну підірвати репутацію судді, тобто конче необхідну довіру людей до нього. Меншість, навпаки, вважає, що такі положення повинні бути точними, особливо коли йдеться про випадки, коли негідна поведінка судді може стати предметом розгляду несудового органу.

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ СУДДІВ

Перша експертна комісія

Зустріч у Вале де Браво, 31 жовтня – 4 листопада 2004 р.

Висновки

Правила етичної поведінки суддів, їх застосування та додержання

1. Головна відповідальність за додержання стандартів гідної поведінки та етичних норм покладена на самого суддю, тож його поведінка, як публічна, так і приватна, завжди повинна бути сумісною з суддівською незалежністю, неупередженістю та чесністю.
2. У сучасному суспільстві писані етичні принципи (в тому числі принципи діяльності/поведінки) служать корисним орієнтиром для членів суддівського корпусу. Вони також корисні з точки зору підтримання довіри громадськості до судової системи.
3. У деяких країнах ці етичні принципи закладені в законодавстві. В інших країнах вони викладені в незаконодавчих кодексах, підготовлених і затверджених судовими радами, асоціаціями суддів або іншими професійними органами.
4. Судді визнають, що, як наслідок потреби у збереженні незалежності, вони повинні додержувати етичних принципів, тим самим захищаючи суддівську незалежність від зовнішніх сил, як урядових, так і неурядових. Це визнання також сприятиме зростанню громадської довіри до незалежної судової влади.
5. Будь-які писані етичні принципи можуть не рекомендувати або навіть забороняти певну поведінку або діяльність, яка фактично є законною. Зміст цих принципів має на меті гарантувати, що судді залишатимуться поза будь-якими підозрами, і заохотити їх до дотримання якнайвищих стандартів.
6. Важливо не плутати етичні принципи з дисциплінарними питаннями. Навпаки, необхідно визнати, що етичні принципи впливають з професійного досвіду всіх суддів і запроваджені для того, щоб сприяти правосуддю взагалі, а також кращому розумінню роботи суддів. Етичні принципи повинні також допомагати розвитку суддівської культури, яка сама по собі сприятиме подальшому згуртуванню суспільства.
7. У принципі, будь-які писані етичні принципи повинні бути підготовлені і/або затверджені суддівським корпусом. Проте судді можуть взяти до уваги заяви міжнародної спільноти стосовно суддівської етики, а також інтереси свого власного національного суспільства.
8. Рішення щодо форми та змісту будь-яких етичних принципів повинне прийматися кожною країною або судовою системою відповідно до власних традицій і досвіду. Кодекси етики та етичні настанови, затверджені різними країнами, можуть стати

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

моделлю або джерелом натхнення для інших країн, що збираються запровадити кодекс етики або етичні настанови. (У цьому відношенні звертаємо увагу, серед інших, на формулювання Хартії суддів, затвердженої МАС на засіданні в Тайвані 1999 р., і на Бангалорські принципи суддівської поведінки, 2002 р.).

ХАРТІЯ СУДДІВ У ЄВРОПІ

Затверджено асамблеєю Європейської асоціації суддів, 20 березня 1993 року зі змінами від 20 квітня 1996 року

(витяг)

Хоча між різними державами й існують відмінності, викликані тим, що вони мають різні правові традиції та практики, Європейська асоціація урочисто обіцяє тут, що обстоюватиме такі засадничі принципи:

1. Незалежність кожного судді беззаперечна. Всі національні та міжнародні влади повинні гарантувати цю незалежність.
2. Суддя відповідальний лише перед законом. Він не зважає на політичні партії та на групи тиску. Він виконує свої професійні обов'язки, не зазнаючи зовнішнього впливу і не допускаючи невинуватих затримок.
3. Суддя повинен не лише бути неупередженим, але й виглядати неупередженим в очах кожного.
9. Накладання дисциплінарних санкцій на суддів за негідну поведінку необхідно доручити органу, що складається з представників суддівського корпусу, відповідно до встановлених процедурних правил.
10. Проти жодного судді не можна подати прямий цивільний позов у зв'язку з виконанням ним його професійних обов'язків.
11. Полишивши свою посаду, суддя повинен мати можливість зайнятися іншою правничою професією.
12. Хартію суддів повинно бути чітко втілено в законодавстві.

**КОНВЕНЦІЯ
про захист прав людини і основоположних свобод**

(Зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом [№ 11 від 11 травня 1994 року](#),
Протоколом [№ 14 від 13 травня 2004 року](#))

{Додатково див. Інформацію до Конвенції та протоколів:

[Перший протокол від 20.03.52](#)

Протокол [№ 2 від 06.05.63](#)

Протокол [№ 4 від 16.09.63](#)

Протокол [№ 6 від 28.04.83](#)

Протокол [№ 7 від 22.11.84](#)

Протокол [№ 9 від 06.11.90](#)

Протокол [№ 10 від 25.03.92](#)

Протокол [№ 11 від 11.05.94](#)

Протокол [№ 12 від 04.11.2000](#)

Протокол [№ 13 від 03.05.2002](#)

Протокол [№ 14 від 13.05.2004](#)

Протокол [№ 14-bis від 27.05.2009](#) }

{Конвенцію ратифіковано Законом [№ 475/97-ВР від 17.07.97](#)}

Дата підписання:	04.11.1950
Дата ратифікації Україною:	17.07.1997
Дата набрання чинності для України:	11.09.1997

Офіційний переклад

Уряди держав – членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію,
беручи до уваги [Загальну декларацію прав людини](#), проголошену Генеральною
Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року,

беручи до уваги те, що ця [Декларація](#) має на меті забезпечити загальне та
ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав,

беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між
її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав
людини та основоположних свобод,

знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які
становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином
забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку,
завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать,

сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є однодумцями і мають
спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права,
зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав,
проголошених у [Загальній декларації](#), домовилися про таке:

Стаття 1

Зобов'язання поважати права людини

Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції.

Розділ I

Права і свободи

Стаття 2

Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- a) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- b) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- c) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Стаття 3

Заборона катування

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Стаття 4

Заборона рабства і примусової праці

1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.
2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.

3. Для цілей цієї статті значення терміна "примусова чи обов'язкова праця" не поширюється:

- a) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення;
- b) на будь-яку службу військового характеру або - у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, - службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;
- c) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю суспільства;
- d) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків.

Стаття 5

Право на свободу та особисту недоторканність

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

- a) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
- c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею

правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;

e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту "с" пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Стаття 6

Право на справедливий суд

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

a) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

b) мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту;

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

д) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, - одержувати безоплатну допомогу перекладача.

Стаття 7

Ніякого покарання без закону

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.

2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями.

Стаття 8

Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 9

Свобода думки, совісті і релігії

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10

Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Стаття 11

Свобода зібрань та об'єднання

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

Стаття 12

Право на шлюб

Чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права.

Стаття 13

Право на ефективний засіб юридичного захисту

Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Стаття 14

Заборона дискримінації

Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою - статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Стаття 15

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від [статті 2](#), крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від [статей 3, 4](#) (пункт 1) і [7](#).

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою.

Стаття 16

Обмеження політичної діяльності іноземців

Жодне з положень [статей 10, 11 і 14](#) не може розглядатись як таке, що забороняє Високим Договірним Сторонам встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців.

Стаття 17

Заборона зловживання правами

Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

Стаття 18

Межі застосування обмежень прав

Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.

**Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи
державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та
обов'язки**

Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні
заступників міністрів

Комітет Міністрів відповідно до положень ст. 15.b Статуту Ради Європи,

враховуючи положення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція), в якій зазначено, що "кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом", та відповідне прецедентне право Європейського суду з прав людини;

враховуючи Основні принципи незалежності судових органів ООН, схвалені Генеральною Асамблеєю ООН у листопаді 1985 року;

враховуючи Висновки Консультативної ради європейських суддів (CCJE), діяльність Європейської комісії з ефективності правосуддя (СЕРЕJ) та Європейську хартію про закон "Про статус суддів", підготовлену в рамках багатосторонніх зустрічей Ради Європи;

зважаючи на те, що виконуючи суддівські функції, суддя відіграє основну роль у забезпеченні захисту прав людини та основоположних свобод;

бажаючи сприяти незалежності суддів, яка є невід'ємним елементом верховенства права, необхідним для неупередженості суддів та функціонування судової системи;

підкреслюючи, що незалежність судової влади забезпечує кожній особі право на справедливий суд і тому є не привілеєм суддів, а гарантією поваги до прав людини та основоположних свобод, що дає змогу кожній особі відчувати довіру до судової системи;

усвідомлюючи потребу гарантувати суддям право на власну позицію та здійснення повноважень для створення дієвої та справедливої правової системи і заохочувати їх до активної участі у функціонуванні судової системи;

знаючи про необхідність забезпечення належного виконання суддівських обов'язків і повноважень, спрямованих на захист інтересів усіх осіб;

бажаючи ознайомитися з досвідом держав-членів щодо організації роботи судових установ відповідно до принципу верховенства права;

враховуючи існування різних правових систем, конституційних позицій і підходів до поділу влади;

зважаючи на те, що ніщо в цій Рекомендації не спрямоване на зменшення гарантій незалежності, наданих суддям конституціями або правовими системами держав-членів;

пам'ятаючи, що в деяких державах-членах конституційно або в межах правових систем створено ради, які в цій Рекомендації називатимуться радами суддів;

бажаючи сприяти підтриманню відносин між органами судової влади та суддями різних держав-членів для розвитку єдиної суддівської культури;

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

вважаючи, що Рекомендація Rec (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи щодо незалежності, дієвості та ролі суддів потребує суттєвого оновлення для посилення дії всіх заходів, необхідних для сприяння незалежності суддів, підвищення ефективності їхньої роботи, зміцнення ролі суддів та судової системи загалом, рекомендує урядам держав-учасниць вжити заходів для забезпечення застосування положень, що містяться в Додатку до цієї Рекомендації, яка заміняє Рекомендацію Rec (94) 12, у своєму законодавстві, політиці та практиці, а також надати суддям можливість виконувати свої функції згідно з цими положеннями.

Додаток
до Рекомендації CM/Rec
(2010) 12
Комітету Міністрів Ради
Європи

Розділ I. Основні аспекти.

Сфера застосування Рекомендації

1. Ця Рекомендація застосовується щодо кожної особи, яка здійснює судочинство, зокрема й осіб, на яких покладено вирішення конституційних питань.
2. Положення, викладені в цій Рекомендації, також застосовуються щодо непрофесійних суддів, крім випадків, коли з контексту стає очевидним, що зазначені принципи застосовуються лише до професійних суддів.

Незалежність судової влади та рівень, на якому вона повинна гарантуватися.

3. Як зазначено у ст. 6 Конвенції, метою забезпечення незалежності судової влади є гарантування кожній особі основоположного права на розгляд справи справедливим судом лише на законній підставі та без будь-якого стороннього впливу.
4. Незалежність суддів гарантується незалежністю судової влади загалом. Це є основним принципом верховенства права.
5. Судді повинні мати необмежену свободу щодо неупередженого розгляду справ відповідно до законодавства та власного розуміння фактів.
6. Судді повинні мати достатні повноваження та змогу їх здійснювати для виконання своїх обов'язків, підтримання юрисдикції та гідності суду. Юрисдикція судді повинна поширюватися на будь-яку особу, причетну до справи, у тому числі на державні органи або їх представників.
7. Незалежність суддів та судової влади мають гарантуватися Конституцією або бути закріплені на найвищому правовому рівні держав-членів. На законодавчому рівні мають бути встановлені більш конкретні норми.
8. Якщо судді вважають, що їхня незалежність опинилася під загрозою, вони повинні мати можливість звернутися до ради суддів чи іншого незалежного органу або ж скористатися дієвими засобами правового захисту.
9. Ніхто не має права вилучати справу в судді без поважних причин. Рішення про це повинен приймати орган судової влади на основі об'єктивних, попередньо встановлених критеріїв та за прозорою процедурою.
10. Лише самі судді повинні приймати рішення у конкретних справах, спираючись на власну компетенцію, як це визначено законом.

Розділ II. Зовнішня незалежність

11. Зовнішня незалежність не є прерогативою чи привілеєм, наданим для задоволення власних інтересів суддів. Вона надається в інтересах верховенства права та осіб, які домагаються та очікують неупередженого правосуддя. Незалежність суддів слід розуміти як гарантію свободи, поваги до прав людини та неупередженого застосування права. Неупередженість та незалежність суддів є необхідними для гарантування рівності сторін перед судом.

12. Без шкоди для своєї незалежності судді та судова влада повинні підтримувати конструктивні робочі відносини з установами та органами влади, які беруть участь в управлінні та адмініструванні судів, а також з професіоналами, завдання яких пов'язані з роботою суддів.

13. Потрібно вжити всіх необхідних заходів для забезпечення поваги, захисту і сприяння незалежності та неупередженості суддів.

14. Закон повинен передбачати санкції проти осіб, які намагаються певним чином впливати на суддів.

15. Судові рішення мають бути обґрунтовані та оголошені публічно. Однак судді не зобов'язані роз'яснювати, якими переконаннями вони керувалися при прийнятті таких рішень.

16. Рішення суддів не можуть підлягати будь-якому перегляду поза межами апеляційних процедур, закладених у законодавстві.

17. За винятком рішень про амністію, помилування або подібних заходів, виконавча та законодавча влада не повинні приймати рішення, які скасовують судові рішення.

18. Коментуючи рішення суддів, виконавча та законодавча влада мають уникати критики, яка може підірвати незалежність судової влади або довіру суспільства до неї. Їм також слід уникати дій, які можуть поставити під сумнів їхнє бажання виконувати рішення суддів, за винятком випадків, коли вони мають намір подати апеляцію.

19. Судові провадження та питання, що стосуються здійснення правосуддя, становлять громадський інтерес. Проте право на отримання інформації щодо судових питань має виконуватися з урахуванням обмежень, встановлених зважаючи на незалежність судової влади. Схвалюється створення посад речників судів чи відділів з питань преси та зв'язків із громадськістю у сфері відповідальності судів або при радах суддів чи інших незалежних органах влади. Суддям слід виявляти стриманість у відносинах із засобами масової інформації.

20. Судді не можуть ефективно здійснювати правосуддя без довіри громадськості, дже вони є частиною суспільства, якому служать. Їм слід бути обізнаними щодо очікувань громадськості від судової системи та скарг на її функціонування. Цьому могла б сприяти наявність постійних механізмів отримання такої інформації, створених радами суддів чи іншими незалежними органами.

21. Судді можуть займатися діяльністю, яка не належить до їхніх офіційних функцій. Для уникнення фактичних або передбачуваних конфліктів інтересів така діяльність має бути сумісною з їх неупередженістю та незалежністю.

Розділ III. Внутрішня незалежність

22. Принцип незалежності судової влади означає незалежність кожного судді при здійсненні ним функцій прийняття судових рішень. У процесі прийняття рішень судді мають бути незалежними та неупередженими, а також мати можливість діяти без будь-яких обмежень, впливу, тиску, погроз або прямого чи непрямого втручання

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

будь-яких органів влади, зокрема внутрішніх органів судової влади. Ієрархічна організація судової влади не повинна підривати незалежність суддів.

23. Вищі суди не повинні давати суддям вказівок щодо того, які рішення потрібно приймати в конкретних справах, за винятком попередньої ухвали або при вирішенні питання про обрання засобів правового захисту відповідно до закону.

24. Розподіл справ серед суддів суду має здійснюватися на основі об'єктивних попередньо встановлених критеріїв для забезпечення права на незалежність та неупередженість суддів. На такий розподіл справ не повинні впливати сторони у справі чи інші особи, зацікавлені в результатах розгляду справи.

25. Судді повинні мати можливість створювати професійні організації, метою яких є захист їхньої незалежності, інтересів та сприяння утвердженню верховенства права, чи приєднуватися до них.

Розділ IV. Ради суддів

26. Ради суддів є незалежними органами, створеними відповідно до закону або конституції, які прагнуть зберегти незалежність суддів та судової влади загалом і, таким чином, сприяти ефективному функціонуванню судової системи.

27. Не менше половини членів таких рад мають бути суддями, яких обирають самі ж судді із судів усіх рівнів з повагою до плюралізму в судовій системі.

28. Ради суддів повинні демонструвати найвищий рівень прозорості щодо суддів та суспільства, вдосконалюючи попередньо встановлені процедури та приймаючи обґрунтовані рішення.

29. Під час виконання своїх функцій ради суддів не повинні втручатись у незалежність окремих суддів.

Розділ V. Незалежність, ефективність і ресурси

30. Дієвість суддів та судової системи - необхідна умова для захисту прав кожної особи, виконання вимог ст. 6 Конвенції, правової визначеності та віри громадськості у верховенство права.

31. Дієвістю є прийняття якісних рішень упродовж розумного строку після справедливого розгляду справ. Судді зобов'язані забезпечувати ефективне управління справами, за які вони несуть відповідальність, включаючи виконання рішень, які входять до їх юрисдикції.

32. Органи влади, які відповідають за організацію та функціонування судової системи, зобов'язані забезпечувати суддям умови, що дають їм змогу виконувати свою місію та досягати ефективності, захищаючи й поважаючи незалежність і неупередженість суддів.

Ресурси

33. Кожна держава повинна виділяти судам достатньо ресурсів, приміщень та устаткування, щоб вони могли функціонувати відповідно до стандартів, викладених у ст. 6 Конвенції ([995_004](#)), а також щоб судді могли ефективно працювати.

34. Суддів необхідно забезпечити інформацією, потрібною для прийняття відповідних процесуальних рішень, якщо такі рішення мають фінансові наслідки. Повноваження судді приймати рішення в окремій справі не має обмежуватися лише вимогою найефективнішого використання ресурсів.

35. У судах має працювати достатня кількість суддів та кваліфікований допоміжний персонал.

36. Для попередження виникнення та зменшення надмірного робочого навантаження в судах потрібно вжити необхідних заходів для забезпечення незалежності судової влади, щоб передати вирішення несудових питань іншим особам із відповідною кваліфікацією.

37. І органи влади, і судді повинні підтримувати ідею використання систем електронного розподілу справ і технологій зв'язку та передачі інформації. Використання таких систем у судах вітається.

38. Необхідно вжити всіх необхідних заходів для гарантування безпеки суддів. До цих заходів належить захист судів і суддів, які можуть стати чи вже стали жертвами погроз або актів насильства.

Альтернативне вирішення спорів

39. Слід сприяти застосуванню механізмів альтернативного вирішення спорів.

Адміністрування судів

40. При підготовці бюджету судової системи можуть проводитися консультації з радами суддів (де вони існують) або іншими незалежними органами влади, які відповідають за адміністрування судів, із судьями та/або професійними організаціями суддів.

41. Слід заохочувати суддів брати участь в адмініструванні судів.

Оцінювання

42. З метою сприяння ефективному здійсненню правосуддя та постійному підвищенню його якості відповідно до параграфу 58 держави-члени мають впроваджувати системи оцінювання суддів органами судової влади.

Міжнародний вимір

43. Державам слід забезпечити суди відповідними засобами для гарантування ефективного виконання судьями своїх функцій при розгляді справ, до яких залучені іноземні або міжнародні органи, а також підтримувати міжнародне співробітництво між судьями.

Розділ VI. Статус судді

Добір і підвищення по службі

44. Рішення, які стосуються добору та підвищення суддів по службі, мають ґрунтуватися на об'єктивних критеріях, які попередньо визначені законом чи компетентними органами влади. Прийняття таких рішень має базуватися на заслугах, з урахуванням кваліфікації, вмінь та потенціалу, необхідних для вирішення справ при застосуванні закону, зберігаючи повагу до людської гідності.

45. Щодо суддів або кандидатів на посаду судді не має бути жодної дискримінації на підставі статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних або інших поглядів, національного або соціального походження, належності до національної меншини, власності, неспроможності, народження, сексуальної орієнтації або інших ознак. Вимога, щоб суддя або кандидат на посаду судді був громадянином відповідної держави, не повинна вважатися дискримінаційною.

46. Орган влади, який приймає рішення щодо добору та підвищення суддів по службі, повинен бути незалежним від виконавчої та законодавчої влади. Для гарантування незалежності такого органу щонайменше половина його членів мають становити судді, обрані самими ж судьями.

47. Проте, коли конституційними або іншими правовими положеннями передбачено, що рішення про добір та підвищення суддів по службі приймає глава держави, уряд або законодавча влада, незалежний та компетентний орган, значна кількість членів якого сформована із суддів (без шкоди нормам Розділу IV, які

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

застосовуються до рад суддів), повинен мати повноваження надавати рекомендації або викладати свою точку зору, які відповідний орган, що здійснює призначення, має застосовувати на практиці.

48. Членство незалежних органів влади, зазначених у параграфах 46 та 47, повинно забезпечувати якнайширше представництво. Їхня діяльність має бути прозорою; причини щодо прийняття рішень мають надаватися на вимогу заявників. Кандидат, який не пройшов етап добору, повинен мати право оскаржити рішення або принаймні процедуру, згідно з якою було прийняте це рішення.

Термін перебування на посаді та незмінюваність

49. Забезпечення терміну перебування на посаді та незмінюваності - ключові елементи принципу незалежності суддів. Відповідно, судді повинні мати гарантований термін перебування на посаді до часу обов'язкового виходу у відставку, де такий існує.

50. Термін перебування суддів на посаді має визначатися законом. Призначення на посаду на постійній основі має бути призупинене лише у випадках значного порушення дисциплінарних або кримінальних положень, визначених законом, або якщо суддя більше не може виконувати суддівські функції. Достроковий вихід судді у відставку повинен бути можливим лише на прохання цього судді або у зв'язку зі станом здоров'я.

51. Якщо суддю приймають на посаду на випробувальний або на фіксований термін, рішення про підтвердження чи продовження такого призначення має прийматися лише відповідно до параграфа 44, щоб забезпечити цілковите дотримання принципу незалежності судової системи.

52. Суддя не може отримати нове призначення або бути переведеним на іншу судову посаду без його згоди на це, крім випадків, коли щодо нього вживаються дисциплінарні санкції або здійснюється реформування в організації судової системи.

Оплата праці

53. Основні норми системи оплати праці професійних суддів мають бути визначені законом.

54. Оплата праці суддів повинна відповідати їх професії та виконуваним обов'язкам, а також бути достатньою, щоб захистити їх від дії стимулів, через які можна впливати на їхні рішення. Мають існувати гарантії збереження належної оплати праці на випадок хвороби, відпустки по догляду за дитиною, а також гарантії виплат у зв'язку з виходом на пенсію, які мають відповідати попередньому рівню оплати їх праці. Для захисту оплати праці суддів від зменшення слід прийняти спеціальні законодавчі положення.

55. Потрібно уникати впровадження систем, в яких основна оплата праці суддів залежить від їхніх досягнень, оскільки в такому випадку можуть виникнути перешкоди для незалежності суддів.

Навчання

56. Судді повинні забезпечуватися теоретичним, практичним початковим навчанням та навчанням без відриву від роботи, яке повністю фінансується державою. У це навчання мають входити предмети з економічної, соціальної та культурологічної тематики, пов'язані з виконанням суддівських функцій. Інтенсивність і тривалість такого навчання мають визначатися з огляду на попередній професійний досвід.

57. Незалежний орган влади повинен забезпечити згідно з освітньою автономією відповідність початкового я на об'єктивних критеріях. Ці критерії повинен оприлюднити компетентний судовий орган. Процедурою має бути передбачений дозвіл суддям висловлювати погляди щодо власної діяльності та її оцінювання, а також оскаржувати оцінювання в незалежному органі влади або суді.

Розділ VII. Обов'язки та зобов'язання

Обов'язки

59. Судді під час проведення судового розгляду повинні захищати права та свободи всіх осіб однаково, поважаючи їхню гідність.

60. Під час розгляду всіх справ судді повинні діяти незалежно та неупереджено, забезпечувати сторонам можливість бути об'єктивно вислуханими, пояснювати за потреби процедурні питання. Судді мають діяти без будь-якого неналежного зовнішнього впливу на судовий розгляд і відповідно поводитися.

61. Судді мають приймати рішення у справах, які передані їм на розгляд. Вони можуть відмовитися від справи або її розгляду лише якщо для цього є поважні причини.

62. Судді повинні розглядати кожну справу з належною ретельністю та впродовж розумного строку.

63. Судді повинні чітко викладати причини прийняття рішень простою та зрозумілою мовою.

64. У відповідних справах судді мають заохочувати сторони досягати мирного врегулювання спору.

65. Судді повинні регулярно підвищувати та вдосконалювати свій професійний рівень.

Відповідальність і дисциплінарні провадження

66. Тлумачення закону, оцінювання фактів та доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злочинного наміру або грубої недбалості.

67. Лише держава може домагатися цивільної відповідальності судді, подавши скаргу до суду у разі, коли цей суддя повинен був присудити компенсацію.

68. Тлумачення закону, оцінювання фактів або доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для кримінальної відповідальності, крім випадків злочинного наміру.

69. Дисциплінарне провадження може бути ініційоване, якщо суддя не виконав свої обов'язки ефективно та належним чином. Такі провадження повинен проводити незалежний орган влади або суд із наданням гарантій справедливого судового розгляду і права на оскарження рішення та покарання. Дисциплінарні санкції мають бути пропорційними.

70. Судді не повинні нести особисту відповідальність за випадки, коли їхні рішення були скасовані або змінені в процесі апеляційного розгляду.

71. Коли суддя не виконує суддівські функції, він може бути притягнутий до відповідальності згідно із цивільним, кримінальним або адміністративним правом, як і всі інші громадяни.

Розділ VIII. Етика суддів

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

72. Судді у своїй діяльності повинні керуватися етичними принципами професійної поведінки. Ці принципи можуть містити не лише обов'язки, щодо яких може бути ініційоване дисциплінарне провадження, а й пропонувати правила для суддів щодо їхньої поведінки.

73. Ці принципи мають бути закладені в кодексах етики суддів, які підвищують довіру громадськості до суддів та судової влади. Судді повинні відігравати провідну роль у розробленні таких кодексів.

74. Судді повинні мати можливість отримати пораду щодо дотримання етики суддів в органі судової влади.

Рекомендация R(81)7 Комитета министров государствам-членам относительно путей облегчения доступа к правосудию, 14 мая 1981 года

Комитет министров, в соответствии с положениями статьи 15 b) Устава Совета Европы,

учитывая, что право на доступ к правосудию и справедливому разбирательству судом, гарантированное статьей 6 Европейской конвенции по правам человека, является одним из основных признаков любого демократического общества;

учитывая, что судопроизводство нередко носит настолько сложный, длительный и дорогостоящий характер, что частные лица, особенно находящиеся в экономически неблагоприятном положении, испытывают трудности в осуществлении своих прав в государствах-членах;

учитывая, что эффективная система юридической помощи и юридических консультаций, как предусмотрено резолюцией (78) 8 Комитета министров, может внести значительный вклад в устранение таких препятствий;

учитывая, вместе с тем, что желательно также принять все необходимые меры по упрощению процедуры во всех возможных случаях в целях облегчения доступа частных лиц к судам, при одновременном соблюдении должного порядка отправления правосудия;

учитывая, что для облегчения доступа к правосудию желательно упростить судебные документы,

рекомендует правительствам государств-членов принять или усилить, в зависимости от обстоятельств, все меры, которые они сочтут необходимыми, с целью постепенной реализации принципов, изложенных в приложении к настоящей рекомендации.

**Добавление к рекомендации R (81) 7
Принципы**

Государствам-членам следует принять все необходимые меры, чтобы информировать граждан о средствах защиты своих прав в суде, а также упростить, ускорить и удешевить судебное разбирательство по гражданским, торговым, административным, социальным или налоговым делам. В этих целях государствам-членам следует учитывать, в частности, нижеизложенные принципы.

А. Информирование общественности

1. Следует принять надлежащие меры по информированию общественности о месте нахождения и компетенции судов, а также о порядке обращения в суд или же защиты своих интересов в судебном разбирательстве.

2. Необходимо, чтобы информация общего характера могла быть получена либо в самих судах, либо в иной компетентной службе или органе по следующим вопросам:

- процессуальные нормы, при условии, что данная информация не содержит юридических советов по существу дела;

- порядок обращения в суд и сроки, в течение которых также обращение возможно, а также процессуальные требования и необходимые в этой связи документы;

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

- средства выполнения решения суда и, по возможности, издержки по его выполнению.

В. Упрощение

3. Следует принять меры по облегчению или поощрению, где это уместно, примирения сторон или мужественного урегулирования спора до принятия его к производству или же в ходе разбирательства.

4. Ни одна из сторон не должна быть лишена возможности пользоваться услугами адвоката. Следует избегать обязательного обращения какой-либо из сторон к услугам нескольких адвокатов по одному и тому же спору, когда участие нескольких адвокатов не является необходимым. В тех случаях, когда в силу характера спора в целях облегчения доступа граждан к правосудию было бы целесообразно, чтобы они сами изложили свое дело в суде, участие адвоката не должно быть обязательным.

5. Государствам следует принять меры, чтобы все процессуальные действия носили простой характер, используемый язык был понятен публике, а судебные решения были понятны сторонам.

6. Когда одна из сторон процесса не обладает достаточным знанием языка, на котором ведется судопроизводство, государство должно обратить особое внимание на проблему устного и письменного перевода и обеспечить, чтобы неимущие и малоимущие лица не находились в неблагоприятном положении с точки зрения доступа к суду или участия в судебном процессе в силу их неспособности говорить или понимать используемый в суде язык.

7. Следует принять меры, с тем чтобы число экспертов, назначенных для участия в суде самим судом или же по просьбе сторон, было как можно более ограниченным.

С. Ускорение разбирательства

8. Следует принять все возможные меры по максимальному сокращению сроков вынесения решений. В этих целях следует отменить устаревшие и не имеющие практического значения процедуры, предоставить судам достаточный персонал, облегчить их эффективную работу и разработать механизмы, позволяющие контролировать ход разбирательства с самого его начала.

9. Следует разработать меры в отношении неопротестованных или бесспорных исковых требований, с тем чтобы окончательное решение выносилось быстро, без ненужных формальностей, личных явок в суд или излишних расходов.

10. С тем чтобы право обжалования не использовалось недобросовестно или для получения отсрочки, следует обратить особое внимание на возможность временного выполнения решений, по которым возможно обжалование, а также на банковский процент, выплачиваемый по присужденной решением суда сумме до выполнения решения.

Д. Судебные издержки

11. Принятие к судопроизводству не должно оговариваться уплатой стороной государству какой-либо денежной суммы, размеры которой неразумны применительно к рассматриваемому делу.

12. В той степени, в которой судебные издержки являются явным препятствием для доступа к правосудию, их следует, по возможности, сократить или аннулировать. Следует пересмотреть систему судебных расходов с точки зрения ее упрощения.

13. Особое внимание следует уделить вопросу гонораров адвокатов и экспертов, поскольку они являются препятствием для доступа к правосудию. Необходимо обеспечить ту или иную форму контроля за размером этих гонораров.

14. За исключением особых обстоятельств, сторона, выигравшая дело, должна в принципе получать от проигравшей стороны возмещение издержек и расходов, включая гонорары адвокатов, которые она обоснованно понесла в связи с разбирательством.

Е. Особые процедуры

15. Для споров по исковым требованиям на незначительную сумму должна быть установлена процедура, позволяющая сторонам обратиться в суд, не неся издержек, несоизмеримых денежной сумме, являющейся предметом спора. В этих целях возможно было бы предусмотреть упрощенное судопроизводство, избегать ненужных судебных заседаний и ограничить право обжалования.

16. Государствам следует обеспечивать, чтобы судебное разбирательство по делам семейного права было быстрым, недорогим и уважающим личностный характер рассматриваемых споров. Судебные прения по этим спорам должны, по возможности, носить непубличный характер.

Висновок № 7 (2005)

Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство»*

Вступ

1. На 2005 рік перед Консультативною радою європейських суддів (КРЕС) було поставлено завдання¹ прийняти Висновок з питання "Правосуддя та суспільство" до уваги Комітету Міністрів Ради Європи.

2. У цьому зв'язку КРЕС розглянула такі питання з Рамкового глобального плану дій для суддів у Європі, а саме:

- зв'язки з громадськістю, просвітня роль судів у демократичному суспільстві (див. Розділ V(b) Плану дій);
- відносини з особами, що беруть участь у судовому процесі (див. Розділ V(c) Плану дій);
- доступність, простота та зрозумілість мови, яка використовується судом у судових провадженнях та при формулюванні судових рішень (див. Розділ V(d) Плану дій).

3. Підготовча робота проводилася на підставі:

- розгляду acquis [добробку] Ради Європи, а також результатів П'ятої зустрічі голів європейських верховних судів на тему "Верховний Суд: публічність, видимість та прозорість" (м. Любляна, 6—8 жовтня 1999 р.), Конференції голів асоціацій суддів на тему "Правосуддя та суспільство" (м. Вільнюс, 13—14 грудня 1999 р.) та Європейської конференції на рівні міністрів з питання політики щодо засобів масової інформації (м. Київ, 10—11 березня 2005 р.);
- відповідей на запитання опитувальної анкети (з пояснювальною запискою), підготовленої заступником голови КРЕС та представленої на пленарному засіданні КРЕС в м. Страсбург 22—24 листопада 2004 року;
- звіту, підготовленого експертом КРЕС з цього питання, п. Еріком Котье (Mr Eric Cottier) (Швейцарія);
- повідомлень учасників Другої Європейської конференції суддів на тему "Правосуддя та засоби масової інформації", організованої Радою Європи в рамках головування Польщі в

* Схвалено на 6 засіданні КРЕС (Страсбург, 23–25 листопада 2005 р.), документ № CCJE (2005), ор. № 7.

¹ Див. докладне описання повноважень КРЕС на 2004–2005 рр., схвалено Комітетом Міністрів на 876 засіданні заступників міністрів (17 березня 2004 р., пункт 10.1).

Комітеті Міністрів за ініціативою КРЄС у співпраці з польською Національною радою судівництва та за підтримки Міністерства юстиції Польщі (м. Краків, 25—26 квітня 2005 р.)²;

- проекту Висновку, підготовленого робочою групою КРЄС (ССЈЕ-ГТ) у 2005 році.

1. При підготовці цього Висновку КРЄС також розглянула "Варшавську декларацію", прийняту Третім саммітом голів держав та урядів Ради Європи, що був проведений у Варшаві 16—17 травня 2005 року. У Декларації Самміт підтвердив відданість "посиленню верховенства права на всьому континенті на основі потенціалу Ради Європи у встановленні стандартів". У цьому контексті голови держав та урядів підкреслили "роль незалежної та ефективної судової влади в державах-членах".

2. Цей Висновок стосується: (А) зв'язків судів з громадськістю з особливим наголосом на ролі судів у демократичному суспільстві; (Б) відносин судів з особами, що беруть участь в судовому процесі; (В) відносин судів із засобами масової інформації; та (Г) доступності, простоти та зрозумілості мови, яка використовується судом під час судових проваджень та при формулюванні судових рішень.

А. ЗВ'ЯЗКИ СУДІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ З ОСОБЛИВИМ НАГОЛОСОМ НА РОЛІ СУДІВ В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

6. Розвиток демократії в європейських державах означає, що громадяни повинні отримувати належну інформацію про організацію органів публічної влади та умов, в яких створюються закони. Крім того, для громадян так само важливо знати про те, як функціонують установи судової системи.

7. Правосуддя є важливим компонентом демократичних суспільств. Воно має на меті вирішення спорів між сторонами і, шляхом прийняття рішень, виконання як "нормативної", так і "просвітницької" ролі, надаючи громадянам відповідні настанови, інформацію та запевнення щодо права і його практичного застосування³.

8. Суди є та сприймаються такими широким загальною як належний форум для встановлення юридичних прав і обов'язків та вирішення пов'язаних з цим спорів. Суспільство ставиться з повагою та має довіру до спроможності судів

² Учасники конференції, тобто судді та інші особи, що мають професійну зацікавленість у цьому питанні, у тому числі представники ЗМІ та міжнародних організацій, парламентарі та експерти з питання, що розглядається, зосередилися, з одного боку, на відповідних положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ), практиці Європейського суду з прав людини, текстах та інших інструментах стосовно права на публічну інформацію, яке ефективно захищається пресою, а з іншого боку, на вимогах права справедливого публічного розгляду справ незалежним та безстороннім судом з метою захисту гідності людини, приватного життя, репутації інших осіб та презумпції невинуватості, де кінцевою метою є пошук шляхів до встановлення балансу між конфліктуєчими правами та свободами.

³ Див. Висновки П'ятого засідання голів європейських верховних судів, м. Любляна, 6—8 жовтня 1999 року, пункт 2.

здійснювати таку функцію⁴. Однак розуміння ролі судової влади в демократичних країнах (особливо розуміння того, що обов'язком судді є справедливе та безстороннє застосування закону незалежно від можливих соціальних або політичних тисків) значно відрізняється в різних країнах та соціально-економічних умовах Європи. Рівень довіри до діяльності судів є, відповідно, неоднаковим⁵. Адекватна інформація про функції судової влади та її роль у повній незалежності від інших гілок державної влади може, таким чином, ефективно сприяти більшому розумінню судів як наріжного каменю демократичних конституційних систем, а також обмежень в їхній діяльності.

9. Власний досвід більшості громадян щодо судової системи своїх країн обмежується участю, яку вони могли брати в якості сторін судових процесів, свідків або присяжних. Важливою є роль ЗМІ у поширенні інформації про роль та діяльність судів (див. розділ В нижче). Але, крім спілкування через ЗМІ, обговорення у КРЄС висвітило важливість створення прямих зв'язків між судами та широкою громадськістю. Інтегрування правосуддя в суспільство вимагає, щоб судова влада відкрилася та вивчила, як зробити себе відомою. Ідея полягає не в перетворенні судів на циркову арену, а в тому, щоб сприяти прозорості судового процесу. Визнаним є те, що повна прозорість неможлива, особливо, коли йдеться про необхідність захисту ефективності розслідувань та інтересів учасників процесу, але розуміння того, як працює судова система, має, безумовно, просвітницьке значення та повинно зміцнити суспільну довіру до функціонування судів.

10. Першим шляхом до того, щоб зробити суди доступнішими, є вжиття заходів загального характеру, спрямованих на інформування громадськості про діяльність судів.

11. У зв'язку із цим КРЄС могла б послатися на власні рекомендації, що містяться у Висновку № 6 (2004), щодо просвітницької роботи судів та необхідності організації відвідань судів школярами та студентами або будь-якою іншою групою, яка має інтерес до судової діяльності. Це не змінює той факт, що важливим обов'язком держави залишається надання будь-кому, у школі чи університеті, знань, в яких значна увага приділяється судовій системі.

12. Така форма спілкування є ефективнішою, коли до неї залучені ті, хто безпосередньо працює в системі. Відповідні шкільні та університетські освітні програми (не лише на юридичних факультетах) повинні включати описання судової системи (у тому числі виступи суддів у навчальних аудиторіях), відвідання судів та активне викладання судових процедур (рольові ігри, відвідання судових слухань тощо)⁶. Суди та асоціації суддів в цьому плані можуть співпрацювати із школами, вищими навчальними закладами та іншими освітніми установами для того, щоб бачення суддів було викладено в навчальних програмах та відкритих обговореннях.

13. КРЄС уже заявила в загальній формі про те, що самі суди повинні брати участь у поширенні інформації про доступ до правосуддя (через періодичні

⁴ Див., наприклад, Європейський суд з прав людини, справа "Санді Таймс" проти Сполученого Королівства" (Sunday Times v. The United Kingdom), рішення від 26 квітня 1979 року (Series A, № 30), в якому поняття, згадані в тексті, визнаються такими, що входять до терміна "авторитет суду", який міститься в статті 10 ЄКПЛ.

⁵ Див. Висновки засідання голів асоціацій суддів на тему "Правосуддя та суспільство", м. Вільнюс, 13—14 грудня 1999 року, пункт 1.

⁶ Див. Висновки зустрічі голів асоціацій суддів на тему "Правосуддя та суспільство", м. Вільнюс, 13—14 грудня 1999 року, пункт 1.

звіти, друковані пам'ятки для громадян, Інтернет, інформаційні офіси тощо). КРЕС уже рекомендувала розробку освітніх програм, спрямованих на надання конкретної інформації (наприклад, щодо характеру судових проваджень, середньої тривалості процесів у різних судах, судових витрат, альтернативних засобів врегулювання спорів, які пропонуються сторонам, важливих для практики рішень судів) (див. пункти 12—15 Висновку КРЕС № 6 (2004)).

14. Суди повинні брати участь у загальних рамкових програмах, які організуються іншими державними установами (міністерствами юстиції та освіти, вищими навчальними закладами тощо). Однак, на думку КРЕС, суди також мають вдаватися до власних ініціатив у цьому відношенні.

15. Оскільки відносини з окремими особами, які звертаються по правосуддя, традиційно підтримуються самими судами, хоча й у неструктурованій спосіб, суди в минулому неохоче встановлювали прямі відносини з представниками громадськості, не залученими до судових процесів. Публічність розгляду справ у тому сенсі, як це закріплено в статті 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), традиційно розглядалася як єдиний контакт між судами та громадськістю, що робило ЗМІ для судів єдиною ланкою зв'язку. Такий підхід швидко змінюється. Обов'язки безсторонності та незалежності, які є відповідальністю суддів, сьогодні не можуть розглядатися як перешкода на шляху для судів у їхніх спробах відігравати активну роль в інформуванні громадськості, оскільки така роль є справжньою гарантією незалежності судової влади. КРЕС вважає, що держави-члени повинні заохочувати судові установи до такої активної ролі в цих напрямках через розширення та удосконалення "просвітницької ролі", як описано в пунктах 9—12 вище. Вона більше не може обмежуватися лише ухваленням судових рішень; суди повинні діяти як "речники" та "посередники". КРЕС вважає, що, хоча суди дотепер просто погоджувалися брати участь в освітніх програмах, коли отримували відповідні запрошення, сьогодні необхідно, щоб суди самі ставали ініціаторами таких програм.

16. КРЕС розглянула прямі ініціативи судів щодо зв'язків з громадськістю, які не залежать від діяльності ЗМІ та/або дій, відповідальність за які покладена на інші установи. Було розглянуто та рекомендовано такі заходи:

- **створення в судах відділів, відповідальних за прийом та інформування громадян;**
- **поширення друкованих матеріалів, відкриття Інтернет-сайтів, за які суди несуть відповідальність;**
- **організація судами календаря освітніх форумів та/або регулярних зустрічей, відкритих, зокрема, для громадян, громадських організацій, політиків, студентів ("програми охоплення").**

17. КРЕС присвятила окреме обговорення таким "програмам охоплення" (outreach programmes). КРЕС із цікавістю відзначає, що в деяких країнах суди відомі тим, що організують, часто за підтримки інших активних соціальних груп, освітні ініціативи, в межах яких викладачі, студенти, батьки, юристи, лідери місцевих громад та представники ЗМІ збираються в судах для спілкування із суддями та системою правосуддя. Такі програми зазвичай передбачають залучення професіоналів з підготовленими ресурсами та забезпечують мережу для професійного розвитку викладачів.

18. Деякі заходи розраховані на окремих осіб, які через їхнє соціально-економічне та культурне становище не є достатньо обізнаними із своїми правами та обов'язками і, таким чином, вони не реалізують своїх прав або, що є ще гіршим, стають учасниками судових процесів через невиконання своїх обов'язків. Тому імідж правосуддя в найбільш нужденних соціальних групах підтримується через програми, які міцно пов'язані із заходами розширення "доступу до правосуддя" включно з, але не обмежуючись, правовою допомогою, послугами громадського інформування, безоплатних порад юристів, прямого доступу до судді в дрібних справах тощо (див. розділ А Висновку КРЄС № 6 (2004)).

19. КРЄС рекомендує надання загальної підтримки з боку європейських судових органів та держав на національному та міжнародному рівнях судовим "програмам охоплення", описаним вище; такі програми повинні стати звичайною практикою. КРЄС вважає, що такі програми виходять за межі загальної інформації для громадськості. Вони спрямовані на формування правильного сприйняття ролі судді в суспільстві. У цьому контексті КРЄС вважає, що тоді, як забезпечувати загальне інформування щодо функціонування системи правосуддя та визначати шкільні й університетські навчальні програми повинні міністерства юстиції та освіти, — самі суди у відповідності з принципами незалежності судової влади мають визнаватися належною інституцією для запровадження "програм охоплення" та здійснення регулярних ініціатив, які передбачають проведення досліджень, організацію фокус-груп, залучення юристів та науковців до публічних обговорень тощо. Насправді такі програми мають на меті покращення розуміння та довіри суспільства до системи правосуддя і, загальніше, посилення судової незалежності.

20. На думку КРЄС, для розроблення вищезазначених програм суддям має бути надана можливість отримати відповідну підготовку щодо зв'язків з громадськістю. Суди також повинні мати можливість залучати штат працівників, які відповідатимуть за зв'язки з освітніми установами (відділи зв'язків з громадськістю, про які йшлося вище, також могли б виконувати це завдання).

21. КРЄС здається, що роль координування різноманітних місцевих ініціатив, а також сприяння загальнонаціональним "програмам охоплення" повинна бути надана незалежному органу, згаданому в пунктах 37 та 45 Висновку КРЄС № 1 (2001). Цей незалежний орган також може задовольняти складніші інформаційні потреби політиків, науковців, громадських організацій із залученням до роботи професіоналів, наділених ресурсами.

22. КРЄС уже рекомендувала, що належне фінансування, не пов'язане з політичними коливаннями, повинно надаватися для судової діяльності та що судові органи повинні залучатися до прийняття рішень щодо бюджетних асигнувань, які здійснюються Парламентом, наприклад, через координаційну роль вищезазначеного незалежного органу (див. Висновок № 2 (2001), пункти 5, 10 та 11). КРЄС рекомендує, щоб адекватне фінансування також забезпечувалося для діяльності, спрямованої на роз'яснення та більшу прозорість судової системи та принципів правосуддя в суспільстві самою судовою системою згідно з принципами, передбаченими у Висновку КРЄС № 2 (2001). Витрати, пов'язані з "програмами охоплення", повинні покриватися із спеціальної бюджетної статті таким чином, щоб вони не відносилися на операційний бюджет судів.

23. Обговорення КРЄС показало, що для ефективного формування правильного сприйняття правосуддя в суспільстві ті самі принципи, що розроблені для суддів, можуть застосовуватися до прокурорів. Беручи до уваги *acquis* [доробок]

Ради Європи стосовно прокурорів⁷, КРЄС вважає важливим, щоб прокурори в ході тієї частини провадження, яка належить до їхньої юрисдикції, брали участь у наданні інформації громадськості.

Б. ВЗАЄМОДІЯ СУДІВ З УЧАСНИКАМИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

24. На сприйняття громадськістю системи правосуддя впливають ЗМІ. Утім, таке сприйняття формується також під дуже значним впливом особистих вражень громадян, які є учасниками судового провадження в якості сторін, присяжних або свідків.

25. Такі враження будуть негативними, якщо система правосуддя через своїх основних "гравців" (суддів, прокурорів, судових чиновників) видається якимось чином упередженою або неефективною. Негативне сприйняття такого роду буде легко поширюватися.

26. КРЄС у своїх попередніх висновках [особливо у висновках № 1 (2001), № 3 (2002) та № 6 (2004)] розглядала необхідність для суддів підтримувати (на практиці та в суспільному сприйнятті) сувору неупередженість, а для судів — необхідність досягати справедливого вирішення спорів упродовж розумного строку. У цьому Висновку йдеться про уникнення або виправлення необізнаності та викривленого уявлення про систему правосуддя та її роботу.

27. КРЄС вважає, що для сприяння кращому розумінню ролі судової системи потрібно докласти певних зусиль для якомога надійнішого забезпечення того, що уявлення, яке має суспільство щодо системи правосуддя, є точним та відображає ті зусилля, які докладають судді та судові чиновники для здобуття поваги й довіри до спроможності судів виконувати свої функції. Ці дії повинні чітко продемонструвати межі того, що може система правосуддя.

28. Для поліпшення своїх зв'язків з громадськістю значна кількість судових систем або окремих судів повинна запровадити програми, які допоможуть в організації: а) етичного навчання суддів, персоналу судів, юристів тощо; б) облаштування приміщень судів; в) судових процедур.

а) етичне навчання суддів, персоналу судів, юристів тощо

29. Деякі навчальні програми розраховані на забезпечення того, щоб суди сприймалися в усіх аспектах їхньої роботи такими, що ставляться однаково по відношенню до всіх сторін, тобто безсторонньо та без будь-якої дискримінації за ознаками раси, статі, релігійних переконань, етнічного походження або соціального стану. Судді та судовий персонал навчаються визначати такі ситуації, коли окремі особи можуть відчувати, що має місце або може застосовуватися упереджений підхід, та вміти владнати такі ситуації так, щоб посилити довіру та повагу до суду. Юристам організовано надається спеціальна етична підготовка, що запобігає тому, щоб вони, навмисно чи ненавмисно сприяли формуванню недовіри до системи правосуддя.

б) облаштування приміщень судів

⁷ З цієї теми див. Рекомендацію Комітету Міністрів Ради Європи Rec (2000) 19 щодо ролі прокурора в системі кримінального правосуддя.

30. Деякі програми покликані з'ясувати причини потенційної недовіри до судів, які закладені в їхній внутрішній організації. Наприклад, перенесення місця прокурора [в судовій залі] подалі від місця суддів на один рівень із стороною захисту посилить враження рівності сторін, яку суд повинен забезпечувати. Так само усунення з приміщень суду будь-яких наочних матеріалів, що натякають, наприклад, на конкретні релігійні або політичні сили, може допомогти розсіяти побоювання щодо упередженості або недостатньої незалежності суддів. Дозвіл звинуваченому з'являтися в суді без наручників, навіть якщо він або вона знаходяться під вартою (крім випадків, коли існує загроза безпеці), та заміна заготованих місць на інші заходи безпеки можуть допомогти у створенні чіткого враження, що презумпція невинуватості, якою користаються відповідачі, насправді гарантована судами. Щодо посилення прозорості судів слід згадати також про переваги організації судових приймалень, які надають користувачам судових послуг інформацію про проведення слухань або хід розгляду певної справи для того, щоб допомогти користувачам розібратися із формальностями і, якщо цього вимагає план приміщень суду, супроводити їх до відділу або судової зали, які вони розшукують.

в) судові провадження

31. Певні заходи вживаються для вилучення тих частин судового провадження, які можуть спричинити образу (обов'язкові релігійні посилання у присягах, формах звернення тощо). Заходи іншого характеру спрямовані на впровадження таких процедур, які забезпечують, що, наприклад, до того, як предстати перед судом, сторони, присяжні або свідки поодиночки або в групі приймаються працівниками суду, які змальовують усно або за допомогою аудіовізуальних матеріалів, створених у співпраці з вченими-соціологами, які дії в суді від них очікуються. Метою таких презентацій є усунення будь-яких невірних уявлень про те, що насправді відбувається в судах.

32. КРЄС підтримує усі кроки, викладені в пунктах 29, 30 та 31, там, де вони посилюють сприйняття безсторонності суддів з боку громадськості та сприяють належному відправленню правосуддя.

В. ВІДНОСИНИ СУДІВ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

33. ЗМІ мають доступ до судової інформації і слухань у спосіб та за обмежень, встановлених національним законодавством (див., наприклад, Рекомендацію Рес (2003) 13 щодо надання інформації через ЗМІ стосовно кримінального процесу). Працівники ЗМІ є повністю вільними при вирішенні того, які матеріали та яким чином мають бути представлені увазі громадськості. Не повинно бути місця спробам перешкоджати ЗМІ у їхній критиці організації або функціонування системи правосуддя. Система правосуддя повинна поважати роль стороннього спостерігача, яку відіграють ЗМІ з метою виявлення недоліків і конструктивної участі в удосконаленні судових процедур та якості послуг, які суди пропонують користувачам.

34. Судді висловлюються насамперед через свої рішення та не повинні роз'яснювати їх в пресі або робити публічні заяви в пресі щодо справ у їхньому провадженні. З іншого боку, було б корисно покращити контакти між судами та ЗМІ:

- i) для посилення розуміння ними своїх відповідних ролей;
- ii) для інформування громадськості про характер, обсяг, обмеження та складність роботи суддів;

iii) для виправлення можливих фактичних помилок у повідомленнях про конкретні справи.

35. Судді повинні здійснювати нагляд за роботою судових речників або працівників, відповідальних за зв'язки із пресою.

36. КРЄС хотіла б послатися на висновки Другої Європейської конференції суддів (див. пункт 3 вище), в яких Раді Європи було запропоновано сприяти проведенню регулярних зустрічей представників судової влади та ЗМІ, а також розглянути можливість підготовки Європейської декларації про відносини між системою правосуддя та ЗМІ для доповнення Рекомендації Res (2003) 13 щодо надання інформації через ЗМІ стосовно кримінального процесу.

37. Держави повинні заохочувати обмін досвідом, особливо у формі “круглих столів”, щодо правил та практики кожної професії для висвітлення і роз'яснення проблем, які постають перед кожною з них. КРЄС вважає, що Рада Європи могла б з користю встановити або сприяти таким контактам на загальноєвропейському рівні з тим, щоб досягти більшої послідовності відповідних підходів, які існують в Європі.

38. Слід заохочувати журналістські факультети організувати навчальні курси на тему судових установ та процедур.

39. КРЄС вважає, що обидві професії (судді та журналісти) повинні розробити кодекс поведінки у відносинах з представниками іншої професії та щодо висвітлення судових справ у ЗМІ. Як свідчить досвід держав, у яких така система вже існує, судова влада зазвичай визначає умови, в яких можуть робитися заяви для ЗМІ відносно судових справ, а журналісти виробляють свої власні принципи щодо висвітлення в ЗМІ справ, які перебувають у процесі розгляду, щодо оприлюднення імен (або фото) осіб, які беруть участь у судовому процесі (сторони, потерпілі, свідки, прокурор, слідчий суддя, суддя, який розглядає справу, тощо), а також щодо висвітлення судових рішень у справах, які є предметом підвищеного інтересу суспільства. Відповідно до свого Висновку № 3 (2002), пункт 40, КРЄС рекомендує національним судовим органам здійснити кроки у зазначеному напрямі.

40. КРЄС рекомендує, щоб був створений ефективний механізм, який може отримати форму незалежного органу для вирішення проблем, викликаних висвітленням у ЗМІ судових справ або складностями журналістської роботи при виконанні ними своїх інформаційних завдань. Такий механізм виробив би загальні рекомендації для попередження повторення проблем, що спостерігалися в минулому.

41. Також необхідно заохочувати створення приймалень та інформаційних служб в судах не лише, як зазначалося вище, для зустрічі відвідувачів судів та допомоги споживачам судових послуг, але й для допомоги ЗМІ у поглибленні їхнього розуміння роботи системи правосуддя.

42. Ці служби, за якими повинні наглядати судді, могли б виконувати такі завдання:

- **повідомляти ЗМІ резюме судових рішень;**
- **надавати ЗМІ фактичну інформацію про судові рішення;**
- **підтримувати зв'язок із ЗМІ стосовно слухань у справах, які викликають підвищений інтерес громадськості;**
- **надавати роз'яснення щодо фактів або уточнення у справах, які висвітлюються в ЗМІ (див. також пункт 34 (iii) вище).**

Судові приймальні або речники⁸ можуть привертати увагу ЗМІ до відповідних питань та юридичних проблем, які розглядалися у певній справі, організовувати відвідання слухань та здійснювати відповідні практичні організаційні заходи, зокрема з метою захисту осіб, що беруть участь як сторони, присяжні або свідки.

43. Уся інформація, що надається судами ЗМІ, повинна передаватися у прозорий та недискримінаційний спосіб.

44. Питання можливості допуску телевізійних камер до судової зали при розгляді будь-яких, крім процедурних, питань було предметом широкої дискусії як на Другій Конференції європейських суддів (див. пункт 3 вище), так і на засіданні КРЕС. Деякі члени КРЕС висловили серйозні застереження щодо цієї нової форми публічного висвітлення роботи судів.

45. Публічний характер судових слухань є однією з фундаментальних процесуальних гарантій у демократичних суспільствах. Хоча міжнародне право та національне законодавство дозволяють винятки з принципу публічності судочинства, важливо, щоб такі винятки обмежувалися лише тими, що дозволені пунктом 1 статті 6 ЄКПЛ.

46. Принцип відкритості судового процесу передбачає, що громадянам та працівникам ЗМІ повинен дозволятися доступ до судових зал, у яких проходять слухання, але новітнє аудіовізуальне обладнання надає подіям, що передаються, такого широкого розголосу, що саме поняття відкритих слухань повністю змінює своє сутнісне наповнення. Це може мати певні переваги в плані підвищення громадської обізнаності про те, як проводяться судові процеси, та покращення іміджу судової системи, але поряд з цим існує також ризик того, що присутність телевізійних камер в суді може зашкодити провадженню та змінювати поведінку осіб, які беруть участь у слуханнях (судді, прокурори, адвокати, сторони, свідки тощо).

47. Коли здійснюється телевізійний запис судових слухань, повинні використовуватися стаціонарні камери, а головуючий суддя повинен мати можливість прий-мати рішення щодо умов зйомок та переривання трансляції у будь-який час. Ці та будь-які інші необхідні заходи повинні захищати права осіб, які беруть участь у слуханнях, та забезпечувати, щоб слухання проводилися належним чином.

48. Слід також брати до уваги думку осіб-учасників процесу, зокрема в певних типах судових процесів, які стосуються приватних справ людей.

49. З огляду на особливо сильний вплив телемовлення та ризик виникнення тенденції до нездорової цікавості КРЕС закликає ЗМІ розробити свої власні кодекси професійної поведінки для забезпечення збалансованого висвітлення судових процесів, щоб досягти об'єктивності такого висвітлення.

50. Можуть існувати причини першорядного характеру, які виправдовують проведення зйомок процесів у конкретних справах, які є чітко визначеними, наприклад для освітніх цілей або для збереження на плівці слухань, які мають

⁸ Див. Висновки П'ятого засідання голів європейських верховних судів, м. Любляна, 6—8 жовтня 1999 року, пункт 4, де також чітко визначається, що представник суду по роботі із ЗМІ не повинен представляти власну позицію з будь-якого винесеного рішення або у справі, яка ще розглядається.

особливе історичне значення для майбутнього використання. У таких випадках КРЄС підкреслює необхідність захисту осіб-учасників слухань, зокрема через забезпечення того, що методи зйомки не заважають належному проведенню слухань.

51. Хоча ЗМІ відіграють вирішальну роль у забезпеченні права громадськості на інформацію та доступ до документів, за словами Європейського суду з прав людини, як "сторожовий пес демократії", ЗМІ іноді можуть втручатися в приватне життя людей, руйнуючи їхню репутацію або порушуючи презумпцію невинуватості, тобто здійснюючи дії, щодо яких окремі особи мають юридичні підстави вимагати судового захисту своїх прав. Попит на сенсаційні статті та комерційна конкуренція серед ЗМІ несуть загрозу перебільшень та помилок. У кримінальних справах відповідачі іноді публічно змальовувалися або сприймалися ЗМІ як винуваті особи ще до того, як суд встановлював їхню вину. У разі подальшого виправдання таких осіб повідомлення ЗМІ можуть до того часу вже завдати непоправної шкоди їхній репутації, а це жодним рішенням суду виправити вже неможливо.

52. Судам, таким чином, необхідно виконувати свій обов'язок, керуючись рішеннями Європейського суду з прав людини, з тим, щоб знайти баланс між конфліктуєчими цінностями захисту людської гідності, приватності, репутації та презумпції невинуватості, з одного боку, та свободи слова, з другого.

53. Як зазначається у висновках Другої Європейської конференції суддів (див. пункт 3 вище), відповідь у рамках кримінального права на порушення особистих прав (таких як репутація, гідність або приватність) повинна бути обмежена досить винятковими випадками⁹. Однак суди зобов'язані забезпечити відшкодування шкоди у цивільних справах, зважаючи не лише на шкоду, завдану потерпілому, а й на серйозність порушення та масштаб відповідних публікацій у ЗМІ.

54. Суди також повинні мати право (у виняткових випадках, чітко визначених для уникнення будь-яких звинувачень в цензурі) вживати термінових заходів для негайного припинення найсерйозніших порушень особистих прав людини (зокрема репутації, гідності або приватності) через вилучення публікацій або заборону трансляції програм.

55. У випадках, коли на суддю або суд здійснюється тиск або нападки з боку ЗМІ (або з боку відомих політичних чи громадських діячів через ЗМІ) з причин, пов'язаних з відправленням правосуддя, КРЄС вважає, що з огляду на обов'язок суддівської стриманості відповідний суддя повинен утримуватися від реагування через ті самі канали. Пам'ятаючи, що суди можуть виправити помилкову інформацію, поширену в пресі, КРЄС вважає, що було б бажаним, якби національні судові органи спиралися на підтримку осіб або органу (наприклад Вищої судової ради або асоціації суддів), які можуть та готові надати невідкладну й ефективну відповідь на такі випадки або нападки, коли це доречно.

Г. ДОСТУПНІСТЬ, ПРОСТОТА ТА ЗРОЗУМЛІСТЬ МОВИ, ЯКА ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ СУДАМИ В ХОДІ СЛУХАНЬ ТА В РІШЕННЯХ

⁹ Див. пункт 28 Плану дій, прийнятого Міністерською конференцією з питань політики щодо ЗМІ (Київ, 10—11 березня 2005 р.), де було підтверджено необхідність вивчити ситуацію в державах-членах стосовно законодавства про дифамацію.

56. Мова, якою користуються суди в ході слухань та в судових рішеннях, є не лише потужним інструментом, який вони можуть застосовувати для виконання своєї просвітницької ролі (див. пункт 6 вище), але вона очевидно є насамперед "правом на практиці" для конкретних сторін судових справ. Таким чином, доступність, простота та ясність мови судів є бажаними¹⁰.

57. КРЄС відзначає, що в деяких європейських країнах судді вважають, що дуже стислі рішення суду посилюють його авторитет; у деяких інших країнах судді відчують, що їхнім обов'язком є або вони насправді зобов'язані за законом чи в силу існуючої практики надавати широкі письмові роз'яснення усіх аспектів своїх рішень.

58. Не маючи наміру поглиблено розбирати це питання, на яке значний вплив має юридичний стиль тієї чи іншої країни, КРЄС вважає, що проста та ясна суддівська мова є корисною, оскільки вона посилює доступність та передбачуваність верховенства права для громадян, якщо необхідно, за допомоги експерта-юриста, як передбачає практика Європейського суду з прав людини.

59. КРЄС вважає, що судова мова повинна бути лаконічною та простою, повинна уникати, крім випадків, коли це необхідно, формулювань латиною або іншими мовами, які важко зрозуміти широкому загалу¹¹. Юридичні поняття та норми можуть бути вичерпно пояснені цитуванням законодавства або судових рішень.

60. Ясність та стислість, однак, не повинні бути абсолютною метою, оскільки суддям у своїх рішеннях також необхідно зберігати точність та повноту аргументації. На думку КРЄС, законодавство або судова практика щодо обґрунтування судових рішень повинні передбачати, щоб завжди існувала певна форма аргументування та щоб судді залишалася достатня свобода власного розсуду при виборі того, чи слід приймати усне рішення, коли це дозволяється (яке може відтворюватися із запису на вимогу або в разі необхідності), та/або коротке письмове аргументоване рішення (наприклад у формі рішення в стилі "attendu", як прийнято в деяких країнах), або розширене письмове аргументоване рішення в усіх тих випадках, коли неможливе посилання на існуючі прецеденти, та/або коли цього вимагають фактичні обставини справи. Спрощена форма аргументування може застосовуватися до судових наказів, розпоряджень, ухвал та інших рішень, які мають процесуальне значення та не стосуються матеріальних прав сторін.

61. Важливим аспектом доступності права, що втілюється в судових рішеннях, є їхня доступність для громадськості¹². Для досягнення цієї мети КРЄС рекомендує, щоб принаймні усі рішення Верховного Суду та інші важливі судові рішення були доступними на Інтернет-сайтах безоплатно, а також надавалися в друкованому вигляді з оплатою лише вартості копіювання. Слід вжити належних заходів при поширенні судових рішень для захисту приватності заінтересованих осіб, особливо сторін та свідків.

РЕЗЮМЕ РЕКОМЕНДАЦІЙ ТА ВИСНОВКІВ

¹⁰ Див. Висновки П'ятого засідання голів європейських верховних судів, м. Любляна, 6–8 жовтня 1999 року, пункт 1.

¹¹ Див. Висновки зустрічі голів асоціацій суддів на тему "Правосуддя та суспільство", м. Вільнюс, 13–14 грудня 1999 року, пункт 1.

¹² Див. Висновки П'ятого засідання голів європейських верховних судів, м. Любляна, 6–8 жовтня 1999 року, пункт 1.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

А. Зв'язки судів з громадськістю з наголосом на ролі судів у демократичному суспільстві

А.1. Важливим обов'язком держави є надання кожному ще в школі або вищому навчальному закладі громадянських знань, у яких значна увага приділяється системі правосуддя (див. пункт 11 вище).

А.2. Відповідні шкільні та університетські освітні програми повинні включати описання судової системи, відвідання судів та активне викладення судових процедур. Суди та асоціації суддів в цьому плані можуть співпрацювати із школами, вищими навчальними закладами та іншими освітніми установами для того, щоб бачення суддів було присутнім у навчальних програмах та відкритих обговореннях (див. пункт 12 вище).

А.3. Судам слід брати участь у загальних рамкових програмах, які організуються іншими державними інституціями, та відігравати активну роль у наданні інформації громадськості (див. пункти 14 та 15 вище).

А.4. Таким чином, рекомендуються такі заходи (див. пункти 16—19 вище):

- **створення в судах відділів, відповідальних за прийом відвідувачів та інформування;**
- **поширення друкованих матеріалів, відкриття Інтернет-сайтів, за які суди несуть відповідальність;**
- **організація судами календаря освітніх заходів та/або регулярних зустрічей, відкритих для громадян, громадських організацій, осіб, що визначають політику, студентів тощо;**
- **"програми охоплення" та програми, спрямовані на доступ до правосуддя.**

А.5. Суддям має бути надана можливість отримати відповідну підготовку щодо зв'язків з громадськістю. Суди також повинні мати можливість залучати в штат працівників, які відповідатимуть саме за зв'язки з освітніми установами (див. пункт 20 вище).

А.6. Роль координування різноманітних ініціатив на місцях, а також сприяння загальнонаціональним "програмам охоплення" повинна бути надана незалежному органу, що згадується в пунктах 37 та 45 Висновку КРЕС № 1 (2001) (див. пункт 21 вище).

А.7. Адекватне фінансування не за рахунок операційного бюджету судів має бути забезпечено для здійснення судами діяльності із роз'яснення та забезпечення прозорості принципів і механізмів правосуддя в суспільстві, а також для витрат, пов'язаних із "програмами охоплення" (див. пункт 22 вище).

А.8. Прокурори стосовно тієї частини судового провадження, що належить до їхньої юрисдикції, повинні брати участь у наданні інформації громадськості (див. пункт 23 вище).

Б. Відносини судів з учасниками судових процесів

Б.1. КРЕС вважає, що для сприяння кращому розумінню ролі судової влади потрібно докласти зусиль для якнайкращого забезпечення того, що сприйняття суспільством системи правосуддя є точним та відображає ті зусилля, які докладаються суддями та судовими посадовцями для здобуття поваги та довіри до спроможності судів виконувати свої функції. Ці дії повинні чітко продемонструвати межі того, що може система правосуддя (див. пункти 24—27 вище).

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

Б.2. КРЕС підтримує усі кроки, які здійснюються в напрямі зміцнення сприйняття громадськістю безсторонності суддів та забезпечення належного відправлення правосуддя (див. пункти 28—32 вище).

Б.3. Такі ініціативи можуть включати (див. пункти 28—32 вище):

- **навчальні програми з питань недискримінації та забезпечення рівного ставлення, організовані судами для суддів та працівників судів (на додаток до подібних програм, що організовуються юристами або для юристів);**
- **організація приміщень та роботи суду таким чином, щоб уникнути будь-якого враження нерівності сторін;**
- **процедури, покликані унеможливити завдання ненавмисної образи та полегшити участь усіх осіб, залучених до судового процесу.**

В. Зв'язки судів із засобами масової інформації

В.1. КРЕС вважає доцільним поліпшувати відносини між судами та ЗМІ (див. пункт 34 вище):

- **для посилення розуміння ними своїх відповідних ролей;**
- **для інформування громадськості про характер, обсяг, обмеження та складності в роботі суддів;**
- **для виправлення можливих фактичних помилок у повідомленнях про окремі судові справи.**

В.2. Судді повинні здійснювати нагляд за роботою речників судів або працівників, відповідальних за зв'язки із ЗМІ (див. пункт 35 вище).

В.3. КРЕС вважає, що держави повинні заохочувати обмін думками, особливо у формі "круглих столів", щодо правил та практики обох професій та що Рада Європи могла б з користю встановлювати або сприяти таким контактам на загальноєвропейському рівні з тим, щоб досягти більшої послідовності відповідних підходів, які існують в Європі (див. пункти 36 та 37 вище).

В.4. Слід заохочувати журналістські школи організовувати навчальні курси щодо діяльності судових установ та судових процедур (див. пункт 38 вище).

В.5. КРЕС вважає, що обидві професії (судді та журналісти) повинні скласти кодекс поведінки щодо відносин з представниками іншої професії та щодо висвітлення судових справ у ЗМІ (див. пункт 39 вище).

В.6. КРЕС рекомендує, щоб був створений ефективний механізм, який може отримати форму незалежного органу для вирішення проблем, викликаних висвітленням у ЗМІ судових справ або складнощами журналістської роботи при виконанні ними своїх інформаційних завдань. Такий механізм виробив би загальні рекомендації для запобігання повторенню проблем, що спостерігалися в минулому (див. пункт 40 вище).

В.7. Також необхідно заохочувати створення інформаційних служб та приймалень в судах під наглядом суддів для допомоги ЗМІ у покращенні їхнього розуміння роботи системи правосуддя (див. пункти 41 та 42 вище) за допомогою:

- **надання ЗМІ резюме судових рішень;**
- **надання ЗМІ фактичної інформації про судові рішення;**

- **підтримання зв'язків зі ЗМІ щодо слухань у справах, які викликають особливий суспільний інтерес;**
- **надання роз'яснень або уточнень за фактами справ, які висвітлюються в ЗМІ.**

В.8. КРЄС вважає, що уся інформація, яка надається ЗМІ судами, повинна передаватися у прозорий та недискримінаційний спосіб (див. пункт 43 вище).

В.9. КРЄС вважає, що коли відбувається телевізійний запис судових слухань, мають використовуватися стаціонарні камери, а головуючий суддя повинен мати можливість приймати рішення щодо умов зйомок та переривання трансляції у будь-який момент. Ці та будь-які інші необхідні заходи повинні захищати права осіб, які беруть участь у слуханнях, та забезпечувати проведення судового розгляду належним чином. Крім того, необхідно також враховувати позицію осіб-учасників процесу, зокрема у певних типах процесів, які стосуються приватних справ людей (див. пункти 44—48 вище).

В.10. КРЄС закликає ЗМІ розробити власні кодекси професійної поведінки для забезпечення збалансованого висвітлення судових процесів, які вони висвітлюють, з тим, щоб досягти об'єктивності такого висвітлення (див. пункт 49 вище).

В.11. КРЄС вважає, що можуть також існувати причини першорядного характеру, які виправдовують проведення зйомок процесів у конкретних справах, які є чітко визначеними (наприклад для освітніх цілей або для збереження на плівці слухань, які мають певне історичне значення для майбутнього). У таких випадках необхідно захистити осіб-учасників слухань, зокрема, забезпечивши, щоб методи зйомки не заважали належному проведенню слухань (див. пункт 50 вище).

В.12. КРЄС вважає, що кримінальне провадження у справах щодо порушення особистих прав повинно бути обмеженим винятковими випадками. Проте суди все ж зобов'язані забезпечити відшкодування шкоди у цивільних справах, зважаючи не лише на шкоду, завдану потерпілому, а й на серйозність порушень та масштаб відповідних публікацій у ЗМІ. Суди також повинні мати право (у виняткових випадках) вживати термінових заходів для негайного припинення найсерйозніших порушень особистих прав шляхом вилучення публікацій або заборони трансляції програм (див. пункти 51—54 вище).

В.13. У випадках, коли на суддю або суд здійснюється тиск або нападки з боку ЗМІ з причин, пов'язаних з відправленням правосуддя, КРЄС вважає, що з огляду на обов'язок суддівської стриманості відповідний суддя повинен утримуватися від реагування через ті самі канали. Пам'ятаючи, що суди можуть виправити помилкову інформацію, поширену в пресі, КРЄС вважає, що було б бажаним, якби національні судові органи спиралися на підтримку осіб або органу (наприклад Вищої судової ради або асоціації суддів), які можуть та готові надати невідкладну й ефективну відповідь на такі випадки або нападки, коли це доречно (див. пункт 55 вище).

Г. Доступність, простота та ясність мови, яка використовується судьями у ході слухань та в судових рішеннях

Г.1. КРЄС вважає, що доступність, простота та ясність мови судів є бажаними (див. пункти 56—58 вище).

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

Г.2. КРЄС вважає, що судова мова має бути лаконічною та простою, повинна уникати, окрім випадків, коли це є необхідним, формулювань латиною або іншими мовами, які важко зрозуміти широкому загалу. Юридичні поняття та норми можуть бути вичерпно пояснені цитуванням законодавства або судових рішень (див. пункт 59 вище).

Г.3. На думку КРЄС, аргументація судових рішень повинна завжди бути точною та повною, хоча в процесуальних питаннях може бути доречним спрощене обґрунтування, а судді можуть, коли це дозволяється, надавати пояснення усно (що може відтворюватися із запису, якщо необхідно), а не в письмовій формі (див. Пункт 60 вище).

Г.4. КРЄС рекомендує, щоб принаймні усі рішення Верховного Суду та інші важливі судові рішення були доступними на Інтернет-сайтах безоплатно, а також надавалися в друкованому вигляді з оплатою лише вартості копіювання. Слід, проте, вжити відповідних заходів при поширенні судових рішень для захисту приватності заінтересованих осіб, особливо сторін та свідків (див. пункт 61 вище).

Висновок № 3 (2002)

Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності*

1. Консультативна рада європейських суддів (КРЕС) підготувала цей Висновок на підставі відповідей держав-членів на запитання опитувальної анкети та текстів, підготовлених робочою групою КРЕС та експертом КРЕС з цього питання — п. Дені Салас (Denis Salas) (Франція).

2. Цей Висновок посиляється на Висновок КРЕС № 1 (2001) (www.coe.int/legalprof, CCJE (2001) 43) щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів, особливо пункти 13, 59, 60 та 71.

3. Під час підготовки цього Висновку КРЕС взяла до уваги низку інших документів, зокрема:

- **Основні принципи ООН щодо незалежності правосуддя (1985 р.);**
- **Рекомендацію № R (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи щодо незалежності, ефективності та ролі суддів;**
- **Європейську Хартію про статус суддів (1998 р.) (DAJ/DOC(98) 23);**
- **Кодекс суддівської поведінки (Бангалорська редакція проекту)¹³.**

4. Цей Висновок охоплює дві основні сфери:

- **принципи та правила, які регулюють професійну поведінку суддів та ґрунтуються на визначенні етичних принципів, які повинні відповідати дуже високим стандартам та можуть бути включені до переліку стандартів професійної поведінки, складеного самими судьями (А);**
- **принципи та процедури, що регулюють кримінальну, цивільну й дисциплінарну відповідальність суддів (Б).**

5. КРЕС поставила запитання у цьому контексті, чи відповідають існуючі правила та принципи у всіх своїх аспектах незалежності й безсторонності судів, що вимагається Європейською конвенцією про права людини.

6. Таким чином, КРЕС намагалася дати відповідь на такі запитання:

- **які стандарти поведінки повинні застосовуватися до суддів?**

* Страсбург, 19 листопада 2002 року, документ № CCJE (2002), оп. № 3.

¹³ Цей документ було переглянуто в листопаді 2002 року, у результаті з'явилися Принципи суддівської поведінки (Бангалорські принципи). КРЕС не розглядала ці Принципи. У пояснювальній записці до цих Принципів відзначено внесок робочої групи КРЕС.

- як стандарти поведінки повинні бути сформульовані?
- що відбувається у разі притягнення суддів до кримінальної, цивільної та дисциплінарної відповідальності?

7. КРЕС вважає, що відповіді на ці запитання сприятимуть виконанню Рамкового глобального плану дій для суддів у Європі, особливо в частині розгляду пріоритетних питань, що стосуються прав та обов'язків суддів, професійної поведінки та етики (див. документ №ССЖЕ (2001) 24, Додаток А, частина III В), та відсилає у цьому контексті до висновків у пунктах 49, 50, 75, 76 та 77 нижче.

А. СТАНДАРТИ СУДДІВСЬКОЇ ПОВЕДІНКИ

8. Етичні аспекти поведінки суддів необхідно обговорити з різних причин. Методи, що використовуються для вирішення спорів, повинні завжди викликати довіру. Повноваження, надані суддям, тісно пов'язані з цінностями правосуддя, справедливості та свободи. Стандарти поведінки, що застосовуються до суддів, впливають із цих цінностей і є передумовами довіри довід правління правосуддя.

9. Довіра до судової системи є ще важливішою у контексті зростаючої глобалізації спорів та поширення судових рішень. Крім того, у державі, що керується верховенством права, громадськість має право очікувати прийняття загальних принципів, які сумісні з поняттям справедливого суду та гарантують основоположні права. Обов'язки, покладені на суддів, були визначені з метою гарантування їхньої безсторонності та ефективності їхніх дій.

1) Які стандарти поведінки повинні застосовуватися до суддів?

10. Будь-який аналіз правил, які регулюють професійні вимоги до суддів, повинен включати розгляд основоположних принципів та поставлених цілей.

11. Якби методи не використовувалися для відбору й підготовки суддів та якою б широкою не була їхня влада, суддям довірені повноваження, і вони працюють у сферах, які торкаються самої суті людського життя. Нещодавне дослідження вказує на те, що з усіх публічних установ найбільше змінилася, мабуть, саме судова система у європейських країнах¹⁴. Упродовж останніх років демократичні суспільства висували все зростаючі вимоги до своїх судових систем. Зростання плюралізму в наших суспільствах призводить до того, що кожна соціальна група намагається знайти визнання або захист, які вона не завжди отримує. Хоча побудова демократичних суспільств зазнала значного впливу, національні особливості залишаються. Загально відомим є те, що східноєвропейські країни, які позбавляються тоталітарних режимів, убачають у праві та правосудді забезпечення легітимності, яка є не замінною для відбудови демократії. У таких країнах більш ніж деінде судова система намагається утвердити себе по відношенню до інших публічних органів влади через свою функцію судового контролю.

12. Повноваження, надані суддям, регулюються не тільки внутрішнім правом — національним волевиявленням, а й принципами міжнародного права та правосуддя, як це прийнято в сучасних демократичних суспільствах.

13. Метою довірення таких повноважень суддям є надання їм можливості відправляти правосуддя, застосовуючи закон та гарантуючи те, що кожна людина

¹⁴ Robert Ph., Cottino A. (ed.). Les mutations de la justice. Comparaisons europeennes. — Harmattan, 2001.

має права та/або власність, які правомірно належать їй та яких вона була або могла бути не справедливо позбавлена.

14. Ця мета знайшла своє відображення у статті 6 Європейської конвенції з прав людини, яка, з точки зору користувачів судової системи, констатує, що *"кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом"*. Будучи далекою від того, щоб стверджувати, що судді всесильні, Конвенція підкреслює гарантії, наявні для учасників судового провадження, та визначає принципи, на яких ґрунтуються обов'язки судді: незалежність та безсторонність.

15. Упродовж останніх років з'явилося визнання необхідності посилити гарантії судової незалежності та безсторонності; було створено спеціальні органи для захисту судової системи від політичного втручання; важливість Європейської конвенції з прав людини зростає та знайшла своє відображення у практиці Європейського суду у Страсбурзі та національних судів.

16. Незалежність судді є основоположним принципом та правом громадян кожної держави, у тому числі самих суддів. Тут є два аспекти: інституційний та індивідуальний. Сучасна демократична держава має спиратися на розподіл влади. Кожний окремих суддя повинен робити все для захисту суддівської незалежності як на інституційному, так і на індивідуальному рівнях. Обґрунтування такої незалежності було детально викладено у Висновку КРЄС № 1 (2001), пунктах 10–13. Як зазначалося у тому Висновку, незалежність нерозривно пов'язана та є передумовою безсторонності судді, яка є необхідною для існування довіри до судової системи та впевненості, котру суди повинні вселяти в демократичне суспільство.

17. Стаття 2 Основних принципів щодо незалежності правосуддя, розроблених ООН у 1985 році, передбачає, що суди вирішують справи безсторонньо, спираючись на факти та відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукань, тиску, погроз або втручання, прямого чи опосередкованого, з боку будь-кого та з будь-якої причини. Відповідно до статті 8 судді повинні завжди поводитися таким чином, щоб зберігати гідність своєї посади, а також безсторонність і незалежність судової влади.

18. У своїй Рекомендації № R (94) 12 щодо незалежності, ефективності та ролі суддів (Принцип I(2)(d) Комітет Міністрів Ради Європи визначив, що судді повинні мати необмежену свободу вирішувати справи безсторонньо, у відповідності із своїм сумлінням та тлумаченням фактів згідно з чинними правовими нормами.

19. Європейська Хартія про статус суддів передбачає, що закон для суддів повинен гарантувати безсторонність, якої члени суспільства мають право очікувати від суддів (пункт 1.1). КРЄС повністю підтримує таке положення Хартії.

20. Безсторонність визначається Європейським судом відповідно до суб'єктивного підходу, який бере до уваги особисте переконання або інтереси конкретного судді в певній ситуації, а також, відповідно до об'єктивного підходу, що передбачає надання суддею гарантій, достатніх для усунення будь-якого правомірного сумніву у цьому відношенні¹⁵.

¹⁵ Див., наприклад: справа Піерсак (Piersack), рішення від 1 жовтня 1982 р., Серія А 53, параграф 30; справа Де Куббер (De Cubber), рішення від 26 жовтня 1984 р., Серія А 86, параграф 24; справа Деміколі (Demicoli), рішення від 27 серпня 1991 р., Серія А 210, параграф 40; справа СейнтМарі (Sainte-Marie), рішення від 16 грудня 1992 р., Серія А 253-А, параграф 34.

21. Судді повинні за всіх обставин діяти безсторонньо з тим, щоб забезпечити відсутність правомірних підстав у громадян підозрювати якусь упередженість. У цьому відношенні безсторонність повинна бути очевидною як під час виконання суддею судових функцій, так й інших дій.

а. Безсторонність та поведінка суддів під час виконання своїх судових функцій

22. Суспільна довіра та повага до судової влади є гарантіями ефективності системи правосуддя: поведінка суддів у їхній професійній діяльності, зрозуміло, розглядається громадськістю як необхідна складова довіри до судів.

23. Судді, таким чином, повинні виконувати свої обов'язки, уникаючи фаворитизму та проявів упередженості. Вони не повинні приймати рішення, беручи до уваги щось, що виходить за рамки застосування юридичних норм. Поки судді розглядають справу або готуються до її розгляду, вони не повинні свідомо робити будь-яких коментарів, які можуть розглядатися як винесення рішення наперед або які можуть вплинути на справедливість судового розгляду. Вони повинні демонструвати однакове ставлення по відношенню до всіх осіб (сторін, свідків, адвокатів тощо) без відмінностей, що ґрунтуються на неправомірних підставах або є несумісними з належним виконанням суддівських функцій. Судді також повинні забезпечити, щоб їхня професійність не ставилася під сумнів під час виконання ними своїх функцій.

24. Судді також повинні виконувати свої функції, керуючись принципом рівноправного ставлення до сторін, уникаючи будь-якої упередженості або будь-якої дискримінації, підтримуючи баланс між сторонами та забезпечуючи справедливий розгляд справи для кожної із сторін.

25. Ефективність судової системи також вимагає від суддів високого рівня професійної свідомості. Судді повинні забезпечувати високий рівень професійної компетентності за допомогою базової підготовки та подальшого навчання, що забезпечить їм належну кваліфікацію.

26. Судді також повинні виконувати свої функції із старанністю та розумною швидкістю. Для цього, звісно, вони повинні бути забезпечені необхідними приміщеннями, обладнанням та помічниками. За таких умов судді повинні бути свідомі своїх обов'язків та виконувати їх згідно з пунктом 1 статті 6 Європейської конвенції з прав людини з метою прийняття рішення упродовж розумного строку.

б. Безсторонність та позасудова поведінка суддів

27. Судді не повинні бути ізольовані від суспільства, в якому вони живуть, оскільки судова система може тільки тоді функціонувати належним чином, коли судді не втрачають відчуття реальності. Більш того, судді, будучи громадянами, мають основоположні права та свободи, які захищені, зокрема, Європейською конвенцією з прав людини (свобода думки, релігійна свобода тощо). Таким чином, вони повинні загалом вільно займатися позапрофесійною діяльністю на свій розсуд.

28. Тим не менше, така діяльність може становити загрозу їхній неупередженості та іноді навіть їхній незалежності. Тому необхідно знайти розумний баланс між ступенем участі суддів у житті суспільства та необхідністю бути й виглядати такими, що є безсторонніми та незалежними при виконанні своїх функцій. Останньою перевіркою має бути запитання, чи у певному соціальному контексті та з точки зору розсудливого, поінформованого спостерігача не займається

суддя діяльністю, яка могла б об'єктивно піддавати ризику його незалежність або безсторонність.

29. Судді повинні гідно поводити себе у своєму приватному житті. З огляду на різноманіття культурного життя у державах-членах Ради Європи та постійний розвиток моральних цінностей стандарти поведінки суддів у приватному житті неможливо викласти точно. КРЕС заохочує утворення в рамках судової системи одного чи більше органів або осіб, що виконували б консультативні й дорадчі функції та були б доступними для суддів, коли у них виникає сумнів щодо сумісності їхньої приватної діяльності із статусом судді. Наявність таких органів або осіб могла б стимулювати обговорення в межах судової влади змісту та важливості правил етики. Такі органи або особи могли б діяти під егідою Верховного Суду або об'єднань суддів. Вони у будь-якому випадку повинні бути відокремленими від органів, що відповідають за застосування дисциплінарних санкцій, та мати інші цілі діяльності.

30. Участь суддів у політичній діяльності створює досить серйозні проблеми. Звичайно, судді залишаються громадянами та повинні мати право на реалізацію своїх політичних прав, які гарантовані всім громадянам. Однак з точки зору забезпечення справедливого судового розгляду та правомірних суспільних очікувань судді повинні утримуватися від ведення публічної політичної діяльності. У деяких країнах цей принцип включено до дисциплінарних правил, а будь-яка поведінка, яка суперечить обов'язку судді демонструвати стриманість, підлягає покаранню. У правилах також чітко визначено, що обов'язки судді є несумісними з деякими політичними посадами (у національному Парламенті, Європейському парламенті або місцевих радах), іноді навіть забороняючи подружжю судді обіймати такі посади.

31. У більш загальному плані необхідно розглянути участь суддів у публічних дискусіях політичного змісту. З метою збереження довіри суспільства до судової системи судді не повинні піддавати себе можливості політичних нападок, що є несумісним з нейтральністю, якої вимагає правосуддя.

32. Читаючи відповіді на запитання опитувальні анкети, здається, що в деяких країнах обрано обмежувальний підхід до участі суддів у політичній діяльності.

33. Обговорення в рамках КРЕС показали необхідність дотримання балансу між правом суддів на свободу думки та вираження поглядів і вимогою нейтральності. Таким чином, суддям необхідно (навіть якщо їхнє членство у політичній партії або участь у публічних дискусіях щодо основних проблем в суспільстві неможливо заборонити) утримуватися хоча б від будь-якої політичної діяльності, яка підриває їхню незалежність або загрожує видимості безсторонності.

34. Проте суддям має бути дозволено брати участь у деяких дискусіях, які стосуються національної політики у сфері судівництва. Необхідно, щоб із суддями можна було проводити консультації і щоб вони мали можливість брати активну участь у підготовці законодавства щодо їхнього статусу і, загалом, функціонування судової системи. З цього питання впливає й інше: чи можуть судді приєднуватися до профспілок. Згідно з їхнім правом на свободу вираження поглядів та думки, судді можуть реалізувати право приєднуватися до профспілок (свобода об'єднання), хоча, можуть існувати обмеження щодо участі у страйках.

35. Діяльність в іншій сфері дає суддям можливість розширити свій світогляд та усвідомити існування проблем у суспільстві, що доповнюватиме знання,

отримані суддями під час роботи в суді. З іншого боку, це тягне за собою певні не малозначні ризики: це може розглядатися як суперечність з принципом розподілу влади та може послабити суспільне сприйняття незалежності й безсторонності суддів.

36. Питання залучення суддів до деяких видів урядової діяльності, як, наприклад, робота у патронатній службі міністра (*cabinet ministeriel*), тягне за собою особливі проблеми. Ніщо не може перешкодити судді здійснювати функції в адміністративному підрозділі міністерства (наприклад, у департаменті цивільного або кримінального законодавства міністерства юстиції); однак, питання судді, який стає штатним працівником патронатної служби міністра, є делікатнішим. Міністри можуть кого завгодно призначати на посади у свої патронатні служби, проте, тісно співпрацюючи з міністром, такі співробітники у певній мірі беруть участь у політичній діяльності міністра. За таких обставин перед зайняттям суддею посади в патронатній службі міністра, найкраще було б отримати висновок від незалежного органу, відповідального за призначення суддів, у якому були б визначено правила поведінки судді для кожної окремої ситуації.

в. Безсторонність та інші види професійної діяльності суддів¹⁶

37. Специфічний характер суддівської діяльності та необхідність збереження гідності посади і захисту суддів від усіляких видів тиску означає, що судді повинні поводитися у такий спосіб, щоб уникати конфлікту інтересів або перевищення службових повноважень. Це вимагає від суддів необхідності утримуватися від будь-якого виду професійної діяльності, що може відволікати їх від виконання суддівських обов'язків або призводити лише до часткового виконання ними своїх обов'язків. У деяких країнах несумісні з функціями судді види діяльності чітко визначені законом про статус суддів, а представникам судової системи забороняється здійснювати будь-яку іншу професійну або оплачувану діяльність. Винятками є навчальна, дослідницька, наукова, літературна або мистецька діяльність.

38. У різних країнах, які вирішували питання несумісних з функціями судді видів діяльності, це мало різні наслідки (коротке резюме додається) та застосовувалися різні методи, хоча в кожному випадку основним завданням було уникнути будь-яких нездоланих бар'єрів між суддями та суспільством.

39. КРЄС вважає, що правила професійної поведінки повинні вимагати від суддів уникати будь-яких видів діяльності, які могли б компрометувати гідність їхньої посади, а також підтримувати суспільну довіру до системи правосуддя шляхом мінімізування ризиків виникнення конфлікту інтересів. З цією метою вони повинні утримуватися від додаткової професійної діяльності, яка могла б обмежувати їхню свободу та загрожувати безсторонності. У цьому контексті КРЄС схвалює положення Європейської Хартії про статус суддів, згідно з якими свобода судді щодо здійснення діяльності поза межами судового мандату "не повинна обмежуватися до тих пір, поки така стороння діяльність не стає несумісною з вірою у безсторонність або незалежність судді, або з його готовністю сумлінно та в

¹⁶ Для детального аналізу несумісності див. повідомлення Жан-П'єра Аттенона (Jean-Pierre Atthenont), представлене на семінарі Ради Європи з питань закону про статус суддів (Бухарест, 19—21 березня 1997 р.), та повідомлення П'єра Корню (Pierre Cornu), представлене на семінарі Ради Європи з питань закону про статус суддів (Кишинів, 18—19 вересня 1997 р.).

розумний строк розглядати справи" (пункт 4.2). Європейська Хартія також визнає право суддів вступати до професійних організацій та право висловлювати свою точку зору (пункт 1.7) з метою уникнення "надмірної жорсткості", яка може призвести до виникнення бар'єрів між суспільством та самими суддями (пункт 4.3). Важливим, проте, є те, щоб судді продовжували присвячувати більшу частину свого робочого часу здійсненню своїх суддівських обов'язків, у тому числі супутніх видів діяльності, та щоб вони не спокушалися на те, щоб присвячувати надмірну увагу позасудовим видам діяльності. Звичайно ж, існує підвищений ризик того, що таким видам діяльності приділятиметься більше уваги, якщо існує можливість отримання винагороди. Тим не менше, чітка межа між дозволеними та недозволеними видами діяльності повинна бути проведена залежно від країни, і цю функцію має здійснювати орган або особа відповідно до рекомендації, викладеної у пункті 29 вище.

г. Безсторонність та відносини суддів із засобами масової інформації

40. Існує загальна тенденція підвищення уваги ЗМІ до судових справ, особливо у сфері кримінального права та, зокрема, у деяких західноєвропейських країнах. Беручи до уваги ті зв'язки, які можуть формуватися між суддями та пресою, існує ризик того, що на поведінку суддів можуть справляти вплив журналісти. У зв'язку з цим КРЄС у своєму Висновку № 1 (2001) наголосила, що, хоча свобода преси є винятково важливим принципом, судовий процес повинен бути захищеним від надмірного зовнішнього впливу. Відповідно, судді повинні демонструвати обережність у своїх відносинах з пресою та бути здатними підтримувати свою незалежність і безсторонність, уникаючи будь-якої можливості використання своїх відносин із журналістами та надання безпідставних коментарів щодо справ, які вони розглядають. Право громадськості на отримання інформації, тим не менш, є основоположним принципом, що випливає із статті 10 Європейської конвенції з прав людини. Це право передбачає, що суддя повинен відповідати очікуванням громадян шляхом прийняття чітких умотивованих рішень. Судді повинні також мати свободу для підготовки резюме або комюніке, які б викладали напрям або пояснювали важливість прийнятих рішень для громадськості. Крім того, у країнах, у яких судді залучені до кримінальних розслідувань, їм бажано узгодити необхідність утримуватися від коментарів з приводу справ, що перебувають у їхньому провадженні, з правом на отримання інформації. Тільки за таких умов судді можуть вільно здійснювати свої функції, не боячись тиску ЗМІ. КРЄС відзначила з інтересом, що в деяких країнах існує практика призначення судді, відповідального за спілкування з пресою, або прес-секретаря для інформування з питань, які цікавлять громадськість.

2) Яким чином повинні формулюватися стандарти поведінки?

41. Судові традиції континентальної Європи міцно підтримують ідею кодифікації. У кількох країнах уже прийнято кодекси поведінки в публічному секторі (поліція), у сфері регульованих законодавством професій (адвокати, лікарі) та в приватному секторі (преса). Слідуючи прикладу США, кодекси етики для суддів також нещодавно були введені в інших країнах, особливо східноєвропейських.

42. Найдавнішим є італійський "Кодекс етики", який був прийнятий 7 травня 1994 року Асоціацією суддів Італії, професійною організацією судової системи. Термін "кодекс" є недоречним для нього, оскільки він складається з 14

статей, які повністю стосуються поведінки суддів (у тому числі голів судів) та охоплюють також поведінку прокурорів¹⁷. Зрозуміло, що Кодекс не містить правил щодо дисциплінарної або кримінальної відповідальності, а є інструментом саморегулювання, створеним самою судовою владою. У статті 1 викладено загальний принцип: "У соціальному житті суддя повинен поводитися з гідністю та пристойно і залишатися уважним до суспільних інтересів. У межах своїх функцій та в кожній професійній дії він повинен керуватися такими критеріями, як відсутність персонального інтересу, незалежність та безсторонність".

43. В інших країнах, зокрема Естонії, Литві, Україні, Молдові, Словенії, Чеській Республіці та Словаччині, діють "кодекси суддівської етики" або "принципи поведінки", які прийняті представницькими зборами суддів та відрізняються від дисциплінарних правил.

44. Кодекси поведінки мають деякі важливі переваги: по-перше, вони допомагають суддям вирішувати питання професійної етики, надаючи їм автономність у прийнятті ними рішень та гарантуючи їм незалежність від інших органів влади; по-друге, вони інформують громадськість про стандарти поведінки, які слід очікувати від суддів; по-третє, такі кодекси є публічним підтвердженням того, що правосуддя відправляється незалежно та безсторонньо.

45. Однак КРЕС відзначає, що незалежність та безсторонність не можна захистити виключно принципами поведінки. Цьому повинні допомагати також численні законодавчі та дисциплінарні правила. Стандарти професійної поведінки відрізняються від законодавчих та дисциплінарних правил. Вони визначають професійну здатність виконувати свої функції, зберігаючи цінності, які відповідають суспільним очікуванням, паралельно з наданими їм повноваженнями. Це є стандарти саморегулювання, які підтверджують те, що застосування закону не є механічною справою, а передбачає справжні дискреційні повноваження та покладає на суддю відповідальність перед собою та перед громадянами.

46. Кодекси професійної поведінки також викликають низку проблем. Наприклад, вони можуть створити враження, що вони містять усі правила і що все, що не заборонено ними, є допустимим. Вони часто спрощують ситуації і урешті створюють враження, що стандарти поведінки фіксуються на певний період часу, хоча у дійсності вони постійно розвиваються. КРЕС пропонує розробляти та вести мову про "перелік стандартів професійної поведінки", а не про кодекс.

47. КРЕС вважає, що необхідно спонукати кожну країну до розроблення таких переліків, навіть якщо це — не єдиний шлях поширення правил професійної поведінки, оскільки:

- належна початкова професійна підготовка та подальше підвищення кваліфікації повинні мати вплив на підготовку та поширення правил професійної поведінки¹⁸;

¹⁷ Він охоплює відносини з окремими особами, обов'язки щодо компетентності, використання державних ресурсів, використання професійної інформації, відносини з пресою, участь в об'єднаннях, імідж безсторонності та незалежності, обов'язок поводитися коректно з колегами, посадову поведінку та обов'язки суддів на керівних посадах.

¹⁸ У своєму підсумковому звіті, представленому після першої зустрічі Лісабонської мережі, Даніель Люде (Daniel Ludet) підкреслив, що навчання повинно бути пов'язаним з судовою практикою та сприяти обговоренню етичних принципів, на яких ця практика ґрунтується (див. Навчання суддів та прокурорів з питань, пов'язаних з їхніми професійними

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

- у країнах, де вони існують, судові інспекції на підставі вивчення суддівської поведінки, можуть також сприяти розвитку етичного мислення; їхні висновки можуть оприлюднюватися у їхніх річних звітах;

- незалежний орган, який описаний у Європейській Хартії про статус суддів та якщо він бере участь у дисциплінарному провадженні, може через свої рішення визначати обов'язки та функції суддів; якщо ці рішення оприлюднюватимуться в належній формі, усвідомлення цінностей, які лежать в їхній основі, може бути досягнуто ефективнішим шляхом;

- можливим є створення груп високого рівня, що складаються з представників різних інтересів та займаються управлінням судовою системою, для розгляду етичних питань та поширення прийнятих ними рішень з цих питань;

- професійні об'єднання повинні діяти в якості форумів для обговорення суддівської відповідальності та деонтології; вони повинні забезпечити поширення правил поведінки в суддівських колах.

48. КРЕС хотіла б підкреслити, що з метою забезпечення необхідного захисту судової незалежності будь-який перелік стандартів професійної поведінки повинен ґрунтуватися на двох основоположних принципах:

i) по-перше, цей перелік повинен стосуватися базових засад професійної поведінки. Він повинен визнавати, що загалом неможливо скласти повний список наперед визначених видів поведінки, які заборонено здійснювати; установлені принципи повинні бути інструментом саморегулювання для суддів, тобто визначати загальні правила, які спрямовують їхню діяльність. Крім того, незважаючи на те, що деякі з них можуть частково збігатися або доповнювати одне одного, принципи поведінки повинні діяти незалежно від дисциплінарних правил, застосовуваних до суддів, у тому сенсі, що недотримання одного з таких принципів не означає само по собі вчинення дисциплінарного порушення або вчинення цивільного чи кримінального правопорушення.

ii) по-друге, принципи професійної поведінки повинні складатися самими суддями. Вони повинні бути інструментами саморегулювання, що виникають в самій судовій системі та дають можливість судовій владі отримати легітимацію, діючи в межах загальноприйнятих стандартів етики. Необхідно організувати широкі консультації, можливо, під егідою особи або органу, про який ішлося в пункті 29 та який був би також відповідальний за роз'яснення і тлумачення стандартів професійної поведінки.

3) Висновки щодо стандартів поведінки

49. КРЕС дійшла висновку, що:

i) судді у своїй діяльності повинні керуватися принципами професійної поведінки;

ii) такі принципи повинні надавати суддям керівні напрями того, як діяти, тим самим надаючи їм можливість долати труднощі, які постають перед ними стосовно їхньої незалежності та безсторонності;

iii) зазначені принципи повинні складатися самими суддями та бути повністю відокремленими від системи дисциплінарних норм;

обов'язками та етикою. Перша зустріч учасників мережі для обміну інформацією з питань навчання суддів та прокурорів, публікація Ради Європи).

iv) у кожній країні бажано створити один або кілька органів або осіб у межах судової системи з метою надання консультацій суддям, які стикаються з проблемою професійної етики або потребують вирішення питання сумісності статусу судді та їхньої позасудової діяльності.

50. Що стосується правил поведінки кожного судді, КРЄС вважає, що:

i) кожний окремих суддя повинен робити все можливе для підтримання судової незалежності на інституційному та особистому рівнях;

ii) судді повинні поводитися гідно при виконанні посадових обов'язків та в особистому житті;

iii) вони повинні завжди обирати такий підхід, який є безстороннім та виглядає таким ззовні;

iv) вони повинні виконувати свої обов'язки, не допускаючи проявів фаворитизму або дійсної чи видимої упередженості;

v) судді повинні приймати свої рішення з урахуванням усіх моментів, важливих для застосування відповідних юридичних норм, та без урахування усіх питань, що не стосуються суті справи;

vi) вони повинні демонструвати увагу до всіх осіб, які беруть участь у судовому процесі або на яких такий процес впливає;

vii) вони повинні виконувати свої обов'язки з повагою до рівноправного ставлення до сторін, уникаючи будь-якої упередженості та будь-якої дискримінації, підтримуючи баланс між сторонами та забезпечуючи чесний розгляд для кожної зі сторін;

viii) вони повинні демонструвати обережність у своїх відносинах із засобами масової інформації, підтримувати свою незалежність та безсторонність, утримуючись від переслідування особистих інтересів у відносинах з пресою та уникаючи безпідставних коментарів щодо справ, які вони розглядають;

ix) вони повинні забезпечувати високий ступінь професійної компетентності;

x) вони повинні мати високий рівень професійної свідомості та виконувати свої обов'язки ретельно з метою дотримання вимог щодо прийняття рішень у розумний строк;

xi) вони повинні присвячувати більшу частину свого робочого часу здійсненню своїх судових функцій та інших пов'язаних з ними видів діяльності;

xii) вони повинні утримуватися від будь-якої політичної діяльності, що може підірвати їхню незалежність та завдати шкоди їхньому іміджу безсторонності.

Б. КРИМІНАЛЬНА, ЦИВІЛЬНА ТА ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ

4) Яка кримінальна, цивільна та дисциплінарна відповідальність повинна застосовуватися до суддів?

51. Оскільки суспільство наділило суддів повноваженнями та довірою, необхідно також, щоб існували певні засоби притягнення суддів до відповідальності та навіть звільнення їх з посади в разі грубих порушень, що виправдовують такий

захід. При цьому необхідність дотримання судової незалежності та уникнення неправомірного тиску зумовлюють потребу обережного ставлення до застосування заходів відповідальності. З огляду на це КРЕС розглядає по черзі питання кримінальної, цивільної та дисциплінарної відповідальності. На практиці найважливішою є потенційна дисциплінарна відповідальність суддів.

а. Кримінальна відповідальність

52. Судді, які у процесі своєї діяльності на посаді вчиняють те, що за будь-яких обставин кваліфікується як кримінальне правопорушення (наприклад отримання хабара), не можуть користуватися імунітетом від звичайного кримінального процесу. Відповіді на запитання опитувальної анкети свідчать про те, що в деяких країнах навіть ті порушення суддів, за якими стоять добрі наміри, можуть розглядатися як злочини. Так, наприклад, судді у Швеції та Австрії (подібно до публічних посадовців) можуть бути покарані (наприклад штрафом) у деяких випадках крайньої необережності (наприклад за надто довге утримання у в'язниці).

53. Тим не менше, хоча в сучасній практиці не виключається повністю притягнення судді до кримінальної відповідальності за ненавмисні порушення під час здійснення службових обов'язків, КРЕС не вважає, що введення такого виду відповідальності є загалом прийнятним та не заохочує цього. Суддя не повинен діяти постійно в умовах загрози фінансових штрафів, навіть якщо й без позбавлення волі, оскільки існування такої загрози може підсвідомо впливати на винесення ним судового рішення.

54. У деяких європейських країнах стало звичним ініціювання незадоволеною стороною порушення кримінальної справи проти судді. КРЕС вважає, що у країнах, у яких кримінальне розслідування або провадження можуть розпочинатися за заявою приватної особи, повинен існувати механізм для попередження або припинення такого розслідування чи провадження проти судді у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків, якщо відсутні підстави вважати, що суддю має бути притягнуто до кримінальної відповідальності.

б. Цивільна відповідальність

55. Міркування, подібні до викладених у пункті 53, стосуються також притягнення суддів до цивільної відповідальності за наслідки винесених ними неправильних рішень або за інші порушення (наприклад надмірне затримання вирішення справи). За загальним принципом, судді повинні персонально бути повністю звільненими від відповідальності стосовно претензій, які пред'являються їм у зв'язку з добросовісним здійсненням ними своїх функцій. Судові помилки щодо юрисдикції чи процедури судового розгляду, у визначенні чи застосуванні закону, здійсненні оцінки свідчень повинні вирішуватися за допомогою апеляції; інші суддівські порушення, які неможливо виправити в такий спосіб (у тому числі, наприклад, надмірне затримання вирішення справи), повинні вирішуватися, щонайбільше, поданням позову незадоволеної сторони проти держави. Те, що держава за деяких обставин може нести відповідальність згідно з Європейською конвенцією з прав людини з тим, щоб компенсувати завдану стороні процесу шкоду, є іншим питанням, якого цей висновок безпосередньо не стосується.

56. Тим не менше, існують європейські країни, у яких судді можуть бути притягнуті до цивільної відповідальності за прийняття рішень з грубим порушенням

або за інші грубі порушення¹⁹, зокрема, за ініціативою держави після того, як потерпіла сторона отримала право на компенсацію від держави. Так, наприклад, у Чеській Республіці держава може бути притягнутою до відповідальності за шкоду, завдану неправомірним рішенням судді або неправомірними суддівськими діями, але при цьому має право регресу до судді після того, як було встановлено факт проступку судді у кримінальному або дисциплінарному провадженні. В Італії держава може за певних обставин вимагати компенсації від судді, який призвів до настання відповідальності держави шляхом навмисного обману або "грубої необережності", що підлягає в останньому випадку можливному обмеженню відповідальності.

57. Європейська Хартія про статус суддів розглядає можливість регресного провадження подібного роду в пункті 5.2 — за умови, що попередня згода була отримана від незалежного органу із суттєвим представництвом суддів, наприклад такого, про який ішлося в пункті 43 Висновку КРЄС № 1 (2001). Коментар до Хартії у пункті 5.2 підкреслює необхідність обмежити цивільну відповідальність суддів до (а) відшкодування збитків державі за (б) "грубу та непростиму необережність" шляхом (с) юридичного провадження, (d) що вимагає отримання попередньої згоди такого незалежного органу. КРЄС схвалює усі ці положення та зазначає додатково таке. Застосування таких понять, як груба або непростима необережність є часто дуже складним. Якби існувала будь-яка потенційна можливість регресного позову з боку держави, суддя був би змушений сильно перейматися цим на етапі, коли подано позов проти держави. КРЄС дійшла висновку, що є неприйнятною можливість притягнення судді до особистої відповідальності за здійснення своїх обов'язків, навіть шляхом відшкодування державі, крім випадку умисного правопорушення при здійсненні судових функцій.

в. Дисциплінарна відповідальність

58. Усі правові системи потребують певної форми дисциплінарної відповідальності. Проте, судячи з відповідей на запитання опитувальної анкети різних державчленів, така потреба відчувається державами по-різному. У цьому відношенні існує базова відмінність між країнами загального права, у яких суддівський корпус є меншим та призначається з лав досвідчених юристів-практиків, і країнами континентальної системи з більшим суддівським корпусом, який складається з кар'єрних та у середньому молодших суддів.

59. Запитання, які виникають, є такими:

i) за яку поведінку суддя має притягатися до дисциплінарної відповідальності?

ii) хто та яким чином повинен ініціювати дисциплінарне провадження?

iii) хто та яким чином повинен здійснювати розгляд?

iv) які санкції повинні застосовуватися у разі неналежної поведінки, встановленої під час дисциплінарного провадження?

60. Щодо запитання (i), перше положення, яке визначає КРЄС (повторюючи по суті думку, висловлену раніше у цьому висновку), полягає в тому, що некоректною є кореляція випадків порушення належних професійних стандартів з неналежною поведінкою, що потенційно може призвести до дисциплінарних

¹⁹ Лише те, що держава понесла відповідальність за надмірне затримання розгляду справи, не означає, звичайно, що відповідальність має нести окремий суддя. КРЄС дотримується зазначеного в пункті 27 вище.

санкцій. Професійні стандарти, що були предметом розгляду у першій частині цього висновку, становлять собою найкращі приклади поведінки, до яких усі судді повинні прагнути та які вони повинні розвивати. Прирівняння таких стандартів до неналежної поведінки, яка тягне дисциплінарне провадження, перешкоджатиме майбутньому розвитку таких стандартів та призведе до неправильного розуміння їхньої мети. Щоб виправдати дисциплінарне провадження, порушення має бути серйозним та кричущим; тобто основою для розслідування не може бути просте недотримання професійних стандартів, викладених у правилах поведінки, таких як ті, про які йшлося в першій частині цього висновку²⁰.

61. Це не означає, що порушення професійних стандартів, визначених у цьому висновку, не заслуговує належної оцінки, особливо якщо судді інкримінується порушення правил поведінки, достатнє для обґрунтування дисциплінарних санкцій. Деякі з відповідей на запитання опитувальної анкети прямо підтверджують це: наприклад, у Литві передбачено, що професійні стандарти мають "певну вагу" під час дисциплінарного розгляду, а в Естонії вони становлять собою засоби, які "допомагають судді проводити розгляд дисциплінарної справи, відображаючи положення закону про суддів". Вони також застосовувалися під час дисциплінарного провадження в Молдові. (З іншого боку, відповіді України та Словаччини заперечують існування будь-якого зв'язку між цими поняттями).

62. Деякі країни, намагаючись регулювати або реалізувати професійні стандарти, створили окремі системи. У Словенії недотримання таких стандартів може призвести до відповідальності перед "судом честі", що існує в рамках Асоціації суддів, замість відповідальності перед дисциплінарним органом суддів. У Чеській Республіці у разі серйозного порушення правил професійної поведінки суддю може бути виключено із Спілки суддів, яка є розробником цих принципів.

63. Друге положення, яке встановлює КРЄС, полягає в тому, що це є справою кожної держави — законодавчо визначити, яка поведінка може призвести до дисциплінарного розгляду. КРЄС відзначає, що в деяких країнах були спроби детально описати всі види поведінки, які можуть стати підставою для дисциплінарного провадження та застосування певної форми санкцій. Так, наприклад, Закон Туреччини про суддів та прокурорів визначає градацію порушень (у тому числі, наприклад, прогул без поважної причини впродовж різних строків) та відповідних їм санкцій — від попередження, догани, наслідків для службового просування до переведення на іншу посаду і урешті звільнення. Подібним чином нещодавній Закон 2002 року Словенії прагне реалізувати загальний принцип *nulla poena sine lege* шляхом визначення 27 категорій дисциплінарних порушень. Однак помітним під час таких спроб є те, що, у кінцевому підсумку усі вони вдаються до загальних формулювань ("catch-all"), які зумовлюють необхідність оцінки та визначення ступеня порушення. КРЄС не вважає необхідним (або в силу принципу *nulla poena sine lege*, або на будь-якій іншій підставі) або навіть можливим намагатися точно чи детально визначити на європейському рівні природу всіх видів порушень належної поведінки, що можуть призводити до дисциплінарного

²⁰ Саме з цих причин робоча група КРЄС під час та після зустрічі з Комісаром ООН з прав людини 18 червня 2002 року визначила своє ставлення, яке загалом є позитивним, до Бангалорських принципів у їх теперішній редакції тим, що не погодилася з прямим зв'язком, який ці Принципи встановлюють між визначеними ними принципами поведінки та предметом скарг і дисциплінарного провадження (див. пункт 2 (iii) Додатка V, док. ССJE-GT (2002) 7); див. коментарі ССJE-GT № 1 (2002) щодо Бангалорського проекту).

провадження та застосування санкцій. Сутність дисциплінарного розгляду полягає у притягненні до відповідальності за поведінку, яка у своїй основі суперечить тій, що очікується від представника професії, якому було пред'явлено обвинувачення щодо недотримання певних правил.

64. На перший погляд здається, що Принцип VI(2) Рекомендації № R (94) 12 передбачає, що чіткі підстави для дисциплінарного провадження повинні завжди "бути визначені" заздалегідь "чіткими формулюваннями закону". КРЄС повністю приймає те, що для будь-якого дисциплінарного провадження повинні існувати чіткі причини, коли таке провадження готується розпочати або його вже розпочато. Однак, як уже було сказано, КРЄС не вважає необхідним або навіть можливим намагатися на європейському рівні визначити всі такі потенційні причини заздалегідь у інший спосіб, крім як у вигляді загальних формулювань, що наразі прийняті в більшості європейських країн. Таким чином, у цьому відношенні КРЄС дійшла висновку, що мета, яка викладена в пункті 60(с) її Висновку № 1 (2001), не може бути досягнута на європейському рівні.

65. Водночас видається доцільним подальше визначення окремими державами-членами в законах чітких підстав для початку дисциплінарного провадження, як це рекомендується у Рекомендації № R (94) 12. На сьогодні підстави для дисциплінарного провадження визначаються положеннями надто загального характеру.

66. КРЄС далі розглядає запитання (ii): хто та яким чином повинен ініціювати дисциплінарне провадження? Дисциплінарне провадження у деяких країнах ініціюється Міністерством юстиції, в інших — ініціюється або погоджується з певними суддями, радами суддів чи прокурорів, такими як Перший голова Апеляційного суду Франції або Генеральний прокурор Італії. В Англії ініціатором є Лорд-канцлер, проте він погоджується ініціювати дисциплінарне провадження лише за згодою Лорда-головного судді.

67. Важливим є питання, які заходи можуть вжити особи, які вважають, що вони постраждали в результаті професійної помилки судді. Такі особи повинні мати право подати свою скаргу особі чи до органу, які є відповідальними за ініціювання дисциплінарного провадження. Проте вони не можуть мати права самостійно ініціювати або наполягати на відкритті дисциплінарного провадження. Повинен існувати фільтр, бо інакше судді часто ставатимуть об'єктом дисциплінарного розгляду, ініційованого незадоволеною стороною процесу.

68. КРЄС вважає, що процедури, які призводять до ініціювання дисциплінарного провадження, потребують більшої формалізації. Рада пропонує, щоб країни передбачили створення спеціального органу або призначили осіб, які відповідали б за отримання скарг, отримання пояснень відповідного судді та вирішення з урахуванням цього, чи наявні достатні підстави для ініціювання дисциплінарного провадження проти судді; якщо так, тоді така справа передається до органу, відповідального за розгляд дисциплінарних справ.

69. Наступним запитанням (iii) є: хто та яким чином повинен здійснювати розгляд? Окремий розділ Основних принципів ООН присвячений питанням дисципліни, тимчасового відсторонення від обов'язків та звільнення судді. Стаття 17 визнає право судді "на справедливий розгляд". Згідно із статтею 19 "усі дисциплінарні (...) справи повинні вирішуватися у відповідності з визначеними стандартами судового процесу". Нарешті стаття 20 встановлює принцип, згідно з яким винесення рішень у справах з питань дисципліни, тимчасового відсторонення від обов'язків та

звільнення повинні підлягати можливості незалежного оскарження. На європейському рівні керівним є Принцип VI Рекомендації № R (94) 12, яка рекомендує, аби питання дисциплінарних заходів вирішувалося спеціальним уповноваженим органом, завданням якого є застосування будь-яких дисциплінарних санкцій та заходів, якщо це не є справою судів, і рішення якого контролюються вищим судовим органом, або який сам є вищим судовим органом, і що суддя у зв'язку із цим повинен мати права, не менші за ті, що гарантовані відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про права людини. Додатково КРЄС наголошує в цьому контексті, що дисциплінарні заходи включають будь-які заходи, які негативно впливають на статус чи кар'єру судді, у тому числі переведення до іншого суду, позбавлення права службового просування або виплат.

70. Відповіді на запитання опитувальної анкети показують, що в деяких країнах дисциплінарні питання розглядаються в судах, що спеціалізуються на таких справах: наприклад, дисциплінарний комітет Верховного Суду (Естонія, Словенія — де представлено кожний рівень судів). В Україні діє комітет, до якого входять судді того ж рівня юрисдикції, що й суддя, якого стосується дисциплінарний розгляд. У Словаччині зараз існує два рівні такого комітету: перший складається з трьох суддів, а другий — з п'яти суддів Верховного Суду. У Литві існує комітет суддів різних рівнів судів загальної юрисдикції та адміністративних судів. У деяких країнах рішення виносяться Судовою радою, яка засідає в якості дисциплінарного суду (Молдова, Франція, Португалія)²¹.

71. КРЄС вже висловила точку зору, що дисциплінарна справа проти будь-якого судді повинна розглядатися лише незалежним органом (або "трибуналом"), що використовує процедури, які повною мірою гарантують право захисту — див. пункт 60(b) Висновку КРЄС № 1 (2001) щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів. Рада також вважає, що орган, який відповідає за призначення такого трибуналу, може та повинен бути незалежним органом (що має суттєве представництво суддів, котрі обираються демократичним шляхом іншими суддями), який загалом повинен відповідати за призначення суддів, як зазначалося КРЄС у пункті 46 її Висновку № 1. Це жодним чином не виключає можливості включення до складу дисциплінарного трибуналу інших осіб, які не є суддями (таким чином запобігаючи ризику корпоративізму), але завжди за умови, що такі інші особи не є членами законодавчого органу або працівниками виконавчої влади.

72. У деяких країнах первинним дисциплінарним органом є вища судова установа (Верховний Суд). КРЄС вважає, що організація дисциплінарного розгляду в кожній країні повинна бути такою, щоб дозволяти подання апеляції на рішення первинного дисциплінарного органу (відомства або суду) до суду.

73. Останнім запитанням (iv) є: які санкції повинні застосовуватися у разі неналежної поведінки, встановленої під час дисциплінарного провадження? Відповіді на запитання опитувальної анкети демонструють широкі відмінності, що,

²¹ В Англії Лорд-канцлер є відповідальним за ініціювання та вирішення дисциплінарних справ. За досягнутою згодою дисциплінарне провадження розпочинається тільки за погодженням з Лордом - головним суддею, а потім (якщо суддя, якого це стосується, не відмовляється від цього) іншим суддею відповідного статусу, призначеного Лордом-головним суддею для розслідування фактів, звітування та надання рекомендацій. Якщо Лорд-головний суддя погоджується, Лорд-канцлер може передати справу до парламенту (у випадку судді вищого рівня) або звільнити суддю нижчого рівня, або вжити чи дати дозвіл на інший дисциплінарний засіб впливу.

без сумніву, відображає різноманітні правові системи та потреби. У правових системах загального права з невеликим однорідним суддівським корпусом, що складається із старших та досвідчених юристів-практиків, єдиною формальною санкцією, яка очевидно вважалася необхідною (але насправді є віддаленою крайньою можливістю), є екстремальний захід звільнення. Проте неформальні попередження або контакти також бувають дуже ефективними. В інших країнах, де суддівський корпус є більшим та в деяких випадках менш досвідченим, вважається доцільним установлювати градацію формально визначених санкцій, інколи навіть з можливістю фінансових штрафів.

74. Європейська Хартія про статус суддів (стаття 5.1) передбачає, що шкала санкцій, які можуть застосовуватися до суддів, визначається в законі та повинна відповідати принципу пропорційності. Деякі приклади можливих санкцій містяться в Рекомендації № R (94) 12 (Принцип VI(1)). КРЄС погоджується з необхідністю для кожної юрисдикції визначити санкції, які дозволені в межах її дисциплінарної системи, і з тим, що такі санкції повинні бути пропорційними за принципом та способом застосування. Проте Рада не вважає, що будь-який конкретний перелік може або повинен визначатися на європейському рівні.

5) Висновки щодо відповідальності суддів

75. Щодо кримінальної відповідальності КРЄС вважає, що:

i) судді повинні притягатися до кримінальної відповідальності за загальним правом за злочини, вчинені за межами виконання суддівських обов'язків;

ii) судді не повинні нести кримінальну відповідальність у разі ненавмисних правопорушень під час здійснення ними своїх функцій.

76. Щодо цивільної відповідальності КРЄС вважає, що, беручи до уваги принцип незалежності:

i) засобом захисту від судових помилок (стосовно питань юрисдикції, суті справи або процедури розгляду) повинна бути належна система оскарження рішень (як з дозволу суду, так і без);

ii) будь-яка компенсація за інші порушення в процесі відправлення правосуддя (у тому числі, наприклад, затримку розгляду) може вимагатися тільки від держави;

iii) недоцільним є притягнення судді до будь-якої персональної відповідальності за здійснення своїх функцій навіть шляхом відшкодування збитків державі, крім випадків навмисного порушення.

77. Щодо дисциплінарної відповідальності КРЄС вважає, що:

i) у кожній країні закон або базові правові положення, які застосовуються до суддів, повинні визначати в якнайточнішому формулюванні порушення, які можуть призвести до застосування дисциплінарних санкцій, а також відповідні дисциплінарні процедури;

ii) стосовно ініціювання дисциплінарного провадження країни повинні передбачити створення спеціального органу або призначити осіб, які відповідатимуть за отримання скарг, отримання пояснень відповідного судді та

прийняття з урахуванням цього рішення про те, чи наявні достатні підстави для ініціювання такого провадження проти судді;

iii) дисциплінарна справа повинна розглядатися незалежним органом або трибуналом, що здійснює провадження, повністю гарантуючи право захисту;

iv) якщо такий орган сам не є судом, то його члени повинні призначатися незалежним органом (із суттєвим представництвом суддів, обраних демократичним шляхом іншими суддями), про який ідеться в пункті 46 Висновку КРЄС № 1 (2001);

v) організація дисциплінарного розгляду в кожній країні повинна бути такою, що дозволяє подання апеляції на рішення первинного дисциплінарного органу (відомства або суду) до суду;

vi) санкції, які може застосовувати такий орган у випадку доведеного порушення належної поведінки, повинні визначатися якомога точніше в законі про статус суддів та застосовуватися за принципом пропорційності.

Висновок №1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів

Висновок можна знайти під QR кодом.

Висновок №13 (2010) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо ролі суддів у виконанні судових рішень.

Висновок можна знайти під QR кодом.

Резолюція Європейської асоціації суддів стосовно ситуації в Україні в сфері дисциплінарної відповідальності суддів

(Тронхейм, 27 вересня 2007 року)

1. Європейська асоціація суддів (ЄАС) висловлює велику занепокоєність ситуацією в Україні в сфері дисциплінарної відповідальності суддів.
2. ЄАС підкреслює, що принцип незалежності суддів є основною передумовою дотримання верховенства права та фундаментальною вимогою процесу вільного вирішення спорів. Всі правила щодо дисциплінарної відповідальності мають базуватися на припущенні, що судді є незалежними захисниками закону та можуть тлумачити його на власний розсуд. Для того, щоб належним чином виконувати свої функції, суддя не може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності за поданням держави чи незадоволеної сторони по справі, крім випадків, коли суддя визнаний винним за скоєння кримінального злочину або у разі, якщо його поведінка прямо суперечить встановленим професійним суддівським стандартам. Якщо це правило не дотримується, то суддя змушений виконувати свої обов'язки під постійною загрозою звинувачення, що може, принаймні підсвідомо, вплинути на його рішення.
3. Той факт, що рішення судді може бути переглянуте, змінено чи відмінено апеляційною інстанцією не може бути підставою для відкриття дисциплінарної справи щодо судді. Тим не менш, будь-яка спроба представників законодавчої і виконавчої влади притягнути суддю до дисциплінарної відповідальності за винесення конкретного рішення (якщо відсутнє кримінальне діяння чи пряме нехтування професійними суддівськими стандартами) є невиправданим втручанням в судовий процес і становить пряму загрозу незалежності суддів .
4. Підстави для дисциплінарної відповідальності судді, зокрема підстави для його/її звільнення мають бути чітко встановлені законом. Дисциплінарні органи повинні мати чіткі підстави для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності .
5. Відповідна дисциплінарна справа щодо судді може бути відкрита тільки у випадках, коли мала місце не гідна звання судді поведінка і її наслідки є такими серйозними і жахливими, що потребують накладання дисциплінарних стягнень .
6. Розгляд дисциплінарної справи має проводитися тільки незалежним трибуналом, який має гарантувати всебічну реалізацію права на захист. Якщо такого трибуналу немає безпосередньо в суді, то його члени мають призначатися незалежним органом, у складі якого має бути більшість суддів, які обрані демократичним шляхом своїми колегами. Також має бути забезпечене право на оскарження рішення дисциплінарного органу в порядку апеляції в суді .
7. ЄАС вважає, що будь-які законодавчі ініціативи, що порушують ці універсальні стандарти, є невиправданим втручанням в незалежність суддів. Вони є несумісними з фундаментальними вимогами демократичного суспільства, що базуються на верховенстві права.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

8. ЄАС закликає компетентні органи України забезпечити загальне визнання стандартів суддівської незалежності та їх дотримання в будь-який час, а також недопустимість будь-яких дій, що поставить ці стандарти під загрозу.

ПЛЕНУМ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА
13.06.2007 N 8

Про незалежність судової влади

Відповідно до Конституції України ([254к/96-ВР](#)) (статті 6, 126, 129) державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Судді при здійсненні правосуддя незалежні й підкоряються лише закону, а вплив на них у будь-який спосіб забороняється. Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією та законами України.

Гарантії незалежності і недоторканності суддів як носіїв судової влади та самостійності судів як судових органів визначено Конституцією ([254к/96-ВР](#)) та законами України, зокрема Законами України від 7 лютого 2002 року N 3018-III ([3018-14](#)) "Про судоустрій України" та від 15 грудня 1992 року N 2862-XII ([2862-12](#)) "Про статус суддів". Такими гарантіями, зокрема, є: здійснення правосуддя виключно судами; особливий порядок призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення суддів; здійснення правосуддя відповідно до встановленої законом процедури; таємниця прийняття судового рішення і заборона її розголошення; обов'язковість судового рішення; недопустимість втручання у здійснення правосуддя, впливу на суд або суддів у будь-який спосіб, неповаги до суду та встановлення відповідальності за такі діяння; особливий порядок фінансування та організаційного забезпечення судів; належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів, а також визначені законом засоби забезпечення особистої безпеки суддів, їх сімей, майна та інші засоби їх правового захисту; функціонування органів суддівського самоврядування.

Незалежність судової влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою є невід'ємними ознаками правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. Незалежність судів встановлена в Україні як конституційний принцип організації та функціонування судів з метою забезпечення права осіб на такий захист. Недоторканність суддів не є особистим привілеєм, а як один з елементів статусу суддів має публічно-правове призначення - забезпечити здійснення правосуддя незалежним, неупередженим і справедливим судом.

Таким чином, реалізація зазначених правових гарантій здійснення правосуддя є необхідною передумовою належного виконання судом своїх конституційних функцій із забезпечення дії принципу верховенства права, захисту прав і свобод

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

людини та громадянина, утвердження і забезпечення яких є головним обов'язком держави (статті 3, 8, 55 Конституції України ([254к/96-ВР](#))).

Разом з тим, гарантії самостійності судів та незалежності суддів в Україні належним чином не забезпечені. На практиці законодавчим органом, органами виконавчої влади, їх посадовими особами ігнорується конституційний принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Мають місце спроби втручання в організацію діяльності судів, вирішення конкретних судових справ, перешкоджання здійсненню судами правосуддя на визначених законом засадах, тиск на суддів шляхом погроз, шантажу та іншого протиправного впливу, в тому числі у формі прийняття незаконних нормативно-правових актів та правових актів індивідуальної дії, неправомірного використання суб'єктами влади наданих їм повноважень, а також незаконного наділення деяких державних органів відповідними повноваженнями, що посилює залежність від них судів та суддів.

Останнім часом факти тиску на суддів і втручання в діяльність судів набули системного та відвертого характеру, зокрема при розгляді судами справ, формуванні суддівського корпусу, призначенні суддів на адміністративні посади, вирішенні питань про відповідальність суддів. Грубо порушується визначений законом порядок притягнення суддів до відповідальності в частині встановлення її підстав, строків притягнення до неї, забезпечення суддям, стосовно яких вирішується питання про відповідальність, можливості вжити передбачених законом заходів щодо свого захисту. У діяльності суб'єктів, до компетенції яких належить вирішення питань про відповідальність суддів, у деяких випадках вбачається упереджений підхід та намагання вчинити розправу над суддями за їх професійну діяльність. Проведення такими суб'єктами перевірок супроводжується виходом за межі компетенції та перешкоджанням виконанню суддями професійних обов'язків (це виявляється, зокрема, у незаконному вилученні судових справ, пред'явленні вимоги надати відомості, які становлять таємницю нарадчої кімнати).

Вказані негативні явища набули значного поширення і становлять загрозу утвердженню в державі принципу верховенства права, здійсненню правосуддя на засадах, визначених Конституцією ([254к/96-ВР](#)) та законами України. У свою чергу суди та судді у своїй діяльності не завжди керуються виключно Конституцією ([254к/96-ВР](#)) та законами України, піддаються протиправному впливу посадових осіб органів державної влади, суб'єктів політичної діяльності, допускають безкарне втручання у вирішення судових справ, що завдає істотної шкоди демократичному конституційному ладу, правам і свободам громадян, інтересам суспільства та держави. Не здійснюючи належного правового реагування на протиправні тиск та втручання, судді тим самим сприяють поширенню суспільно небезпечних посягань на правосуддя, не забезпечують в межах своїх повноважень дотримання принципів самостійності судів і незалежності суддів, конституційних засад судочинства. Крім того, суди не завжди враховують у своїй діяльності положення постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року N 9 ([v0009700-96](#)) "Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя", в якій надано рекомендації щодо правильного застосування норм Конституції України при здійсненні правосуддя.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

Держава зобов'язана гарантувати, забезпечувати та оберігати незалежність судової влади. Її зміцненню має сприяти правильне застосування закону самими суддями.

З метою забезпечення однакового та правильного застосування судами законодавства, що встановлює гарантії незалежності судової влади, Пленум Верховного Суду України постановляє дати судам такі роз'яснення:

1. Професійні судді (далі - судді) та залучені у визначених законом випадках для здійснення правосуддя представники народу є носіями судової влади в Україні, які здійснюють правосуддя незалежно від законодавчої та виконавчої влади. Судді є посадовими особами судової влади, які відповідно до Конституції ([254к/96-ВР](#)) та законів України наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі в Конституційному Суді України та судах загальної юрисдикції.

При здійсненні правосуддя судді повинні утверджувати гарантовану Конституцією ([254к/96-ВР](#)) та законами України незалежність та самостійність судів, підвищувати авторитет судової влади, забезпечувати обов'язковість судових рішень шляхом справедливого, неупередженого і своєчасного розгляду та вирішення судових справ, дотримання присяги судді, належного правового реагування на факти тиску на них, втручання в судову діяльність та інші протиправні посягання на правосуддя.

За наявності підстав вважати, що відбувається посягання на незалежність судді щодо неупередженого вирішення судових справ, він повинен вжити заходів для припинення такого посягання та притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності.

2. Виходячи з того, що незалежність суддів є основною передумовою їх об'єктивності та неупередженості, суддя при здійсненні правосуддя підкоряється лише закону і нікому не підзвітний. Суддям забезпечується свобода неупередженого вирішення судових справ відповідно до їх внутрішнього переконання, що ґрунтується на вимогах закону. Рішення в судовій справі має ґрунтуватися на всебічному, повному й об'єктивному дослідженні всіх обставин справи, під час якого не може надаватися перевага правовій позиції будь-якого учасника судового процесу, в тому числі прокурорів, захисників, представників юридичних чи фізичних осіб.

Незалежність суддів при розгляді конкретних судових справ має забезпечуватись і в самому суді. У зв'язку з цим неприпустимими є:

- непроцесуальний вплив на суддю з боку інших суддів, у тому числі тих, що обіймають адміністративні посади в судах;
- встановлення контролю за здійсненням судочинства суддею, виклик його до вищестоящих судів та вимагання звітів чи пояснень про розгляд конкретних справ;
- витребування від судді будь-якої інформації чи довідок про хід та перспективи розгляду справи, іншої інформації, яка може надаватися лише сторонам у справі та

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

іншим особам, визначеним процесуальним законодавством, а також відомостей, які становлять таємницю нарадчої кімнати;

- прийняття суддею від будь-яких осіб та розгляд ним заяв, скарг, інших документів поза встановленим законом процесуальним порядком.

3. Положення частини другої статті 126 Конституції України ([254к/96-ВР](#)) про те, що вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється, означає заборону будь-яких дій стосовно суддів незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, установ, організацій, громадян та їх об'єднань, юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків чи схилити їх до винесення неправосудного рішення. Заборона впливу на суддів у будь-який спосіб поширюється на весь час обіймання ними посади судді.

Виходячи з того, що вплив на суддів тягне юридичну відповідальність, суди у всіх випадках втручання в їх діяльність і прояву неповаги до суду або судді повинні виносити окремі ухвали чи постанови, а якщо в таких діях вбачаються ознаки відповідного злочину - реагувати згідно з вимогами кримінально-процесуального законодавства України.

Суди повинні належним чином реагувати на порушення учасниками процесу та іншими присутніми в залі судового засідання особами встановленого законом і судом порядку розгляду справ та за наявності підстав вирішувати питання про притягнення винних у вчиненні таких порушень до відповідальності.

4. Суддя не зобов'язаний давати будь-які пояснення щодо розглянутих справ або справ, які знаходяться в його провадженні, а також надавати їх будь-кому для ознайомлення, крім випадків і порядку, передбачених законом.

Порушенням принципів самостійності судів та незалежності суддів слід визнавати, зокрема, витребування від судді пояснень з питань, які підлягають чи були предметом обговорення у нарадчій кімнаті або спроби розкриття таємниці постановлення рішення в інший спосіб, витребування чи вилучення судових справ, розгляд яких не завершено, а також отримання матеріалів судових справ (копій документів, які містяться у справі, виписок з неї тощо) з порушенням встановленого законом порядку (неповноважним суб'єктом, без належного документального оформлення тощо).

5. Відповідно до закону суддя не може брати участь у розгляді справи і підлягає відводу (самовідводу), якщо він заінтересований у результаті розгляду справи або є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді.

6. Виходячи з того, що чинним законодавством України професійним суддям заборонено виконувати не властиві суду функції, вони не можуть бути членами будь-яких комітетів, комісій по боротьбі зі злочинністю та залучатися до іншої роботи, якщо це може вплинути на їх незалежність і неупередженість при здійсненні правосуддя.

7. Відповідно до статті 124 Конституції України ([254к/96-ВР](#)) юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Суди повинні дотримуватися встановлених процесуальними законами правил підсудності та підвідомчості спорів, враховувати, що тільки права, свободи та законні інтереси учасників правовідносин, які виникають із визначених законом підстав та інших юридичних фактів, підлягають судовому захисту в передбачений законом та/або договором спосіб.

Не допускається постановлення рішень, що передбачають: неправомірне обмеження прав, свобод та законних інтересів інших осіб, у тому числі обмеження публічної компетенції державних органів, їх посадових чи службових осіб; задоволення вимог осіб, які не є суб'єктами відповідних правовідносин.

Не допускається також постановлення рішень, які спрямовані на завдання шкоди іншим особам, довкіллю, культурній спадщині; надають можливості для зловживання правом; порушують моральні засади суспільства; зобов'язують до вчинення дій, які не є обов'язковими за законом.

8. Звернення до суду здійснюється у формі, порядку, випадках та особами, передбаченими процесуальним законом.

Звернення у справах інших осіб у всіх випадках, а учасників процесу - поза випадками, передбаченими процесуальним законом, розгляду судами не підлягають.

9. Суди не повинні встановлювати особливого порядку (контролю) щодо розгляду звернень, які надійшли від представників влади.

Встановлене статтею 86 Конституції України ([254к/96-ВР](#)) право народного депутата України на запит є обмеженим і не поширюється на питання, пов'язані зі здійсненням правосуддя у конкретних справах. Звернення народного депутата України з вимогою чи пропозицією до судів, голів судів або безпосередньо до суддів з питань здійснення правосуддя у конкретній справі є неприпустимим і не підлягає розгляду. Залежно від характеру і змісту таких запитів та звернень їх слід розцінювати як втручання в судову діяльність.

Вмотивовування таких запитів і звернень посиленнями на законодавство, що визначає порядок розгляду звернень громадян, статус народних депутатів України чи депутатів місцевих рад тощо не повинні братися до уваги в силу положень частини другої статті 126 Конституції України ([254к/96-ВР](#)).

Згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 19 травня 1999 року N 4-рп/99 ([v004p710-99](#)) (справа про запити народних депутатів України) народний депутат України не має права звертатися з вимогами чи пропозиціями до судів, голів судів та до суддів стосовно конкретних судових справ.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

Ненадання суддею відповіді на такі запити чи звернення народних депутатів України через незаконність вимог, які вони містять, не утворює складу правопорушення, пов'язаного із порушенням строків і порядку розгляду депутатських запитів та звернень.

10. Відповідно до частини п'ятої статті 124 Конституції України ([254к/96-ВР](#)) судові рішення є обов'язковими до виконання на всій території України і тому вважаються законними, доки вони не скасовані в апеляційному чи касаційному порядку або не переглянуті компетентним судом в іншому порядку, визначеному процесуальним законом, в межах провадження справи, в якій вони ухвалені.

Виключне право перевірки законності та обґрунтованості судових рішень має відповідний суд згідно з процесуальним законодавством. Оскарження у будь-який спосіб судових рішень, діяльності судів і суддів щодо розгляду та вирішення справи поза передбаченим процесуальним законом порядком у справі не допускається, і суди повинні відмовляти у прийнятті позовів та заяв з таким предметом.

Органи, які вирішують питання про дисциплінарну відповідальність та відповідальність за порушення присяги судді, не наділені законом повноваженнями оцінювати законність судового рішення.

Голови судів та інші судді, які обіймають адміністративні посади в судах, органи суддівського самоврядування, кваліфікаційні комісії, Вища рада юстиції, органи та посадові особи законодавчої та виконавчої влади не мають повноважень перевіряти правовий зміст судових рішень.

У випадку якщо такі дії спричинили притягнення судді до відповідальності, суд, який розглядає скаргу потерпілого судді, одночасно з її задоволенням повинен ініціювати питання про притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності за втручання у діяльність суду.

11. Втручанням у діяльність судових органів слід розуміти вплив на суддю у будь-якій формі (прохання, вимога, вказівка, погроза, підкуп, насильство, критика судді в засобах масової інформації до вирішення справи у зв'язку з її розглядом тощо) з боку будь-якої особи з метою схилити його до вчинення чи невчинення певних процесуальних дій або ухвалення певного судового рішення. При цьому не має значення, за допомогою яких засобів, на якій стадії процесу та в діяльність суду якої інстанції здійснюється втручання.

12. Оскарження судових рішень допускається у випадках, порядку та з підстав, визначених законом.

Оскарження ухвал або інших процесуальних актів суду, якими не завершується провадження у справі (про прийняття заяв і скарг до розгляду, про призначення судових засідань, про виклик осіб, про витребування документів та інших доказів тощо), крім випадків, прямо передбачених процесуальним законом, не допускається.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

Прийняття до розгляду будь-якими особами чи органами, крім відповідного апеляційного або касаційного суду, заяв, у яких оскаржуються судові рішення, їх розгляд, витребування від судів інформації про судові справи у зв'язку з такими заявами, направлення заяв судам, вимоги до суддів про встановлення контролю за розглядом справи судом чи суддею є порушенням незалежності та самостійності суду.

13. Важливими гарантіями незалежності суддів є забезпечення їх особистої безпеки та їх державний захист. У разі коли під час здійснення правосуддя чи у зв'язку з цим виникають обставини, що свідчать про наявність небезпеки для життя, здоров'я, житла чи майна судді або його близьких родичів, відповідно до Закону України від 23 грудня 1993 року N 3781-ХІІ ([3781-12](#)) "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів" головам судів необхідно вживати заходів для безперешкодного здійснення правосуддя, контролювати виконання органами внутрішніх справ таких заходів безпеки, як здійснення особистої охорони цих осіб, їх житла, майна, видача зброї чи засобів індивідуального захисту тощо.

Згідно із Законом України від 23 грудня 1993 року N 3782-ХІІ ([3782-12](#)) "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" безпека учасників кримінального судочинства є важливим засобом запобігання втручанню у здійснення правосуддя. У зв'язку з цим суди в кожному конкретному випадку виявлення спроб вплинути на цих осіб повинні вживати заходів до захисту їх життя, здоров'я, житла та майна.

Якщо будуть встановлені дані, які свідчать про перешкоджання явці свідка, потерпілого, експерта до суду або примушування їх до відмови від дачі показань чи висновку, до дачі завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням їхнього майна чи майна їх близьких родичів або розголошення відомостей, що їх ганьблять, про підкуп з тією ж метою свідка, потерпілого чи експерта, а також про погрозу вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновок, суд повинен вжити заходів щодо притягнення винних у цьому осіб до кримінальної відповідальності.

14. При розгляді справ про надання судді житла на підставі частини сьомої статті 44 Закону України "Про статус суддів" ([2862-12](#)) слід мати на увазі, що судді, які потребують поліпшення житлових умов, забезпечуються благоустроєним житлом протягом шести місяців не тільки безпосередньо після обрання чи призначення на посаду, а й у разі виникнення необхідності поліпшення житлових умов під час виконання обов'язків судді.

15. Відповідно до чинного процесуального законодавства України судді вправі оскаржити в судовому порядку рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, якщо з їх вини не забезпечується виконання вимог статей 44, 45 Закону України "Про статус суддів" ([2862-12](#)) та інших нормативно-правових актів України, якими передбачено гарантії незалежності суддів (наприклад, незабезпечення або неналежне забезпечення житла судді комунальними послугами, засобами протипожежної та

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

охоронної сигналізації, відмова чи невинуватна тяганина при встановленні індивідуального домашнього телефону тощо).

16. У кожному випадку, коли буде встановлено, що особа вчинила умисні дії, які свідчать про неповагу до суду, необхідно вирішувати питання про притягнення винних до відповідальності за статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення ([80731-10](#)).

Неповага до суду може виражатись у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, у невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуєчого, порушенні порядку під час судового засідання, а також у вчиненні будь-ким інших дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил.

17. Згідно зі статтями 11, 13, 42 Закону України "Про статус суддів" ([2862-12](#)) незалежність суддів забезпечується, зокрема, їх недоторканністю, яка поширюється і на майно судді та членів його сім'ї. Оскільки це майно перебуває під особливим захистом держави, то при його пошкодженні або знищенні збитки судді чи членам його сім'ї відшкодовуються в повному обсязі за рахунок коштів державного бюджету. За наявності спору він вирішується в судовому порядку.

18. При розгляді судових справ, у тому числі справ за спорами з приводу судового захисту гарантій самостійності судів, незалежності та недоторканності суддів, слід виходити з того, що в разі невідповідності положень правового акта Конституції чи закону України належить застосовувати положення Конституції ([254к/96-ВР](#)) або закону України.

Ухвалюючи рішення, суди повинні неухильно дотримувати вимог статті 92 Конституції України ([254к/96-ВР](#)), згідно з якою судоустрій, судочинство, статус суддів визначаються виключно законами України.

19. Відповідно до статей 8 та 22 Конституції України ([254к/96-ВР](#)) не підлягають застосуванню судами закони та інші нормативно-правові акти, якими скасовуються конституційні права і свободи людини та громадянина, а також нові закони, які звужують зміст та обсяг встановлених Конституцією України і чинними законами прав і свобод.

Суди при визначенні юридичної сили законів та інших нормативно-правових актів щодо їх діяльності повинні керуватися Конституцією України ([254к/96-ВР](#)) як актом прямої дії, а тому постанови Верховної Ради України та інші підзаконні акти державних органів, якими визначаються питання судоустрою, судочинства і статусу суддів, у тому числі щодо встановлення порядку призначення суддів на адміністративні посади та їх звільнення, терміну повноважень суддів, не підлягають застосуванню як такі, що суперечать Конституції України.

Не підлягають застосуванню акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, прийняті в період, коли повноваження таких органів чи посадових осіб припинені з підстав, передбачених Конституцією України

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

([254к/96-ВР](#)), а також у разі втрати такими органами чи посадовими особами повноважень щодо прийняття законів, постанов, указів, розпоряджень та інших актів.

20. Згідно з пунктом 2 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року N 8-рп/2005 ([v008p710-05](#)) (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) положення частини третьої статті 11 Закону України "Про статус суддів" ([2862-12](#)) у взаємозв'язку з частиною восьмою статті 14 Закону України "Про судоустрій України" ([3018-14](#)) треба розуміти як таке, що гарантує досягнутий рівень незалежності суддів і забороняє при прийнятті нових законів та інших нормативних актів, внесенні змін до них скасовувати чи звужувати існуючі гарантії незалежності суддів, у тому числі заходи їх правового захисту та матеріального і соціального забезпечення.

21. Недоторканність судді в разі порушення щодо нього кримінальної справи полягає в тому, що його не може бути без згоди Верховної Ради України затримано чи заарештовано до винесення обвинувального вироку судом (частина третя статті 126 Конституції України ([254к/96-ВР](#))). У провадженні про адміністративні правопорушення суддя взагалі не може бути затриманий чи заарештований, оскільки таке провадження не передбачає винесення судом вироку.

Відповідно до частини першої статті 126 Конституції України ([254к/96-ВР](#)) додаткові гарантії недоторканності суддів можуть встановлюватися також законами. Так, статтею 13 Закону України "Про статус суддів" ([2862-12](#)) передбачено: недоторканність судді поширюється на його житло, службове приміщення, транспорт і засоби зв'язку, кореспонденцію, належне йому майно і документи; проникнення в житло чи службове приміщення судді, в його особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистий обшук судді, а також огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів можуть провадитись тільки за вмотивованим рішенням суду, а у разі прийняття головою відповідного суду рішення про вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки - також за згодою судді.

22. Визнати такою, що втратила чинність, постанову Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 року N 4 ([v0004700-96](#)) "Про застосування законодавства, що забезпечує незалежність суддів" (зі змінами, внесеними постановою від 3 грудня 1997 року N 12 ([v0012700-97](#))).

Голова Верховного Суду України В.В.Онопенко

Секретар Пленуму Верховного Суду України Ю.Л.Сенін

Частина 5. Міні-лекції / Презентації / Практичні вправи.

	Вступ.	176
I	<i>МІНІ-ЛЕКЦІЇ.</i>	
До теми 1	Історичні витоки суддівської професії	177
До теми 2	Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії.	184
До теми 3	Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в діяльності судді. Вміння слухати, нотувати, приймати рішення.	194
До теми 5	Психологічні аспекти у діяльності судді. Харизма судді.	199
II	<i>ПРЕЗЕНТАЦІЇ.</i>	
До теми 1	Історичні витоки суддівської професії	202
До теми 2	Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії.	213
До теми 3	Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в діяльності судді. Вміння слухати, нотувати, приймати рішення.	218
До теми 5	Психологічні аспекти у діяльності судді. Харизма судді.	227
III	<i>ПРАКТИЧНІ ВПРАВИ.</i>	
До теми 2	Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії.	241

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

До теми 3	Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в діяльності судді. Вміння слухати, нотувати, приймати рішення.	243
До теми 4	Ефективна комунікація та імідж судової влади.	244
До теми 5	Психологічні аспекти у діяльності судді. Харизма судді.	246

Вступ

Ця частина навчально-методичного посібника містить пропозиції щодо змісту наочних засобів. Наочні засоби мають на меті доповнити усне представлення матеріалу викладачами та навчальні роботи, в тому числі дискусії та ситуативний аналіз. Зміст цієї частини навчально-методичного посібника представлено у формі, зручній для представлення на слайді. Проте той же самий зміст наочних засобів можна подати й на фліп-чарті або дошці для крейди.

Розділ „Міні-лекції, презентації та практичні вправи” побудовано відповідно до тем, що входять до дванадцятигодинного розкладу (Частина 2). Нотатки в „Конспекті заняття” (Частина 3) стосуються в тому числі й наочних засобів у цій частині.

Як і в усіх інших частинах навчально-методичного посібника, викладачі мають модифікувати також і слайди таким чином, щоб ті відповідали їхньому викладові, що допоможе учасникам досягти цілей кожного окремого заняття.

Розділ I МІНІ-ЛЕКЦІЇ.

До Теми 1.

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ СУДДІВСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

Передбачивши у тематиці тренінгу міні-лекцію, яка стосується історичних витоків понять «суд» і «суддя», ми не ставимо перед собою на меті дослідити всю історію розвитку суспільства і виникнення суду саме як органу державної влади. Водночас, ми спробуємо, хоч і дуже схематично, зробити невеличкий історичний екскурс – нарис щодо того, коли і у зв'язку з якими подіями з'явилися перші люди, які виконували роль суддів; яким вимогам мала відповідати особа, яка виконувала функції судді; як виникли суди та здійснювався процес становлення судової системи і як поступово суд набув ознак саме органу держави, а суддя – державницької особи, представника однієї із гілок влади. Це допоможе нам проаналізувати розвиток судової системи в Україні та соціально-психологічний портрет українського судді в динаміці його сприйняття суспільством.

Історія виникнення суду як органу, який здатний розсуджувати конфлікти та вирішувати спори, як і становлення професії судді, є складовою частиною історії будь-якої держави та суспільства в цілому, адже поняття «суд» і «суддя» нерозривно пов'язані зі створенням і функціонуванням будь-якої держави. На різних етапах розвитку держави суди відображають її політику і здійснюють певні її функції.

Варто зазначити, що судді як особи, які приймали справедливе рішення та могли безсторонньо вирішити спір між іншими людьми, існували не завжди.

Так, під час *родового ладу* не було судів і суддів. Первісна організація племені, яке виросло з роду, не передбачала існування спеціальних людей, які могли вирішувати конфлікти. Якщо член племені допустив тяжке порушення умов існування общини, до нього застосовувалось вигнання з цієї общини. Таке рішення приймалась зібранням сородичів (членів племені) і негайно виконувалось. Отже, на *початковому етапі розвитку суспільства роль суду грало зібрання сородичів (членів племені)*.

Поступово, з розукрупненням общин, зібрання сородичів ставало проводити все складніше. Водночас хтось мав виконувати вирішення найважливіших проблем племені. В кожному племені були *старійшини* – люди, яких обирали через те, що вони добре знали всі звичаї, користувалися авторитетом і повагою сородичів. Їх обирали для вирішення питань та спорів у повсякденному житті. Старейшина не мав жодних важелів примусу, окрім суспільної думки. Проте не можна розглядати наслідки вирішення конфліктів у розумінні сучасного покарання. У ролі покарання часто виступала родова кровна помста.

У подальшому, по мірі розвитку суспільства, можна говорити про розвиток явища, яке передувало судовому процесу як такому: родова кровна помста поступово замінювалась вирішенням конфліктів за допомогою посередників. Наслідком вирішення такого конфлікту могло бути проведення обряду примирення та сплата викупу. У ролі посередників могли виступати, окрім старійшин, жерці, а

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

інколи – рада старійшин (рада басілеєв). Цезарь стверджував, що стрійшини, які очолювали підрозділи племені (pagus) «чинили суд по округам і тим зменшували родові суперечки». Тацит повідомляв такі подробиці про старійшин: «вони обирались народними зборами всього племені для здійснення суду по округам».

Відповідні згадки про примирювальні процедури стародавніх часів можна знайти у поемах Гомера «Іліада» та «Одісея».

Дуже показовою в цьому сенсі є сцена суду на щиті Ахіла, описана в «Іліаді»:

«Множество граждан толпилось на площади города. Тяжба там меж двоих из-за пени была за убитого мужа.

Клялся один пред народом, что все уже отдал другому.

Тот отрицал, чтоб хоть что получил от убийцы в уплату.

Оба они обратились к судье за решением дела...

На тесаных камнях в круге священном сидели старейшины рядом друг с другом. В руку жезлы принимали от вестников звонкоголосых, быстро вставали и суд свой один за другим изрекали.

Два золотых пред ними талана лежали в середине,

Чтобы тому передать их, кого они правым признают».

Але ці часи ще не пов'язують з виникненням професії судді. Все ж-таки історики вважають, що суд як орган і суддя як професія виникли вже після виникнення перших держав, за часів рабовласницького ладу.

Зокрема, у Стародавній Греції, в Афінах існував орган управління – Ареопаг (рада старійшин – архонтів у кількості 9 осіб). Цей орган мав і судові функції. Суд Ареопага дотримувався певних ритуалів (процедур). Зокрема, сторони приводились до присяги. Судді – ареопагіти, заслухавши сторони, на третій день приймали рішення. При цьому вони керувались переважно власним переконанням, а не промовами сторін або свідків. Якщо у справі про вбивство кількість голосів «за» та «проти» засудження було однаковим, особу виправдовували.

Цікаво, що одні з перших згадок *про професію судді* є в «Одісеї» Гомера. Так, Одісей, щоб не загинути у вирі, схопився за гілки смоковниці, яка росла над безоднею, та висів над нею до тих пір, поки не впливуть з безодні уламки його корабля. І це вже було так пізно, що, відповідно до його розповіді «...на собраньи судья, разрешивший уж много тяжб меж граждан, встает, чтоб отправиться ужинать в дом свой». Гомером використовуються такі вислови, як «судові справи». Вочевидь, суддя кожен день виконує свою роботу, і його заняття перетворюються у його професію.

Судовою установою Афін у період панування демократії (V-IV ст. до н.е.) стала Геліея (суд присяжних), яка, у першу чергу, виконувала функцію кримінального суду. Судьями в ній виступали присяжні, обрані з народу. Щорічно обиралось 6000 присяжних суддів (геліастів) з числа осіб *не молодше 30 років*, якщо вони, за твердженням Арістотеля, не були державними боржниками і не були піддані атимії – позбавленню громадянських прав). Обирали по 600 осіб від кожної філи, серед яких 5000 були діючими, та 1000 – запасними. У кожному підрозділі було по 500 суддів. Для розгляду важливих і складних справ могли об'єднувати суддів двох, трьох, а інколи – і чотирьох відділень, внаслідок чого число суддів доходило до 1000, 1500 і навіть до 2000 человек.

Перед вступом на посаду судді-геліасти мали дати таку клятву (присягу):

«Я буду голосовать, согласно законам и постановлениям афинского народа и Совета пятисот. Когда закон не будет давать указаний, я поступлю, согласно с моей

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

совестью, без пристрастия и ненависти. Я буду подавать голос только относительно тех дел, которые составляют предмет преследования. Я буду выслушивать истца и ответчика с одинаковым чувством благосклонности. Клянусь в этом Аполлоном, Зевсом и Деметрой. Если я сдержу свое слово, да будет мне благо; если я нарушу его, да погибну со всем моим родом».

Створивши суд Гелієї, афіняне переслідували мету: *неможливість підкупу і змови суддів*, тобто, по суті, досягнення ними незалежності і неупередженості.

За часи Перікла вводиться оплата присяжним суддям, що робить суд більш доступним для простих громадян.

В Україні судова влада теж має багатовікову історію становлення та розвитку. На думку більшості дослідників, вона бере свій початок за часів Київської Русі. Державні утворення східних слов'ян, які, починаючи з IX століття, виходять на арену світової історії, не були першими державами на теренах сучасної України, але саме з ними пов'язують витoki української державності.

Початковий етап формування *вітчизняної традиції судочинства* охоплює період Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Литовського князівства, Речі Посполитої та Запорозької Січі.

Історія розвитку Київської Русі свідчить, що лише на початку XIV століття стають помітними перші ознаки державних інститутів, які набудуть достатнього розвитку у XV-XVI століттях, трохи раніше - у Великому князівстві Литовському, яке перебувало під впливом Західної Європи, і згодом - у Московській Русі, де на рубежі XV та XVI століть склалася перша постійна система державного управління в формі приказів. До цього часу все управління в князівствах Давньої Русі перебувало в руках князя, його двору, намісників і нечисленних урядовників та службовців.

Суд не був відокремлений від князівської влади. У книзі А. Ладинського «Анна Ярославівна – королева Франції» наводиться епізод, як князь Всеволод, перший правитель Києва, за дорученням батька – князя Ярослава Мудрого виконував функції судді, розсуджував різні спори: «От зари судил и разрешал».

За своєю волею князь міг делегувати своє право *тіунам*, які діяли від його імені. Основним був авторитет князівської влади, який затверджувався силою. Сила ототожнювалась з правом. Розглядаючи справу, князь мав ухвалювати рішення винятково по суті справи і міг відійти як від норм писаного права, так і від наявних правових традицій, тобто, судити для встановлення «благодаті», а не сліпо додержуватися «букви закону». Покарання мали вживатися лише в разі відвертої зухвалості з боку злочинця, який порушує і земні закони, і релігійні настанови.

В містах з Магдебурзьким правом обирався магістрат, який виконував судові функції.

З 1569 року в українських землях було запроваджено польську судову систему, яка ґрунтувалась на залежності від адміністрації.

Своєрідна судова система існувала на Запоріжжі. На неї не розповсюджувалося польсько-литовське законодавство. Там спостерігалась наявність демократичних елементів розподілу влад: законодавчу владу представляла загальна рада, виконавчу – гетьман, а судову – військовий суддя. Він обирався на один рік та присягався розглядати справи неупереджено, без тяганини, керуватися законами, а у тих випадках, коли «право мовчало», совістю і прецедентом.

До військового судді ставилися такі *кваліфікаційні вимоги*: він повинен був бути людиною компетентною у праві, чесною, освіченою, гідною, заслуженою, невідомою, совісною, постійною у словах і справах. Як видно, ці вимоги є актуальними і для теперішнього часу.

Період з кінця XVII до початку XX століття позначився становленням та розвитком суддівської професії. В результаті судової реформи 1760–1763 рр. відбулося відмежування судових функцій від адміністративних і формування нової системи загальних судів — земських, гродських та підкоморських. Апеляційною інстанцією для них став Генеральний військовий суд.

Суддів новоутворених судів обирають і до них висуваються конкретні кваліфікаційні (майновий, віковий і освітній цензи), моральні та професійні вимоги. Так, *претендент на посаду судді* мав бути чесним, компетентним, освіченим, заслуженим, сумлінним, народженим у законному шлюбі, принциповим, мудрим, поміркованим, «...мати любов і мужність».

Період часу у XIX — на початку XX століття позначився тим, що склад судового корпусу Російської імперії, до якої належала територія України, був дуже неоднорідним за рівнем особистісного професійного потенціалу й спрямованості соціально-психологічних настанов.

Рівень особистісного професійного потенціалу суддів УРСР не завжди був належним, адже тільки з 1989 р. основною вимогою до представників суддівського корпусу стає наявність вищої юридичної освіти.

Загальний огляд судової системи України дає підстави для висновку, що її розвиток можна умовно поділити на декілька етапів.

Перший етап судової реформи припадає на кінець 80-х років минулого століття і стосується не лише України, а й на загальносоюзного рівня. Основні характеристики тогочасної судової системи – це наявність судів у складі адміністративно-командної системи державного управління та відсутність реального розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову. Суди, перебуваючи у центрі системи кримінальної юстиції, виступали здебільшого як репресивні органи, а не як органи правосуддя. Оскільки перед усіма органами кримінальної юстиції стояло загальне завдання - боротьба зі злочинністю, то суди виконували спільно з обвинувачем функцію караючих інституцій, що позбавляють людину волі.

Важливим кроком у галузі судової реформи в Україні стало прийняття 16 липня 1990 року Декларації про державний суверенітет України, яка закріпила положення про те, що державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову.

На другому етапі судової реформи в Україні (від схвалення 28 квітня 1992 року Верховною Радою України Концепції судово-правової реформи в Україні до прийняття 28 червня 1996 року Конституції України) визначено напрямки реформування судової системи, налагоджена робота спеціалізованих арбітражних судів, на законодавчому рівні визначено статус суддів, систему і повноваження кваліфікаційних комісій суддів, запроваджено суддівське самоврядування, врегульовано порядок оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності адміністративних органів, а також порядок відшкодування шкоди, заподіяної органами розслідування, прокуратурою і судом. Основні закони, ухвалені на цьому етапі, – це Закон України від 3 червня 1992 року “Про Конституційний Суд України”, Закон України від 15 грудня 1992 року “Про статус суддів”, Закон України від 23 грудня 1993 року “Про державний захист працівників суду і правоохоронних

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

органів”, Закони України від 02 лютого 1994 року “Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України” (втратив чинність у 2002 році) і “Про органи суддівського самоврядування” (втратив чинність у 2002 році), Закон України від 01 грудня 1994 року “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду”. Але, незважаючи на бурхливий розвиток та прийняття нових законів, удосконалення нормативно-правової бази, далека від досконалості система судочинства не давала змоги набути повноцінного статусу правової держави, оскільки була відсутня належна правова база, що регулювала систему судочинства. Судова система України потребувала негайного реформування.

Третій етап судової реформи отримав назву так званої “Малої судової реформи”. 21 червня 2001 року було ухвалено пакет законів, якими вносилися зміни до низки законів, що регулювали питання судоустрою, статусу суддів та судочинства. Ці зміни пов'язані з утворенням єдиної системи судів загальної юрисдикції, Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції, запроваджено новий порядок призначення та обрання суддів, утворено Вищу раду юстиції, відповідальну за формування професійного суддівського корпусу. Для перегляду в апеляційному порядку рішень місцевих господарських судів утворено апеляційні господарські суди. Статусу місцевих судів набувають районні суди, статусу апеляційних судів - загальні суди обласного рівня. Для перегляду рішень в апеляційному порядку рішень місцевих господарських судів утворюють апеляційні господарські суди. Перехідними положеннями Закону було передбачено утворення Вищого адміністративного суду України, який повинен був започаткувати створення вертикалі адміністративних судів у системі судів загальної юрисдикції. Громадяни та юридичні особи могли оскаржувати в адміністративному суді рішення, дії чи бездіяльність органів виконавчої влади або місцевого самоврядування.

«Мала судова реформа» мала у собі багато протиріч та піддавалась неабиякій критиці. Але її перевага полягала у тому, що вона привела національну судову систему у відповідність до вимог Конституції України і створила необхідні передумови для прийняття нового закону про судоустрій.

Наступний етап судової реформи бере свій початок від прийняття 7 лютого 2002 року нового Закону “Про судоустрій України”, яким було врегульовано питання утворення системи судів загальної юрисдикції. Закон про судоустрій передбачив у системі судів загальної юрисдикції нові судові ланки - Касаційний суд України як суд касаційної інстанції у системі загальних судів, і Апеляційний суд України як суд апеляційної інстанції щодо рішень інших апеляційних загальних судів, ухвалених у першій інстанції; встановив трирічний строк для створення адміністративних судів. Прийняття нового Закону “Про судоустрій України” стало вагомим, але не завершальним кроком до утворення нової, доступної для населення судової системи, яка б забезпечувала якісний, своєчасний та передбачуваний судовий розгляд.

7 липня 2010 р., після численних дискусій та переговорів представників різних політичних сил, Верховна Рада прийняла в цілому Закон “Про судоустрій та статус суддів”. Вказаним законом вносяться істотні зміни в судову систему України, зокрема передбачається введення системи вищих спеціалізованих судів по всім галузям юрисдикції: створення Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних

та кримінальних справ, який разом з Вищим адміністративним судом України та Вищим господарським судом України буде виконувати функції суду касаційної інстанції. Було ліквідовано військові суди. Також реформою суттєво обмежено компетенцію Верховного Суду України — він може переглядати рішення Вищих спеціалізованих судів тільки за наявності визначених законом обставин.

З метою забезпечення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні впроваджено інститут слідчого судді. Функції з добору кандидатів на посади суддів та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності зосереджені у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України. Впроваджено процедуру добору кандидатів на посади суддів на засадах конкурсності та, теоретично, прозорості. Запроваджено механізм притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Скорочено терміни розгляду справ в апеляційній та касаційній інстанціях. Впроваджена автоматизована система документообігу та розподілу справ. Але, як засвідчило життя, досягти підвищення рівня довіри до судової системи завдяки цим реформаторським крокам законодавчої влади так і не вдалось.

2017 рік став вирішальним для запуску повномасштабної судової реформи. Внесено зміни до Конституції, прийнято нові закони «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя». Після набрання ними чинності Вища кваліфікаційна комісія суддів оголосила конкурс до нового Верховного Суду.

15.12.2017 року новий Верховний Суд розпочав свою роботу. З цієї дати набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», прийнятий Верховною Радою 03.10.2017 року.

З 15.12.2017 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України припиняють свою діяльність та ліквіднуються у встановленому законом порядку.

На новий Верховний Суд покладаються великі сподівання. Він має не лише замінити три вищі спеціалізовані суди і Верховний Суд України, а й через виконання касаційних повноважень та роботу Великої палати задати високі стандарти правосуддя для усієї судової системи.

Закон «Про судоустрій і статус суддів» передбачив створення Вищого антикорупційного суду, спеціальний закон про який прийнятий 7.06.2018 року та набрав чинності. Зараз ВККСУ оголошено конкурс до цього суду.

Отже, можемо дійти таких висновків:

- по-перше, український суддя в усі історичні періоди мав велику соціальну значущість;
- по-друге, планка моральних і професійних вимог до судді відразу піднімається на вищий рівень разом із зростанням суспільних ідеалів гуманізму, свободи, справедливості.

І на завершення прочитайте вимоги до судді, зазначені нижче.

Суддя:

- має сумлінно виконувати свої обов'язки;
- судити без гніву, ненависті, милості, приязні, страху;
- свої рішення виносити, дотримуючись закону, без тяганини, відповідно до доказів, обставин;

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

- розв’язувати справи без будь-якої тяганини, у порядку їх надходження, крім особливо важливих випадків.

Це – текст присяги судді, викладений гетьманом Данилою Апостола у 1730 році у виданій ним «Інструкції українським судам». Хіба не прослідковується у цих словах спадкоємність поколінь, особливо в поглядах на судову владу і професію судді?

Використана література:

1. Ю. Меліхова. Суд і суддя в історичній реальності (від Київської Русі до сьогодення). [Електронний ресурс] // Режим доступу:
http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7481/1/Melixova_217.pdf
2. Горевий В. І. Окремі питання про імідж і статус суддів. [Електронний ресурс] // Режим доступу:
https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/34054/3/Horevyi_judiciary.pdf
3. М. А. Чельцов-Бебутов. Курс советского уголовно-процессуального права. Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, буржуазных и феодальных государствах. М., 1957

До Теми 2.

ПРІОРИТЕТИ ПРАВОСУДДЯ ТА ОСНОВНІ ЦІННОСТІ СУДДІ. РИЗИКИ СУДДІВСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ.

Міні-лекція: «Пріоритети правосуддя та основні цінності судді».

У даній інтерактивній міні-лекції викладач (тренер) звертає увагу учасників на пріоритети правосуддя та основні цінності судді.

Правова держава та громадянське суспільство – це той ідеал демократичного політичного утворення, в якому панує верховенство права в усіх сферах життєдіяльності суспільства, гарантуються й максимально повно захищаються права та свободи людини, а держава відповідає перед суспільством. Функціонування правової держави неможливе без запровадження ефективних механізмів юридичного захисту порушених прав її громадян.

Демократичні цінності, відповідальність держави перед громадянином за свою діяльність, захист прав людини від свавілля бюрократичної машини – це на, перший погляд, звичайні речі в реаліях сьогоднішньої України набули особливо важливого значення. Українське суспільство сподівається на економічний та суспільно-політичний розвиток держави, вимагає змін у багатьох сферах суспільного життя, прагне, щоб Україна стала європейською країною не за географічним розташуванням, а за рівнем життя населення та принципами діяльності органів державної влади.

Угодою про асоціацію з Євросоюзом Україна проголосила згоду на посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав і основоположних свобод людини. Зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості.

Визнані прогресивною міжнародною спільнотою стандарти в сфері судочинства – принципи, рекомендації, правила, критерії – містяться в різноманітних за своєю правовою природою документах, мають різний рівень – загальноосвітній чи європейський. Вони можуть носити для України як обов'язковий, так і необов'язковий характер.

Наприклад, міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є частиною національного українського законодавства згідно зі статтею 9 Конституції України та підлягають обов'язковому застосуванню. При цьому не є частиною нашого законодавства, для прикладу, Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної асамблеї ООН №№40/32,40/146 від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року, схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 32006/23 від 27 липня 2006 року, рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам, висновки Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради

Європи. Такі документи в преамбулах, як правило, містять вказівку про те, що вони рекомендуються до виконання і вжиття заходів на національному рівні з урахуванням умов та традицій кожної країни.

Однак роль цих «необов'язкових» актів і директив надзвичайно важлива, оскільки саме вони тлумачать та роз'яснюють стандарти, закріплені в обов'язкових міжнародних документах, що приймаються за результатами збору інформації та вивчення конкретних питань у правових системах різних країн, акумулюють їх досвід у тих чи інших сферах, а також містять висновки, аналіз оцінюваних процесів і практичні рекомендації до впровадження тих чи інших принципів.

Ефективність і якість судочинства, діяльність судової системи – невід'ємна складова якості та ефективності функціонування держави загалом, адже судова влада – частина державної влади. Громадяни повинні довіряти судовій владі, відчувати в судах захист, відновлення справедливості й торжество верховенства права.

Довіра до судової системи є ще важливішою у контексті глобалізації спорів та широкого поширення судових рішень. Окрім того, у державі, що керується верховенством права, громадськість має право очікувати прийняття загальних принципів, які сумісні з поняттям справедливого суду та гарантують основоположні права.

Які б методи не використовували для відбору й підготовки суддів та якою б широкою не була їхня влада, суддям довірені повноваження і вони працюють у сферах, які торкаються самої суті людського життя. Нещодавнє дослідження вказує на те, що з усіх публічних установ у європейських країнах найбільш змінилася мабуть саме судова система. Упродовж останніх років демократичні суспільства висували все зростаючі вимоги до своїх судових систем. Зростання плюралізму в наших суспільствах призводить до того, що кожна соціальна група намагається знайти визнання або захист, які вона не завжди отримує. Хоча архітектура демократичних суспільств зазнала значного впливу, національні особливості залишаються. Загальновідомим є те, що східноєвропейські країни, які позбавляються тоталітарних режимів, убачають у праві та правосудді забезпечення легітимності, яка є незамінною для відбудови демократії.

Повноваження, надані суддям, регулюються не тільки внутрішнім правом – національним волевиявленням, але й принципами міжнародного права та правосуддя, як це прийнято в сучасних демократичних суспільствах.

Метою довірення таких повноважень суддям є надання їм можливості відправляти правосуддя, застосовуючи закон та гарантуючи те, що кожна людина має права та власність, які правомірно належать їй та яких вона була або могла бути несправедливо позбавлена.

Ця мета знайшла своє відображення у статті 6 Європейської конвенції про права людини, яка, з точки зору користувачів судової системи, констатує, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного терміну незалежним і безстороннім судом, встановленим законом». Будучи далекою від того, щоб стверджувати, що судді всесильні, Конвенція підкреслює гарантії, наявні для учасників судового провадження, та визначає принципи, на яких гуртуються обов'язки судді: незалежність та безсторонність.

Незалежність судді є основоположним принципом та правом громадян кожної держави, у тому числі самих суддів.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

Стаття 2 Основних принципів стосовно незалежності судової влади, розроблених ООН у 1985 році, передбачає, що «суди вирішують справи безсторонньо, спираючись на факти та відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукань, тиску, погроз або втручання, прямого чи опосередкованого, з боку будь-кого та з будь-якої причини». Відповідно до статті 8, судді «повинні завжди поводитися таким чином, щоб зберігати гідність своєї посади, а також безсторонність і незалежність судової влади».

Європейська хартія про закон для суддів передбачає, що закон для суддів повинен гарантувати безсторонність, якої члени суспільства мають право очікувати від суддів (пункт 1.1). КРЄС повністю підтримує таке положення Хартії.

Безсторонність визначається Європейським судом відповідно до об'єктивного підходу, який бере до уваги особисте переконання або інтереси конкретного судді в певній ситуації, а також, відповідно до об'єктивного підходу, що передбачає надання суддею гарантій, достатніх для усунення будь-якого правомірного сумніву у цьому відношенні.

З моменту виникнення правової держави судді користувалися незмінною повагою і недоторканістю. Функціонування держави неможливе без судової гілки влади, яка відповідає за справедливість, дозвіл суперечок і правильність трактування законів.

Незважаючи на престижність професії суддя, вона залишається однією з найбільш складних і важливих.

Суддя – людина, яка чинить суд, судить, тобто висловлює обов'язкову для інших людей думку щодо їх вчинків, згідно закону.

Суддя вирішує долі людей, останній виносить вердикт щодо винуватості або невинуватості в кожній справі.

Професійний суддя є посадовою особою, наділеною виключними повноваженнями на здійснення правосуддя.

Професія судді дуже відрізняється від інших правничих професій, які пов'язані з захистом інтересів громадян: чітко визначена алгоритмічність поведінки судді вимагає діяти виключно так, як встановлено процесуальним законом. Проте, мало кому відомо, що для ефективного здійснення правосуддя суддя має оволодіти ґрунтовним знаннями, вміннями та навичками суддівської діяльності. Невід'ємними складовими професійних вимог до судді є вміння керувати діалогом, пом'якшувати суперечності, віртуозно володіти вербальним і невербальним мовленням, розуміти та свідомо коригувати власний психологічний стан.

Пріоритети та ризики професії суддя:

Переваги:

-шановна престижна професія;

-недоторканість;

-незалежність (суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права);

- незмінюваність: судді, який обіймає посаду безстроково, гарантується перебування на посаді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, за винятком випадків звільнення судді з посади або відставки судді відповідно до закону.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

Стереотипне уявлення про професію судді часто має й негативне забарвлення: суддя сприймається як символ вседозволеності та безкарності.

-професія пов'язана з можливими загрозами;

-не має права займатися іншою діяльністю, крім наукової та викладацької;

-надзвичайна висока відповідальність.

-перебування на посаді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом.

Суддя – це не тільки професія. Суддя – це насамперед людина, від якої залежить ставлення суспільства до судів загалом і рівень довіри до судової влади.

Нинішнє сприйняття суду значною мірою обумовлене радянськими стереотипами. Суд був найменше привабливим інститутом так званих органів юстиції. Прокуратура чи система органів внутрішніх справ, не кажучи вже про систему партійних органів, на відміну від суду в той час були інститутами, наділеними реальними повноваженнями приймати рішення про долю людини. Меншвартість судів підкреслювалася зовнішніми атрибутами, як-то: скромними приміщеннями, відсутністю службових авто і, зрештою, фактичною підпорядкованістю іншим органам. Тому працювати суддею зазвичай ішли ті, кому не вдалося отримати більш привабливі посади у партійних органах, в органах прокуратури чи в органах внутрішніх справ.

Нинішній суддівський корпус, як і суспільство в цілому, поєднує у собі представників не лише різних поколінь, а й різних епох.

Ми не можемо зрікатися тих викликів, які переживає суддівська професія в Україні. Навпаки, суспільству, а особливо тим, хто прагне стати частиною українського суддівства, варто усвідомити їхню природу.

Є багато чинників, які більшою чи меншою мірою впливають на утвердження в Україні незалежного суду із високим рівнем суспільної довіри та поваги. Почасти такий стан є історично обумовленим.

Упродовж лише за роки незалежності судді стали об'єктами дворазових змін до Конституції України і двох судових реформ, під час яких політики так і не змогли сформуванати достатніх інститутів для незалежності судочинства.

Суддям довелося сприйняти створення нових юрисдикцій і нових інстанцій, зміну двох судових процесів – цивільного і кримінального, запровадження нових – господарського та адміністративного, формування Єдиного державного реєстру судових рішень і автоматизованої системи розподілу справ. Судове засідання чи рішення суду досі залишається кульмінацією багатьох політичних і суспільно значущих процесів – виборів, приватизації, виділення землі, забудови міст, будівництва житла і навіть здійснення пенсійних виплат. Усвідомлення цього дає нам розуміння рівня фізичного та психологічного навантаження, якого зазнає суддя. Тому головним критерієм якісного суддівства є і ще довго залишатиметься сам суддя, його чи її риси характеру, людські якості. Це надзвичайно важливо усвідомлювати тим, хто має намір пов'язати своє майбутнє із фахом судді.

Бути суддею - це величезна відповідальність. Це – перебування на вістрі конфлікту та під пильною увагою суспільства. Це обмеження у праві висловлюватися вільно, це постійний контроль за власною поведінкою не тільки у професійному, а й у повсякденному житті.

Треба завжди пам'ятати: тільки суддям як носіям державної влади надається право на здійснення правосуддя. Це потребує високого рівня професіоналізму й

особистої відповідальності за кожне прийняте рішення. Діяльність судді – це не тільки втілення в життя духу й букви закону, відновлення порушеного права, а й забезпечення соціальної справедливості. Суддя завжди повинен бути чесним, справедливим, ретельно вивчати справи та приймати виважені, неупереджені й об'єктивні рішення. Адже виконувати високу місію, утверджуючи в суспільство повагу до його величності закону, досить складне мистецтво.

Який образ формується у нашій уяві, коли відповідатимемо на запитання: «Як це – бути суддею?» Безумовно, перші обриси залежатимуть від особистого досвіду. Кожен, хто хоч раз був присутнім на судовому засіданні, наділятиме уявного суддю тими рисами, які на нього як учасника судового засідання справили найбільше враження. Кожен адвокат чи прокурор сприйматиме суддю крізь призму власного професійного досвіду. Кожен, у кого серед рідних, друзів чи знайомих є суддя, малюватиме представника суддівської професії під впливом вражень від приватного спілкування. Якщо ж це запитання поставити судді, то він чи вона наділить цей уявний образ і власними рисами. Окремою гранню нашого досвіду є сприйняття судді таким, яким він чи вона зображені у засобах масової інформації. Зрештою, чим більше у нашому житті було досвіду спілкування з представниками суддівської професії, тим багатограннішим, а почасти неоднозначним може виявитися образ судді, намальований нашою уявою.

Водночас, майже однозначними будуть наші очікування від реального судді.

Ми хочемо бачити суддів лагідними достатньо, щоб нас почути, і жорсткими достатньо, щоб нас захистити; простими достатньо, щоб ми їх зрозуміли, і достатньо освіченими, щоб дати нам задоволення від прочитання їхніх рішень; впевненими у собі, але не самовпевненими, відкритими і водночас відстороненими. Схожими є наші очікування, мабуть, лише від лікарів. І така схожість є обґрунтованою: ми звертаємося до лікарів, почувавши себе незахищеними внаслідок порушення здоров'я, а до суддів -коли почувався незахищеними внаслідок порушеного права.

Якості та цінності судді

Цінності – це досвід людства, який зберігається в церкві, релігії, науці, мистецтві, культурі, але головне – в людях. І немає когось одного, хто може диригувати цінностями і вказувати на їхню правильність. Цінність – це колективний продукт, випробуваний життям, досвідом протягом багатьох років. Немає монополії над цінностями. Цінне – це мудрість, яка прийшла нам від Бога і мудрих людей на землі.

Ніхто не сперечатиметься із твердженням, що за будь-яких обставин треба намагатися залишитися розумною, гідною, справедливою людиною, сповненою добра та розуміння іншої людини. Людяність та справедливість, розсудливість та чесність, доброта та неупередженість, толерантність та порядність є універсальними якостями, затребуваними у будь-якій професії, але кожна професія розставляє свої акценти, збирає перші десятки необхідних якостей. Для прикладу можна взяти балерину та снайпера. За усієї відмінності зазначених фахів та вимог до професій, є якості, які будуть однаково високо затребувані, зокрема:

- зосередженість;
- терплячість;
- витримка;
- рішучість;
- дисциплінованість;

- вміння правильно оцінювати ситуацію;
- зібраність;
- уважність;
- здатність чітко виконувати накази/настанови тощо.

Деякі із зазначених якостей цілком актуальні й для суддівства. Втім, суддівська професія також має свої акцентовані якості, очікування щодо певних рис характеру, одні з яких можна набути, інші – розвинути, а є й такі, яких необхідно позбутися.

Суд є негативно зарядженою територією, туди сходяться люди, котрі зневірилися в інших людях, установах, владі, державі, у своєму житті. Якщо існують німби святості, то так само існують і німби зневіри та злості; ми можемо їх не бачити, але вони однозначно відчуваються та позначаються на нас.

Тут можна пригадати один із діалогів двох літературних героїв – шахряя Остапа Бендера та підпільного мільйонера Корейка. Йдеться про те, що папка компромату, зібрана Бендером, на погляд Корейка, не варта одного мільйона доларів, на що Остап зауважує, що те, що варте мільйона – це втрата віри у людство, якої він зазнав, коли познайомився з махінаціями підпільного мільйонера. До суду йдуть люди, котрі вимагають один умовний мільйон за втрату віри у людство.

Отже, зневірені люди приходять до суду, наче до храму, зі сподіванням на справедливість. Вони чекають її як від судді, так і від Бога.

Слід зауважити, що віра у справедливість, яку люди несуть до суду, на відміну від тієї, що заноситься до храму, характеризується нетерплячістю. Люди очікують, що суддя може оцінити глибину їхніх переживань, провини та спокути. Проте ступінь довіри до судді також непевний, він змінюється, як стовпчики під час підрахунку виборчих голосів, – то збільшується, то зменшується, але, так чи інакше, він є.

Люди несуть до суду нібито два кошики. Один – маленький Великодній, туди вкладено надію на відновлення справедливості, яку суддя має відродити та освятити подальше життя, дії, слова. Інший – глибокий та великий, на кшталт поминального, де перемішано грішне з праведним, туди складено образу, зневіру, розгубленість, упередження, злість, лихо, заздрість, ревності, сварки та багато іншого негативу.

Професія судді, як і решта професій, вимагає від людини як дотримання вимог, безпосередньо встановлених законом, так і якостей, спроможностей, у законах не згаданих, але очевидних за замовчанням.

Репутація чесного і порядного судді

Ми говоримо про чесність і порядність одночасно не випадково. Оскільки одним із значень слова «чесний» є «той, який виражає правдивість, прямоту характеру, відвертість», то, умовно кажучи, можна бути непорядним, але правдивим, прямим та відвертим. Однак коли ми кажемо про чесність та порядність як про якості судді, то маємо на увазі у першу чергу суддівську честь. Саме звернення «Ваша честь» формулює основну вимогу до суддівства, адже правосуддя не може бути безчесним.

У тлумачному словнику поняття «чесність» та «порядність» подаються як синоніми і характеризують людину, яка наділена високими моральними якостями і не здатна на погані, нечесні або аморальні вчинки, яка є сумлінною і заслуговує на високу повагу та пошану. Тому очевидно, що порядність навряд чи можлива без тонкого відчуття справедливості. Без усвідомлення загальнолюдських цінностей та щоденного розвитку особистості. Без милосердного ставлення до людей, емоційного

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

вболівання за чуже життя, вміння аналізувати та хисту відчувати, де проходить межа між добром та злом.

За суддею спостерігають, суддя завжди перебуває у центрі уваги, тому для його репутації важливі не тільки вчинки та слова, а навіть жести, вираз обличчя тощо. Важливим є, як суддя крокує своїм суддівським шляхом: чи як напідпитку, заступаючи за накреслену лінію, чи рівно та впевнено, як твереза, при здоровому глузді та з чистою совістю людина. Безумовно, це непросто, але про репутацію необхідно думати не тільки під час судових засідань, не тільки в приміщенні суду, а й у позасудовому житті – приватному чи громадському.

Можна пригадати анекдот про срібні ложечки. Гостей запідозрили, що вони поцупили срібні ложечки; ложечки зрештою знайшлися, але гіркий осад залишився. Суддя має поводитись так, щоб ніхто навіть не припустив, що у його/її шухляді лежать «срібні ложечки». Тому «бути чесним не досить. Суддя повинен справляти враження чесного».

Про репутацію чесного судді треба думати з першого дня, варто одного разу послизнутися – все.

Репутація судді не повинна складатися за принципом карткового будиночка, в якому, коли висмикується або докладається ще одна карта, – все руйнується. Репутація повинна мати міцний фундамент, вона – основа довіри, основа суддівської кар'єри. Багато що може змінюватися, але фундамент має залишатися непорушним. Такий фундамент повинен формуватися, передусім, у самому суддівському середовищі, яке має дбати про свою репутацію.

Мабуть, до прикметників «чесний» та «порядний» не можна застосовувати ступені порівняння, бо не можна бути чеснішим чи поряднішим, а лише чесним або ні, порядним або ні. Чесність та порядність не можуть бути відносними, тимчасовими чи періодичними. Тому репутацію чесного та порядного судді необхідно будувати від самого початку суддівської кар'єри, і не тільки будувати, а й боронити, як скарб. Чесність та порядність, втрачена одного разу, – втрачена назавжди.

«Порядний суддя – це порядний суддя. Не буває відносної чесності, це як наполовину привітатися.»

Мужність та моральна відвага

Суддівська мужність – це перш за все спротив тиску.

«Прояв мужності для українського судді – це перш за все ігнорування сильних світу цього. Для судді немає інших авторитетів, аніж авторитет права і його носіїв. Для судді може бути авторитетом практика Європейського суду з прав людини, бо вона хоч і сформована людьми, але скерована на захист права людини. Авторитетом може бути Платон, Монтеस्क'є чи інші філософи, які до нас донесли цінності та ідеали, у які самі вірили. І мужність судді – це спроможність ці права, цінності й ідеали відстояти.»

На суддю намагаються тиснути ті, хто має владні важелі та обмежені моральні якості. Може тиснути преса, можуть тиснути сторони. Мужність полягає в тому, що суддя готовий вистояти під тиском обставин, навіть коли усвідомлює, що попереду може чекати дисциплінарне стягнення, що хтось може завдати фізичної або ж моральної шкоди йому чи членам його/її родини. Суддя повинен вистояти, пам'ятаючи, заради чого він ішов на цю посаду. Суддівська місія полягає у тому, щоб вершити правосуддя відповідно до усталених принципів та закону, а не

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

керуючись поглядами, популярними на певний момент часу або ж «політично доцільними».

Гідність

Існує дуже просте правило: якщо людина поважає себе та відчуває гідність у самій собі, то ніколи не дозволить собі розтоптати гідність іншого. Це правило, безумовно, стосується і суддів. Суддя при цьому не повинен сприймати свою посаду і свій статус як належне, не гнути кирпу, не перетворювати гідність та самоповагу на зверхність та самомилування. Суддівська гідність походить від глибокого усвідомлення свого покликання, а також від тих знань та зусиль, які суддя готовий докласти заради того, щоб своє покликання повсякчас здійснювати.

Збереження та утвердження свого почуття гідності для сучасного українського судді є особливим завданням чи навіть викликом. Попри значний рівень суспільної недовіри до усіх державних інститутів загалом та до суддівства зокрема суддя тим паче повинен нагадувати собі про авторитет своєї посади, про силу своєї влади, яку він покликаний застосовувати заради довіри до неї з боку людей та поваги з боку держави.

Неупередженість та безсторонність

М.Г. Чернишевський казав: «Справедливість стосується людей, які страждають. І хороших, і негідників. Поки вони страждають – за них необхідно заступатися».

Судовий процес – це дія, сповнена потужними емоціями, як і все, що пов'язане із людьми; але суддя повинен залишатися неупередженим, незважаючи на свою стать, досвід, проблеми сприйняття, больові точки, що існують у серці та мозку кожної людини. Суддя має зібрати всі сили, аби навчитися контролювати себе, не вкорінюючи в собі шкідливу та неприйнятну для професії байдужість.

Як би не було важко, суддя не може вирішувати справу, зважаючи, наприклад, на погляд потерпілого. Суддя має навчитися відчувати універсальну, якщо можна так висловитися, справедливість, бо ставлення до справедливості з боку різних потерпілих може кардинально різнитися. Суддя має бути неупередженим та безстороннім заради того, щоб справедливість відбулась.

Особливого значення поняття неупередженості та безсторонності набуває для суддів, які розглядають адміністративні справи. У таких справах однією зі сторін виступає зазвичай орган виконавчої влади, який апріорі звик відчувати свою силу та захищеність з боку судів. Для судді за таких умов надзвичайно важливим є розуміння своєї ролі для держави, яка полягає зовсім не у «державницькій позиції» чи у союзництві з органами виконавчої влади, а навпаки – у контролі за їхньою діяльністю. Таке розуміння дасть судді можливість залишатись неупередженим та безстороннім у присутності представників органів виконавчої влади.

Рішучість

Звичайно, коли людина починає свою кар'єру, вона в будь-якому випадку відчуває невпевненість та розгубленість, голова може піти обертом від тягара відповідальності «за всі долі світу». Статистичні показники безжалінні, суддя навіть на початку кар'єри здригнеться від лавини справ, що насувається на нього. Фактично, це як раптом набути досвід багатодітного батьківства, з'являється неймовірна кількість людей, за яких суддя несе персональну відповідальність.

Важливо в такому випадку не піддаватися шаленому тиску й не демонструвати зухвалу самовпевненість, а залишатися твердим і бути готовим швидко реагувати та відповідати за ухвалене рішення. Бути рішучим та впевненим судді, безперечно, допомагає знання процесуальних норм і бездоганне дотримання норм матеріального та процесуального права.

Суддя повинен вислухати всіх, зібрати всі докази, з'ясувати, насамперед для себе, чого бракує для впевненості, що ще варто покласти на ту чи іншу шальку терезів правосуддя або ж що треба прибрати з шальок.

Рішучість виявляється і в тому, що суддя не має права зволікати, замилювати замусолювати розгляд справи; звісно, процес сприяє розгляду встановленням чітких термінів/строків для тієї чи іншої процесуальної дії. Але суддя має виробити в собі здатність відчувати час.

Оскільки сторони звертаються до судів з різноманітними клопотаннями, рішучість судді полягає й у швидкому реагуванні на ці прохання чи вимоги; треба чітко усвідомлювати, що допоможе всебічному розгляду справи, що може її затягнути тощо.

Милосердя

Насамперед, милосердя не треба плутати з м'якістю або ж м'якотілістю. Йдеться не про те, що суддя має поводитися, як добра мамця або як святий. Але якщо особи, які беруть участь у процесі, заряджені негативно, суддя повинен мати таку собі «кнопку доброзичливості». Суддя не перебуває у ворожому таборі, люди не є його ворогами, якими б вони не були як особистості, які вчинки вони не скоювали б. У жодному разі суддя не має права брати на себе роль народного месника.

Варто пам'ятати, що суддя впливає на долю людини, саме від судді залежить, як людська доля надалі складеться. Так чи інакше, саме суддя має дати шанс на краще життя. Для цього суддя повинен вникати у драми людського життя та вислуховувати людину з відкритим серцем. Звичайно, це складно, бо серце болітиме, адже всотуватиме в себе чужий біль, надії, жорстокість, зневіру, безпорадність. Певне, тому судді часто мають серцеві хвороби, отримують інфаркти під час судових засідань, як актори на сцені. Серце треба берегти та захищати, але не можна закривати його від людей.

Відповідальність

Судді мають колосально високий рівень відповідальності. Тут можна пригадати прадавнє єгипетське уявлення про Землю: черепаха утримує на своїй спині слонів, котрі, в свою чергу, тримають на спинах Землю. Часто суддя почуватиметься точнісінько, як згадана міфічна черепаха.

Проголошення рішення іменем України є однією зі складових суддівської відповідальності – відповідальності перед суспільством і суддівською спільнотою. Іншою складовою відповідальності судді є відповідальність перед кожною окремою людиною за кожне окремо прийняте рішення.

За такого обсягу відповідальності, як у суддівській професії, у судді може виникати страх і вагання перед прийняттям рішення. Уникнути цього відчуття, мабуть, не вдасться нікому. Але, як би курйозно це не звучало, сама відповідальність є найкращим лікарем від страху і невпевненості.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

Адже перестати вагатися можна, лише взявши на себе відповідальність і прийнявши рішення. Трапляються ситуації, коли суддя напевне знає, що будь яке правильне та справедливе рішення може бути скасовано, бо десь «нагорі» вирішили, що ситуацію слід розв'язати саме в «такий» спосіб. Тому варто бути готовим до сильного спротиву, до захисту своєї гідності та професійної репутації.

Терплячість

Однією з головних якостей судді є вміння бути терплячим. Під час судового засідання та й поза процесом триває випробування суддівської терплячості.

За умови постійного тиску з боку людей, обставин, строків легко зірватися та проявити нетерплячість. Щодня суддя стикається з проявами не найкращої поведінки людей, що можуть перетворити його на мізантропа; зробити дратівливим та нетерплячим. За таких обставин важливо не зриватися, не керувати процесом у режимі наказів; не хизуватися своєю значущістю та владою.

Суддя сприймається сторонами, як маяк – капітанами кораблів. Що б не відбувалося, світло має бути однакове для всіх, не перегорати, не згасати, не світити за одних умов – яскравіше, за інших – тьмяніше.

Необхідно вміти вислуховувати довгі та плутані пояснення, не обривати людей і водночас не випускати з уваги жодної із ниток – думок усіх учасників процесу.

Ввічливість, люб'язність, уважність

Простіше стверджувати, що потрібно бути люб'язним та ввічливим, аніж досягти такого сприйняття довколишнього світу, людей, спорів та скарг.

Люб'язність, ввічливість та уважність проявляються, насамперед, у вмінні вислухати. Люди, які звертаються до суду, вже налаштовані, що ніхто не хоче дослухатися до їхніх проблем, що усім байдуже, усі обтяжені ними і ніхто не має наміру приділити їм достатньо уваги.

Можна уявити себе колодязем, до якого приходять напиться. Якщо колодязь порожній, люди і далі будуть потерпати від спраги. Спрага ця – відчуття кривди, незахищеності у пошуках справедливості. Треба, щоб під час цих мандрів у колодязі завжди була вода. Ось цією «водою» для суддів і є люб'язність та ввічливість.

Демонстрування сили та влади забезпечить контроль, але не допоможе у спілкуванні. Якщо суддя поводитиметься демонстративно владно та зверхньо, люди не будуть відвертими, а, радше, стануть настороженими, закриються, бо відчують, що вони набули ще одного ворога. Закритість учасників процесу, зі свого боку, може бути суттєвою перешкодою для всебічного дослідження у справі.

Суддя має демонструвати свою зацікавленість у справедливому розгляді справи; демонструвати, що він готовий розрядити ситуацію, вирішити цей конфлікт, що на нього цілком можна покластися.

Слід пам'ятати, що і судді, і ті, хто звертається до суду, є перш за все, людьми і оцінювати один одного будуть, насамперед, за людськими критеріями.

«Зло є дуже відчутним для людини. Саме воно зачіпає, бо добро сприймається, як належне. І завдання судді – відновити баланс і повернути людину в стан добра.»

Ми хочемо поважати суддів, бо довіряємо їм найцінніше – захист нашого права.

Саме тому суддівство було, є і залишатиметься вершиною правничої професії у демократичному суспільстві як уособлення очікуваних чеснот і довіри.

До Теми 3.

РЕПУТАЦІЯ СУДДІ ЯК ПУБЛІЧНОЇ ОСОБИ З ОСОБЛИВИМ СТАТУСОМ.

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ.

ВМІННЯ СЛУХАТИ, НОТУВАТИ, ПРИЙМАТИ РІШЕННЯ.

У професійному середовищі правників нерідко можна почути, що посада судді є вершиною юридичної професії. До цього вислову можна ставитися по-різному: з одного боку – несерйозно, а з іншого – бачити в ньому глибокий зміст. Чому так? Відповідаючи на це, звернемося до самого поняття «суддя»: хто це, які в нього можливості, важелі впливу, можливо, сила, влада?

Стаття 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що суддя – це громадянин України, який відповідно до [Конституції України](#) та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. З наведеного визначення видно, що суддя – це громадянин України. Такий громадянин України має бути призначений суддею, а для цього треба дотриматися вимог Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Після того, як такий громадянин України з дотриманням відповідних вимог призначений на посаду судді, він займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя. При цьому, така діяльність, тобто здійснення правосуддя, має відбуватися на професійній основі, що означає недопустимість, за певним винятком, будь-якого сумісництва. З такого лаконічного визначення поняття «суддя», на перший погляд, не зовсім зрозуміло, чому така посада вважається вершиною вершин юриспруденції. Разом з тим, суть всього прихована в декількох словосполученнях «...відповідно до Конституції та цього Закону». Саме ця фраза є тією «глибою», яка приховує у собі справжній зміст та суть поняття «суддя».

Якщо ми звернемося до Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» з тим, щоб зрозуміти, як вони стосуються того громадянина України перш, ніж він буде призначений суддею, то ми побачимо наступне.

Розділ 8 Конституції України містить низку статей, які, зокрема визначають який саме громадянин України може зайняти посаду судді, вимоги до його суддівського статусу, виконання покладеного на суддю завдання, тощо.

Аналогічно і Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у ст. 69 містить вимоги до громадянина України, який виявив намір стати суддею. Так, на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою (ч. 1 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). У даному визначенні, на наш погляд, ключовими є дві ознаки: компетентність та добросовісність. Через критерій компетентності розкривається професійність кандидата на посаду судді чи особи, яка вже працює суддею, а отже є компетентною, а через добросовісність – її відповідність морально-етичним вимогам.

Компетентність та добросесність - ті риси, якими має бути наділений суддя. Вони є необхідними як на етапі зайняття суддівської професії, так і супроводжують суддю протягом всього професійного життя та дозволяють певним чином характеризувати суддю, впливають на думку про нього у професійному середовищі та у громадськості, тобто формують репутацію судді.

Що ж таке репутація? **Репутація** (лат. *reputatio* — обдумую, споглядаю) є громадською думкою про когось чи щось, соціальною оцінкою чи усталеними уявленнями про **особу** чи **об'єкт**, що впливає на ставлення **суспільства** до цієї особи чи об'єкта.²²

Також репутацію визначають як сьогодишню довіру до ваших майбутніх дій, засновану на підтверджених (суб'єктивно достовірних) вчинках в минулому²³.

Тобто репутація є наслідком взаємозв'язку минулого, теперішнього та майбутнього. Вона існує поза волею суб'єкта і має вплив на його життєдіяльність.

Говорячи про репутацію судді як публічної особи з особливим статусом, слід зауважити про таке.

Професія судді не лише, як вже зазначалося, є вершиною юриспруденції, вона вимагає дотримання певних стандартів у професійному і в повсякденному житті судді. З цього приводу влучно висловився старший суддя Верховного суду штату Карнатака Н. Кумар, який сказав: «Неналежна поведінка одного судді вплине на репутацію всієї судової системи»²⁴. Дійсно, суддя не є особою, відокремленою від суду, де він здійснює свою професійну діяльність, та від судової системи в цілому. Тому як поведінка одного судді може мати вплив на враження про певний суд та судову систему, так і в зворотному зв'язку репутація, яка сформована у суспільстві щодо судової гілки влади, так чи інакше стосується кожного окремого судді.

Відповідно до п. 22 Висновку № 3 (2002) КРЄС суспільна довіра та повага до судової влади є гарантіями ефективності системи правосуддя: Поведінка суддів у їхній професійній діяльності, зрозуміло, розглядається громадськістю як необхідна складова довіри до судів.

Як вже було зазначено, репутація судді є відображенням наслідків його поведінки в усіх сферах життя. У професійному житті судді його репутація залежить від таких факторів, як незалежність, неупередженість і безсторонність. Саме вони виступають мірилом справедливості суду.

Про незалежність суду і судді як гарантії права на справедливий суд йдеться у статтях 6, 7 та 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кодексі суддівської етики та міжнародних документах.

Кодекс суддівської етики у статтях 5-6 визначає, що незалежність суду є передумовою дії принципу верховенства права та невід'ємною складовою справедливого суду. Незалежність судді має бути забезпечена, не зважаючи на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику.

²²

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

²³ <http://reputationbook.org/book/reputaciya-bazovoe-opredelenie>

²⁴ «Bad behaviour by one judge will impact reputation of entire judiciary». N. Kumar, senior most judge of the Karnataka High Court// <http://www.thehindu.com/news/cities/bangalore/%E2%80%98Bad-behaviour-by-one-judge-will-impact-reputation-of-entire-judiciary%E2%80%99/article14404942.ece>

Відповідно до п. 16 Висновку № 3 (2002) КРЄС незалежність суддів визначено як основоположний принцип та право громадян кожної держави, у тому числі, самих суддів. Кожний окремий суддя повинен робити все для захисту суддівської незалежності як на інституційному, так і на індивідуальному рівнях. Обґрунтування такої незалежності було детально викладено у Висновку КРЄС № 1 (2001), пунктах 10—13. Як зазначалося у тому Висновку, незалежність нерозривно пов'язана та є передумовою безсторонності судді, яка є необхідною для існування довіри до судової системи та впевненості, котру суди повинні вселяти в демократичне суспільство.

Незалежність судді не є результатом аналізу певних законодавчих норм, вона є закономірністю і невід'ємною складовою судової влади відповідно до конституційних засад. Судова гілка влади є рівною серед інших гілок влади, а отже і незалежною у своїй діяльності. Практична реалізація цього положення дозволяє робити певні висновки щодо реального стану речей, а отже і формувати суспільну думку щодо репутації судової влади та судді в цьому контексті.

Наступним фактором, що стосується репутації судді, є вимога щодо безсторонності. Відповідно до п. 1 ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя зобов'язаний справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства.

Стаття 2 Основних принципів щодо незалежності правосуддя, розроблених ООН у 1985 році, проголошує, що суди вирішують справи безсторонньо, спираючись на факти та відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукань, тиску, погроз або втручання, прямого чи опосередкованого, з боку будь-кого та з будь-якої причини.

У своїй «Рекомендації № СМ/Рес (2010) 12 державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки» Комітет Міністрів Ради Європи визначив, що судді повинні мати необмежену свободу щодо неупередженого розгляду справ відповідно до законодавства та власного розуміння фактів.

Європейська Хартія про статус суддів передбачає, що закон для суддів повинен гарантувати безсторонність, якої члени суспільства мають право очікувати від суддів (пункт 1.1). КРЄС повністю підтримує таке положення Хартії.

У пп. 49-50 Рішення ЄСПЛ у справі "Білуха проти України" (Заява N 33949/02) зазначено, що відповідно до усталеної практики Суду наявність безсторонності відповідно до п. 1 ст. 6 повинна визначатися за суб'єктивним та об'єктивним критеріями. Відповідно до суб'єктивного критерію беруться до уваги особисті переконання та поведінка окремого судді, тобто чи виявляв суддя упередженість або безсторонність у даній справі. Відповідно до об'єктивного критерію визначається, серед інших аспектів, чи забезпечував суд як такий та його склад відсутність будь-яких сумнівів у його безсторонності (див., серед іншого (*inter alia*), рішення у справі "Фей проти Австрії" (*Feu v. Austria*) від 24 лютого 1993 року, пп. 27, 28 and 30; рішення у справі "Ветштайн проти Швейцарії" (*Wettstein v. Switzerland*), N 33958/96, п. 42, ЄСПЛ 2000-ХІІ). У кожній окремій справі слід вирішувати, чи мають стосунки, що розглядаються, таку природу та ступінь, що свідчать про небезсторонність суду (див. рішення у справі "Пуллар проти Сполученого Королівства" (*Pullar v. United Kingdom*), від 10 червня 1996 року, п. 38). Стосовно суб'єктивного критерію, особиста безсторонність суду презюмується, поки не надано

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

доказів протилежного (див. вищевказане рішення у справі "Ветштайн проти Швейцарії" (Wettstein v. Switzerland), пункт 43).

Підсумовуючи викладене, необхідно зауважити, що дотримання суддею вимоги про безсторонність дозволить сторонам відчувати, що їхня проблема була почута і вирішена об'єктивно.

Ще одним фактором, що формує репутацію судді з точки зору його професійного життя, є неупередженість судді. Стаття 15 Кодексу суддівської етики передбачає, що неупереджений розгляд справ є основним обов'язком судді. Суддя має право заявити самовідвід у випадках, передбачених процесуальним законодавством, у разі наявності упередженості щодо одного з учасників процесу, а також у випадку, якщо судді з його власних джерел стали відомі докази чи факти, які можуть вплинути на результат розгляду справи. Суддя не повинен зловживати правом на самовідвід. Суддя заявляє самовідвід від участі в розгляді справи у разі неможливості ухвалення ним об'єктивного рішення у справі.

Відповідно до п. 23 Висновку № 3 (2002) КРЄС судді повинні виконувати свої обов'язки, уникаючи фаворитизму та проявів упередженості. Вони не повинні приймати рішення, беручи до уваги щось, що виходить за рамки застосування юридичних норм. Поки судді розглядають справу або готуються до її розгляду, вони не повинні свідомо робити будь-яких коментарів, які можуть розглядатися як винесення рішення наперед або які можуть вплинути на справедливість судового розгляду. Вони повинні демонструвати однакове ставлення по відношенню до всіх осіб (сторін, свідків, адвокатів тощо) без відмінностей, що ґрунтуються на неправомірних підставах або є несумісними з належним виконанням суддівських функцій. Судді також повинні забезпечити, щоб їхня професійність не ставилася під сумнів під час виконання ними своїх функцій.

Таким чином, якщо суддя у своєму професійному житті дотримуватиметься вимог щодо незалежності, безсторонності та неупередженості, це сформує йому добре ім'я, а отже і відповідну репутацію, яка свідчитиме, що саме цей суддя може гарантувати дотримання права особи на справедливий суд.

Як вже зазначалося, репутація судді залежить не лише від його поведінки під час здійснення професійної діяльності, а також і від його поведінки поза судом.

Беззаперечним є те, що суддя - це повноправний член суспільства, і він не може бути ізольованим від нього. Однак суддівський статус обтяжений певними обмеженнями з тим, щоб не допустити зневіру в ті цінності, які закладені у зміст правосуддя як результату діяльності судді. Американський юрист, філософ права, судовий діяч Бенджамін Кардозо сказав: «Суддя, навіть коли він вільний, він все ще не є абсолютно вільним. Він не запроваджує нововведення у своїх розвагах. Він не донкіхот, який мандрує за бажанням навздогін своїм власним ідеалам краси і добротності. Він покликаний черпати своє натхнення зі священних принципів».²⁵ Навіть приватне життя судді повинне відповідати "високим стандартам

²⁵ *"The Judge, even when he is free, is still not wholly free. He is not to innovate at his pleasure. He is not a knight-errant roaming at will in pursuit of his own ideal of beauty and goodness. He is to draw his inspiration from consecrated principles."* Benjamin Cardozo, *The Nature of The Judicial Process* (1921)/<http://www.supremecourt.ohio.gov/Boards/OJFN/resources/travisF.asp>

справедливості та пристойності, які мають бути вищими, ніж ті, що вважаються прийнятними для інших. Ні судді, ні захисники не можуть дозволити собі шукати прихистку за падінням стандарту в суспільстві. Вчинків, які схильні підірвати довіру громадськості до характеру, цілісності чи неупередженості судді, слід уникати " - сказав суддя Н. Кумар.

Слушною є також думка російського дослідника психологічних особливостей судової діяльності Г.Г. Шиханцева, який стверджує, що «поведінка та зовнішній вигляд судді повинні викликати повагу у всіх присутніх і переконання в правоті судді, його здатності та вмінні вирішувати складні справи, долі людей»²⁶.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у п. 2 ч. 7 ст. 56 серед обов'язків судді визначає необхідність дотримання правил суддівської етики; виявлення та підтримування високих стандартів поведінки у будь-якій діяльності з **метою** укріплення суспільної довіри до суду; забезпечення впевненості суспільства в чесність і непідкупність суддів.

Таким чином, дотримання суддею вимог, що ставляться як до його професійного, так і поза професійним життям, дозволить підтримувати високий авторитет судової гілки влади, представником якої він є. Адже довіра суспільства до суду є найвищою цінністю і виміром його репутації, а остання – індикатором дотримання передбаченого ч. 2 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» обов'язку.

Насамкінець, повертаючись до того, з чого ми почали, а саме з оцінки суддівської професії, хочемо зауважити, що розуміння її як вершини юриспруденції пояснюється тим, що статус судді є певним збірним образом з притаманною йому репутацією. І те, наскільки буде підтверджена відповідна репутація, що склалася стосовно професії судді, залежатиме від певної особи, яка отримає цей статус, та її поведінки, а отже і впливатиме на довіру суспільства як до судової системи в цілому, так і до певного судді.

²⁶Психологічна компетентність судді у практичній діяльності Черновський Олексій Костянтинович, http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik06_02.pdf

Тема №5. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ.

Міні – лекція: “Образ судді”.

Міні – лекція: “Харизма судді”

У даних міні-лекціях викладач (тренер) розповідає учасникам про образ ідеального судді та про якості, якими повинен володіти суддя.

1.Ідеальний суддя спокійний, не метушиться, незмінно в однаковому настрої, завжди стриманий, не проявляє сильних емоцій.

2.Ідеальний судця не має упереджень ... Для нього всі люди однакові - чорні, білі, азіати, кавказці, розумні, дурні, чоловіки, жінки. Ідеальний суддя не може бути расистом, націоналістом, сектантом.

3.Ідеальний суддя може і мусить приховувати свої справжні почуття від інших людей.

4.Ідеальний суддя однаково ставиться до всіх людей. У нього немає симпатій.

5.Ідеальний суддя здатний забезпечити порядок і спокійні, шанобливі, відкриті, стимулюючі пошук істини і справедливі відносини між учасниками судового процесу.

6.Ідеальний суддя у всьому ідеальний. Він ніколи нічого не забуває. У нього не буває перепадів настрою. Він не повертається до людей то позитивно, то негативно. Він не робить помилок.

7.Ідеальний суддя може пояснити будь-яку ситуацію. Він значно мудріший інших людей.

8.Ідеальні судді завжди підтримують один іншого, виступають «єдиним фронтом» у судових позиціях незалежно від особистих почуттів, цінностей чи переконань.

Отже, ідеальний суддя повинен все знати, розуміти, бути краще і досконаліше за будь-яку людину. Він повинен демонструвати яскравий талант, організаторські здібності, силу і повноту особистості, вміння дбайливо і чуйно, справедливо ставитися до людей тощо. Ми пропонуємо іншу модель «ідеального судді» - це щасливого судді, який є справедливою та мудрою людиною, яка живе у повній гармонії зі своїм внутрішнім та зовнішнім світом.

Харизма (від грец. *Χάρισμα* - дар (від Бога) - «помазання») - особлива обдарованість, винятковість особистості в інтелектуальному, духовному, або якому-небудь іншому відношенні.

Сукупність емоційно-психічних здібностей людини, завдяки яким її оцінюють як обдаровану особливими якостями, але найчастіше, вона не має будь-яких особливих зовнішніх даних. В давньогрецькій міфології харітами називалися давньогрецькі богині краси, грації та вишуканості. У християнстві означає «дар Бога»; «благодать»; «духовна властивість, посилається Богом кому-небудь заради блага церкви».

Як виглядає харизматична поведінка?

Колишній голова компанії Apple Стів Джобс, якого вважали одним з найбільш харизматичних директорів компанії. Якщо вам вдасться переглянути записи його перших виступів, то ви побачите, що він справляв враження боязкої та незграбної людини, а його виступи справляли неоднозначне враження. З роками Джобс поступово зміцнив власну харизму, і його публічні виступи стали набагато більш вражаючими та яскравими.

Коли ми зустрічаємося з кимось в перший раз, то підсвідомо оцінюємо, чи є така людина потенційним другом чи ворогом і чи в змозі вона реалізувати свої наміри. Сили і наміри - це якраз те, що ми прагнемо оцінити. Коли ви зустрічаєте харизматичну особистість, то у вас створюється враження, що у цієї людини багато таких сил, можливостей і що ви їй подобається.

Все, що вам потрібно зробити, так це створити враження, що ви володієте і великими можливостями, і великою теплотою, оскільки харизматичні моделі поведінки демонструють поєднання саме цих двох якостей.

Харизматична поведінка складається з таких **основних елементів**: присутність, сила і теплота.

Присутність (вміння слухати) реальний базовий компонент харизми, основа, на якій побудовано все інше. Бути присутнім - значить щомиті усвідомлювати те, що відбувається і вникати в його суть. Це означає звертати увагу на поточні події замість того, щоб дати собі зануритися у власні думки.

Якщо ви цілком не берете участі в процесі спілкування, то велика ймовірність того, що ваші очі потьмяніють, а лицьові рефлексії будуть відбуватися із затримками на частки секунди. Оскільки мозок здатний зафіксувати зміну виразу обличчя всього за 17 мілісекунд, то людина, з якою ви говорите, швидше за все, помітить найдрібніші затримки ваших реакцій.

Ми думаємо, що здатні прикинутися, ніби слухаємо співрозмовника. Якщо ми не присутні при спілкуванні, то співрозмовник неодмінно це побачить принаймні, на підсвідомому рівні. Присутність - це навичка, яку можна сформувати шляхом практичних занять.

Сила і теплота. Якщо в комусь бачать сильну особистість, це означає, що його сприймають як людину, здатну впливати на навколишній світ, використовуючи вплив або владу, гроші, професійний досвід і компетенцію, інтелект, фізичну силу або високий соціальний статус. Ми шукаємо орієнтири сили в чийсь зовнішності, в реакції інших людей на цю людину і, перш за все, в мові її тіла.

Теплота - це, простіше кажучи, доброзичливість відносно інших людей. Теплота говорить нам про те, чи захочуть ці люди використовувати свої сили і можливості, якими б вони не були, на нашу користь і на наше благо. Поєднання сили і теплоти - річ вкрай рідкісна і дорогого коштує: сильна людина, яка разом з тим виявляє до нас доброзичливість, може в критичні моменти представляти для нас вельми непросту дилему. Вибір того, хто захотів би нам допомогти і у кого є можливості це зробити, завжди був життєво важливий. Ось чому ми володіємо такою чутливою реакцією на силу і теплоту.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

Під час будь-якого спілкування з тією або іншою людиною ми інстинктивно шукаємо певні підказки, що дозволяють оцінити її теплоту або силу, а потім, відповідно, вносимо поправки в свої початкові припущення.

Харизма народжується в голові! Спроби опанувати майстерністю зовнішньої харизми, не навчившись поводитися з власним внутрішнім світом, те саме, що добудовувати масивні балкони до конструкції будинку зі слабким фундаментом. Внутрішні харизматичні навички, які допомагають керувати своїм внутрішнім станом, формують необхідний фундамент для побудови зовнішніх харизматичних навичок. Те, у що вірить ваш розум, виявляється в вашому тілі.

Знання свого внутрішнього світу починається з однієї ключової особливості, на якій побудована харизма: розум не може відрізнити факти від вигадки. Це така складова внутрішнього світу, яка допомагає довільно увійти в потрібний психоемоційний стан. Наприклад, згадайте свій улюблений музичний твір. А тепер уявіть, як ви шкребете нігтями по класній дошці. Тепер уявіть, що занурюєте свою руку у відро з піском і відчуваєте хруст піщинок між пальцями. А тепер спробуйте відчутти різницю між лимоном і лаймом - який з фруктів більш кислий?

Не було ніякого піску; не було ніякого лимона. І все ж у відповідь на ряд цілком уявних подій ваш розум видав цілком реальні фізичні реакції. Оскільки ваш мозок не може відрізнити уявне від дійсно існуючого, уявні ситуації змушують його посилати тілу ті ж самі команди, що й в реальній ситуації. Що б вам не прийшло в голову, це так чи інакше позначиться на вашому тілі. При вході в харизматичний психоемоційний стан тіло відреагує проявом харизматичних жестів, міміки тощо. Позитивний лікувальний ефект впливу на організм відомий в медицині як ефект плацебо.

Джоан Рут Бейдер Гінзбург (народилася 15 березня 1933 року) - член Верховного суду США. Гінзбург була призначена Президентом Біллом Клінтоном і прийняла присягу 10 серпня 1993 року. Вона є другою жінкою-суддею (після Сандри Дей О'Коннор) і першою суддею-єврейкою. У 2009 році Forbes включив її в список 100 найвпливовіших жінок.

Гінзбург завжди була активною на інтерв'ю, і консервативні коментатори стверджували, що вона іноді була занадто вільною, висловлюючи думку з приводу певних питань. Навіть її прихильники були здивовані коментарями Рут щодо Трампа. Так, влітку 2016 р. Гінзбург назвала його «фальшивкою» і висловила стурбованість долею суду і країни, якщо його оберуть на посаду президента.

Через кілька днів вона виступила із заявою: «Мої недавні зауваження у відповідь на запити на прес-конференції були нерозважливими, і я шкодую, що зробила їх. Судді повинні уникати коментарів щодо кандидата на державну посаду. У майбутньому я буду більш обачною».

Загалом весь час на посаді судді Верховного суду, а це майже 25 років, вона бореться за справедливість, рівність і людяність у правосудді. Її вважають втіленням американського фемінізму, а серед молоді популярні навіть татування з її зображенням.

Сама ж Рут заявляє: «Все могло б скластися інакше: припустимо, я б отримала посаду юриста середньої ланки. Можливо, я б піднялася по кар'єрних сходах і сьогодні була б партнером на пенсії. Але в житті часто трапляється так, що перешкоди перетворюються на велику удачу».

Розділ II. ПРЕЗЕНТАЦІЇ

До Теми 1.

Слайд 1

Суд і суддя: *історичний нарис*

Слайд 2

Родовий лад:

- Відсутність судової системи та суддів.
- Роль суддів виконувало зібрання сородичів.
- За суттєвий проступок – вигнання з общини.

Слайд 3

Розвиток первісного суспільства

У ролі суддів:

- Жерці;
- Старійшини;
- Рада старійшин.

Слайд 4

Сцена суду на щиті Ахілла (Іліада):

«Множество граждан толпилось на площади города. Тяжба там меж двоих из-за пени была за убитого мужа.
Клялся один пред народом, что все уже отдал другому.
Тот отрицал, чтоб хоть что получил от убийцы в уплату.
Оба они обратились к судье за решением дела...
На тесаных камнях в круге священном сидели старейшины
рядом друг с другом. В руку жезлы принимали от вестников
звонкоголосых, быстро вставали и суд свой один за другим
изрекали.
Два золотых пред ними талана лежали в середине,
Чтобы тому передать их, кого они правым признают» .

Слайд 5

Рабовласницький лад:
Стародавня Греція
Стародавній Рим
↓
Виникнення держави
↓
Виникнення суду – суд Ареопага, судді-ареопагіти; колегіальний розгляд

Слайд 6

**Судова установа Афін у період
панування демократії – Геліея (суд
присяжних)**
Судді – присяжні, обрані народом
За часи Перікла – вводиться оплата
присяжним суддям, що робить суд
доступним для простих громадян.

Слайд 7

Присяга судді-геліаста:

«Я буду голосовать, согласно законам и постановлениям афинского народа и Совета пятисот. Когда закон не будет давать указаний, я поступлю, согласно с моей совестью, без пристрастия и ненависти. Я буду подавать голос только относительно тех дел, которые составляют предмет преследования. Я буду выслушивать истца и ответчика с одинаковым чувством благосклонности. Клянусь в этом Аполлоном, Зевсом и Деметрой. Если я сдержу свое слово, да будет мне благо; если я нарушу его, да погибну со всем моим родом».

Слайд 8

Судова влада в Україні:

- багатомісячна історія становлення та розвитку.
- Розпочинається за часів Київської Русі, з IX століття.
- Формування вітчизняної традиції судочинства охоплює період Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Литовського князівства, Речі Посполитої, та Запорозької Січі.

Слайд 9

Судова влада в Україні:

- Суд не був відокремлений від князівської влади, але за своєю волею князь міг делегувати своє право тіунам, які діяли від його імені.
- Основним був авторитет князівської влади, який затверджувався силою. Сила ототожнювалась з правом.

Слайд 10

Судова влада в Україні:

- Розглядаючи справу, князь мав виносити рішення винятково по суті справи і міг відійти як від норм писаного права, так і від наявних правових традицій, тобто судити для встановлення «благодаті», а не сліпо додержуватися букви «закону».
- Покарання мали вживатися лише в разі відвертої зухвалості з боку злочинця, який порушує і земні закони, і релігійні настанови.

Слайд 11

Судова влада в Україні:

- В містах з Магдебурзьким правом обирався магістрат, який виконував судові функції.
- З 1569 року в українських землях було запроваджено польську судову систему, яка ґрунтувалась на залежності від адміністрації.

Слайд 12

Судова влада в Україні:

- Своєрідна судова система існувала у Запорізькій Січі.
- Демократичні елементи розподілу влад: законодавча-загальна рада, виконавча-гетьман, судова-військовий суддя.
- Суддя обирався на один рік та присягався розглядати справи неупереджено, без тяганини, керуватися законами, а у тих випадках, коли "право мовчало", - совістю і прецедентом.
- До військового судді ставилися такі кваліфікаційні вимоги: він повинен бути людиною компетентною у праві, чесною, освіченою, гідною, заслуженою, непідозрілою, совісною, постійною у словах і справах.

Слайд 13

Судова влада в Україні:

- Своєрідна судова система існувала у Запорізькій Січі.
- Демократичні елементи розподілу влад: законодавча-загальна рада, виконавча-гетьман, судова-військовий суддя.
- Суддя обирався на один рік та присягався розглядати справи неупереджено, без тяганини, керуватися законами, а у тих випадках, коли "право мовчало", - совістю і прецедентом.
- До військового судді ставилися такі кваліфікаційні вимоги: він повинен бути людиною компетентною у праві, чесною, освіченою, гідною, заслуженою, непідозрілою, совісною, постійною у словах і справах.

Слайд 14

Судова влада в Україні:

- З кінця XVII до початку XX століття – становлення та розвиток професії судді.
- Відмежування судових функцій від адміністративних;
- Формування нової системи судів – земських, гродських та підкормських.

Слайд 15

Етапи розвитку судової системи України:

- **Перший етап** припадає на кінець 80-х років минулого століття.
- Основні характеристики тогочасної судової системи:
 - ✓ наявність судів у складі адміністративно-командної системи державного управління,
 - ✓ відсутність реального розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову.
 - ✓ Суди, перебуваючи у центрі системи кримінальної юстиції, виступали як репресивні органи, а не як органи правосуддя.

Слайд 16

Етапи розвитку судової системи України:

- **Другий етап** - період від схвалення 28 квітня 1992 року Верховною Радою України Концепції судово-правової реформи в Україні до прийняття 28 червня 1996 року Конституції України.

Слайд 17

Другий етап розвитку судової системи України

Основні закони, ухвалені на цьому етапі:

- ✓Закон України “Про Конституційний Суд України”;
- ✓Закон України “Про статус суддів”;
- ✓Закон України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів”;
- ✓Закони України “Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України” (втратив чинність у 2002 році);
- ✓Закони України “Про органи суддівського самоврядування” (втратив чинність у 2002 році).

Слайд 18

Етапи розвитку судової системи України:

- Третій етап
 - ✓отримав назву так званої “ Малої судової реформи ”.
 - ✓21 червня 2001 року було ухвалено пакет законів, якими вносилися зміни до низки законів, що регулювали питання судоустрою, статусу суддів та судочинства.

Слайд 19

“Мала судова реформа”

Утворено:

- Конституційний Суд України;
- Єдину систему судів загальної юрисдикції;
- Вищу раду юстиції;
- Апеляційні господарські суди;
- Вищий адміністративний суд України;
- Жасаційний суд України;
- запроваджено новий порядок призначення та обрання суддів;
- Вищий арбітражний суд Української ССР було перейменовано у Вищий господарський суд України.

Слайд 20

Судова реформа 2017 року

✓ **15.12.2017** - розпочав роботу Верховний Суд;

✓ з цієї дати набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», прийнятий Верховною Радою 03.10.2017.

✓ **15.12.2017 року** Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України припиняють свою діяльність та ліквідуються у встановленому законом порядку.

Портрет українського судді в історії і сучасності

Суддя:

- має сумлінно виконувати свої обов'язки;
- судити без гніву, ненависті, милості, приязні, страху;
- свої рішення виносити, дотримуючись закону, без тяганини, відповідно до доказів, обставин;
- розв'язувати справи без будь - якої тяганини, у порядку їх надходження, крім особливо важливих випадків.

Презентація до Теми 2.

Слайд 1.

Пріоритети правосуддя та основні цінності судді

Слайд 2.

Пріоритети правосуддя: міжнародні стандарти

- Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями № 40/32 та 40/146 від 29 листопада 1985 року та 13 грудня 1985 року Генеральної Асамблеї ООН.
- Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної ради ООН № 2006/23 від 27 липня 2006 року.
- Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14 травня 1981 року.
- Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року.
- Європейська хартія про закон щодо статусу суддів та Пояснювальний меморандум до Європейської хартії про закон щодо статусу суддів. Страсбург, 8-10 липня 1998 року.

Слайд 3.

Пріоритети правосуддя: міжнародні стандарти

- Загальна хартія судді, затверджена Центральною радою Міжнародної асоціації суддів 17 листопада 1999 року
- Відповідальність суддів. Висновки Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів, 24-25 жовтня 1980 року, Туніс
- Контроль діяльності та поведінки суддів. Висновки Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів, 12-16 липня 1987 року, Дублін
- Призначення та роль голів судів. Висновки Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів, 23-27 вересня 2001 року, Мадрид
- Правила етичної поведінки суддів: їх застосування та додержання. Висновки Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів, 31 жовтня – 4 листопада 2004 року, Вале де Браво

Слайд 4.

Пріоритети правосуддя: міжнародні стандарти

- Висновок №3 (2002) Консультативної ради Європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи «Щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності»
- Висновок №7 (2005) Консультативної ради Європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство»
- Хартія суддів у Європі. Затверджена асамблеєю Європейської асоціації суддів 20 березня 1993 року, зі змінами від 20 квітня 1996 року

Слайд 5.

Пріоритети правосуддя: міжнародні стандарти

- ЄКПЛ
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України» (рішення від 06.11.2002 р., серія А, № 29. *Sovtransavto-Holding v. Ukraine*).
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» (рішення від 9.01.2013 року, *Oleksandr v. Ukraine*).
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Саундерс проти Сполученого Королівства» (*Saunders v. the United Kingdom*) від 17.12.1996 р., збірка 1996 року, № 15032.
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «П'єрсак проти Бельгії» (*Piersak v. Belgium*) від 1.10.1982 р., серія А, № 86.
- Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Де Куббер проти Бельгії» (*De Cubber v. Belgium*) від 26.10.1984 р.

Слайд 6.

Пріоритети правосуддя: національне законодавство

- Конституція України, Розділ VIII. Правосуддя
- Закон України № 2453-УІ «Про судоустрій і статус суддів»
- Кодекс суддівської етики, затверджений Рішенням XI чергового з'їзду суддів України 22 лютого 2013 року

Слайд 7.

Пріоритети професії суддя

Переваги:

- - шановна престижна професія;
- - недоторканість;
- - незалежність
- - незмінюваність

Ризики:

- суддя сприймається як символ вседозволеності та безкарності.
- - професія пов'язана з можливими загрозами;
- - не має права займатися іншою діяльністю, крім наукової та викладацької;
- - надзвичайна висока відповідальність.
- - перебування на посаді несумісне із заняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким

Слайд 8.

Пріоритети та ризики професії суддя

Переваги:

- - шановна престижна професія;
- - недоторканість;
- - незалежність
- - незмінюваність

Ризики:

- суддя сприймається як символ вседозволеності та безкарності.
- - професія пов'язана з можливими загрозами;
- - не має права займатися іншою діяльністю, крім наукової та викладацької;
- - надзвичайна висока відповідальність.
- - перебування на посаді несумісне із заняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким

Слайд 9.

Сприйняття суддею

Ми хочемо бачити суддів лагідними достатньо, щоб нас почути, і жорсткими достатньо, щоб нас захистити; простими достатньо, щоб ми їх зрозуміли, і достатньо освіченими, щоб дати нам задоволення від прочитання їхніх рішень; впевненими у собі, але не самовпевненими, відкритими і водночас відстороненими.

Слайд 10.

Якості та основні цінності судді

- Чесність та порядність.
- Мужність та моральна відвага.
- Гідність.
- Неупередженість та безсторонність.
- Рішучість.
- Милосердя.
- Відповідальність.
- Терпеливість.
- Ввічливість, люб'язність, уважність.

Презентація до Теми 3.

Репутація судді – мірило дотримання етичних принципів.

Слайд 1

Слайд 2

Стандарти поведінки судді

- дотримання правил суддівської етики;
- виявлення та підтримування високих стандартів поведінки у будь-якій діяльності

з метою

- укріплення суспільної довіри до суду;
- забезпечення впевненості суспільства в чесність і непідкупність суддів.

Слайд 3

Офіційне урочисте зобов'язання судді з дотримання стандартів

Умовою здійснення суддею своїх повноважень є складення ним присяги:

"Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя".

Слайд 4

А СУДДІ ХТО???

Проявом того, наскільки сумлінно суддя дотримується складеної ним присяги та встановлених стандартів поведінки та етичних норм, є *його репутація*.

Слайд 5

Поняття “репутації”

- **Репутація** (лат. *reputatio* — обдумую, споглядаю) є громадською думкою про когось чи щось, соціальною оцінкою чи усталеними уявленнями про особу чи об'єкт, що впливає на ставлення суспільства до цієї особи чи об'єкта.
- **Репутація** - сьогоднішня довіра до ваших майбутніх дій, заснована на підтверджених (суб'єктивно достовірних) вчинках в минулому.
- **Репутація** є наслідком взаємозв'язку минулого, теперішнього та майбутнього. Вона існує поза волею суб'єкта і має вплив на його життєдіяльність.

Слайд 6

Репутація судді -

це думка громадськості, що заснована на знаннях про минулі вчинки та поведінку наділеної статусом судді особи, які мають вплив на ступінь довіри до її майбутніх дій.

Слайд 7

Неналежна поведінка одного судді вплине на репутацію всієї судової системи

На репутацію судді безпосередній вплив має його поведінка як у професійному житті, так і поза судом.

п.22 Висновку №3 (2002) КРЄС - суспільна довіра та повага до судової влади є гарантіями ефективності системи правосуддя: поведінка суддів у їхній професійній діяльності, зрозуміло, розглядається громадськістю як необхідна складова довіри до судів.

Слайд 8

**Фактори,
які впливають на репутацію судді**

- Незалежність
- Неупередженість
- Безсторонність

Слайд 9

• Алло! ... так точно! ... будет сделано!!!

Незалежність – гарантія права на справедливий суд

Незалежність суду:

- передумова дії принципу верховенства права;
- невід’ємна складова справедливого суду;
- ігнорування будь-яких зовнішніх впливів, стимулів, загроз, втручання або публічної критики;
- основоположний принцип та право громадян кожної держави, у тому числі самих суддів;
- обов’язок кожного судді;
- передумова безсторонності судді.

Слайд 10

Безсторонність

1. обов'язок судді;
2. суди вирішують справи, спираючись на факти та відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукань, тиску, погроз або втручання, прямого чи опосередкованого, з боку будь-кого та з будь-якої причини;
3. вирішення справи у відповідності із своїм сумлінням та тлумаченням фактів згідно з чинними правовими нормами;
4. очікування членів суспільства.

Слайд 11

Критерії перевірки безсторонності

- **Суб'єктивний критерій** - беруться до уваги особисті переконання та поведінка окремого судді, тобто чи виявляв суддя упередженість або безсторонність у даній справі.
- **Об'єктивний критерій** - чи забезпечував суд як такий та його склад відсутність будь-яких сумнівів у його безсторонності.

Слайд 12

Неупередженість

Неупереджений розгляд справ є основним обов'язком судді:

- уникати фаворитизму та проявів упередженості;
- не приймати рішення, беручи до уваги щось, що виходить за рамки застосування юридичних норм;
- не робити свідомо будь-яких коментарів, які можуть розглядатися як винесення рішення наперед або які можуть вплинути на справедливість судового розгляду;
- демонструвати однакове ставлення до всіх осіб (сторін, свідків, адвокатів, тощо) без відмінностей;
- забезпечити, щоб їхня професійність не ставилася під сумнів під час виконання ними своїх функцій.

Слайд 13

Вимоги до виконання суддею своїх обов'язків

Компетентність та старанність:

- пріоритет судових функцій над усіма іншими видами діяльності;
- виконання поряд з судовими та посадовими обов'язками завдань, пов'язаних із судовою посадою та діяльністю суду;
- самоосвіта та підвищення своєї кваліфікації, освідомленість про розвиток національного та міжнародного законодавства;
- дотримання правил етикету.

Слайд 14

Етичні принципи поведінки судді

- відсутність некоректної поведінки;
- добровільне та охоче прийняття обмежень;
- контроль особистих відносин з адвокатами;
- самоусунення від розгляду справ за участі родичів;
- помещкання суді не може бути офісом для інших юристів;
- реалізація громадянських свобод з дотриманням вимог щодо неупередженості та незалежності судових органів;
- обізнаність про свої особисті та матеріальні інтереси конфіденційного характеру та членів своєї родини;
- недопущення впливу членів родини на діяльність судді;
- недопущення використання авторитету посади у власних цілях та розголошення конфіденційної інформації .

Слайд 15

Поведінка судді поза судом

- Навіть приватне життя судді, повинне відповідати "високим стандартам справедливості та пристойності, які мають бути вищими, ніж ті, що вважаються прийнятними для інших".
- "Ні судді, ні захисники не можуть дозволити собі шукати притулку за падінням стандарту в суспільстві. Вчинків, які схильні підірвати довіру громадськості до характеру, цілісності чи неупередженості судді, слід уникати".

Слайд 16

Дозвілля судді

- «Суддя, навіть коли він вільний, він все ще не є абсолютно вільним. Він не запроваджує нововведення у своїх розвагах. Він не донкіхот, який мандрує за бажанням навздогін своїм власним ідеалам краси і добродетності. Він покликаний черпати своє натхнення зі священних принципів...» - Бенджамін Кардозо – американський юрист, філософ права, судовий діяч.
- «Поведінка та зовнішній вигляд судді повинні викликати повагу у всіх присутніх і переконання в правоті судді, його здатності та вмінні вирішувати складні справи, долі людей» - російський дослідник психологічних особливостей судової діяльності Г.Г. Шиханцев.

Слайд 17

Можливості судді після належного виконання своїх обов'язків

- літературна, педагогічна діяльність, читання лекцій, участь у діяльності, що пов'язана з правом, законодавством, визначенням правосуддя та іншими подібними питаннями;
- виступ на публічних слуханнях справ перед офіційним органом з питань, що пов'язані з правом, відправленням правосуддя чи іншими подібними питаннями;
- бути членом офіційного органу, урядового комітету, комісії, дорадчого органу, якщо таке членство дозволяє судді залишатися неупередженим і зберігати політично нейтральну позицію;
- займатися іншою діяльністю, якщо це є сумісним з високим статусом посади судді і не перешкоджає будь-якою мірою виконанню ним своїх обов'язків.

Слайд 18

Дякую за увагу!

A photograph of a judge in a black robe, holding a scale of justice in their right hand and a red book in their left hand. The judge is looking down at the scale.

Презентація до Теми 5. ПСИХОЛОГІЧНЯ АСПЕКТИ.

Слайд 1

Слайд 2

Слайд 3

Що в образі судді приваблює?

Які характеристики в образі судді відштовхують?

Що характеризує образ судді з нейтральної сторони?

Слайд 4

«Суд Соломона»

Якось прийшли до Соломона дві жінки й принесли немовля, котрому не було ще й місяця. Одна з жінок звернулася до царя і сказала, що вони жили в одному домі, в одній кімнаті. У неї народився син і в другій жінки теж народився син. В усьому домі, крім них, нікого не було. Вночі син іншої жінки помер, і вона підклала його їй, а собі забрала живого. На це друга жінка закричала, що це брехня, її син живий, а той — мертвий. Соломон звелів, щоб йому подали меч. Потім наказав воїнові, аби той взяв дитя і розітнув навпіл, а потім віддав кожній жінці по половині.

Слайд 5

Перша жінка злякалася, закричала, почала просити, щоб дитину не вбивали, а віддали другій — тільки б син залишився живий. А друга спокійно сказала цареві, що його рішення справедливе: "Нехай не дістанеться цей малюк ні їй, ні мені!" Соломон зупинив воїна і наказав віддати хлопчика тій жінці, котра його пожаліла — вона і є його справжня мати. Дитину віддали матері, і та притиснула її до серця. А брехуху вигнали з ганьбою геть.

Слайд 6

«Суд Камбіса»

Слайд 7

Сісамн був одним із царських суддів. За те, що цей Сісамн, підкуплений грошми, виніс несправедливий вирок, цар Камбіс наказав його стратити і здерти шкіру. Шкіру цю цар наказав видубити, нарізати з неї ремінь і потім обтягнути ними суддівське крісло, на якому той сидів у суді. Обтягнув крісло, Камбіс призначив суддею замість Сісамн, якого стратив і велів потім здерти шкіру, його сина, звелівши йому пам'ятати, на якому кріслі сидючи, він судить.

Геродот, Історія. Книга 5, глава 25.

Слайд 8

МІФ «ОБРАЗ ІДЕАЛЬНОГО СУДДІ»

1. Ідеальний суддя спокійний, не метушиться, незмінно в однаковому настрої, завжди стриманий, не проявляє сильних емоцій.
2. Ідеальний судця не має упереджень ... Для нього всі люди однакові - чорні, білі, азіати, кавказці, розумні, дурні, чоловіки, жінки. Ідеальний суддя не може бути расистом, націоналістом, сектантом.
3. Ідеальний суддя може і мусить приховувати свої справжні почуття від інших людей.
4. Ідеальний суддя однаково ставиться до всіх людей. У нього немає симпатій.

Слайд 9

5. Ідеальний суддя здатний забезпечити порядок і спокійні, шанобливі, відкриті, стимулюючі пошук істини і справедливі відносини між учасниками судового процесу.
6. Ідеальний суддя у всьому ідеальний. Він ніколи нічого не забуває. У нього не буває перепадів настрою. Він не повертається до людей то позитивно, то негативно. Він не робить помилок.
7. Ідеальний суддя може пояснити будь-яку ситуацію. Він значно мудріший інших людей.
8. Ідеальні судді завжди підтримують один іншого, виступають «єдиним фронтом» у судових позиціях незалежно від особистих почуттів, цінностей чи переконань.

Слайд 10

ДЕМОНСТРАЦІЯ ВІДЕО

Слайд 11

Слайд 12

Слайд 13

- ▶ Чи пригадуєте Ви моменти, коли люди опинялися під враженням вашої присутності або вчинків?
- ▶ Чи виникало у вас коли-небудь відчуття повної впевненості і абсолютного контролю над ситуацією, що склалася?

Слайд 14

ХАРИЗМА

- ▶ Від грец. *Χάρῶμα* - дар (від Бога) - «помазання» - особлива обдарованість, винятковість особистості в інтелектуальному, духовному, або якому-небудь іншому відношенні.
- ▶ Сукупність емоційно-психічних здібностей людини, завдяки яким її оцінюють як обдаровану особливими якостями, але найчастіше, вона не має будь-яких особливих зовнішніх даних.

Слайд 15

- ▶ В давньогрецькій міфології харітами називалися давньогрецькі богині краси, грації та вишуканості.
- ▶ У християнстві означає «дар Бога»; «благодать»; «духовна властивість, посилається Богом кому-небудь заради блага церкви»

Слайд 16

ХАРИЗМА НАРОДЖУЄТЬСЯ В ГОЛОВІ!

- ▶ Спроби опанувати майстерністю зовнішньої харизми, не навчившись поводитися з власним внутрішнім світом, те саме, що добудовувати масивні балкони до конструкції будинку зі слабким фундаментом.
- ▶ Внутрішні харизматичні навички, які допомагають керувати своїм внутрішнім станом, формують необхідний фундамент для побудови зовнішніх харизматичних навичок.
- ▶ **Те, у що вірить ваш розум, виявляється в вашому тілі**

Слайд 17

ВПРАВА НА УЯВУ

Згадайте свій улюблений музичний твір.
А тепер уявіть, як ви шкребете нігтями по класній дошці.
Тепер уявіть, що занурюєте свою руку у відро з піском і відчуваєте хруст піщинок між пальцями.
А тепер спробуйте відчутти різницю між лимоном і лаймом - який з фруктів більш кислий?

Слайд 18

Назвіть декілька ознак харизматичного судді?

Слайд 19

Слайд 20

Слайд 21

ПРИСУТНІСТЬ (вміння слухати)

реальний базовий компонент харизми, основа, на якій побудовано все інше.

Бути присутнім - значить щомиті усвідомлювати те, що відбувається і вникати в його суть.

Це означає звертати увагу на поточні події замість того, щоб дати собі зануритися у власні думки.

Слайд 22

ВПРАВА: «ПРИСУТНІСТЬ»

Все, що вам потрібно, - це тихе місце, де ви зможете хоча б на хвилину закрити очі (стоячи або сидячи), і будь-яким способом відслідковувати хід часу. Встановіть таймер на одну хвилину. Закрийте очі і спробуйте зосередитися на одній із трьох речей: оточуючих звуках, власному диханні або відчуттях в пальцях ніг.

1. Звуки: прислухайтеся до оточуючих звуків. Уявіть, що ваші вуха - це супутникові антени, які пасивно і об'єктивно реєструють звуки.
2. Дихання: прослідкуйте за ним.
3. Пальці ніг: сфокусуйтеся на відчуттях в пальцях ніг. Це змусить вас в думках охопити все тіло і перейнятися поточними фізичними відчуттями.

Слайд 23

СИЛА І ТЕПЛОТА

Якщо в комусь бачать сильну особистість, це означає, що його сприймають як людину, здатну впливати на навколишній світ, використовуючи вплив або владу, гроші, професійний досвід і компетенцію, інтелект, фізичну силу або високий соціальний статус.

Ми шукаємо орієнтири сили в чийсь зовнішності, в реакції інших людей на цю людину і, перш за все, в мові її тіла.

Слайд 24

СИЛА І ТЕПЛОТА

- Тепло́та - це, простіше кажучи, доброзичливість відносно інших людей. Тепло́та говорить нам про те, чи захочуть ці люди використовувати свої сили і можливості, якими б вони не були, на нашу користь і на наше благо.
- Поеднання сили і тепло́ти - річ вкрай рідкісна і дорогого коштує: сильна людина, яка разом з тим виявляє до нас доброзичливість, може в критичні моменти представляти для нас вельми непросту дилему. Вибір того, хто захотів би нам допомогти і у кого є можливості це зробити, завжди був життєво важливий.

Слайд 25

ВПРАВА: «СЛУХАЧ»

Кількість: 6-8 учасників. Першому учаснику пропонується детально запам'ятати текст, а потім переказати іншому учаснику і так далі. Порівнюємо оригінал розповіді з останньою її інтерпретацією.

Слайд 26

Джоан Рут Бейдер Гінзбург (народилася 15 березня 1933 року) - член Верховного суду США.

Гінзбург була призначена Президентом Біллом Клінтоном і прийняла присягу 10 серпня 1993 року. Вона є другою жінкою-суддею (після Сандри Дей О'Коннор) і першою суддею-єврейкою.

У 2009 році Forbes включив її в список 100 найвпливовіших жінок.

Слайд 27

ВПРАВА: «ЧАРІВНА ПАЛИЧКА»

Уявіть собі, що ви володієте чарівною паличкою. Вам необхідно назвати (або написати) одну навичку (характеристику), яку ви хотіли б покращити у своїх колег.

Слайд 28

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

Розділ III. ПРАКТИЧНІ ВПРАВИ.

До Теми №2. «Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії».

Практичні завдання для роботи в групах.

Викладач (тренер) пропонує учасникам ознайомитись з фабулами справ, які роздані кожній групі, дати відповіді на запитання та обґрунтувати їх.

1. Ви працюєте суддею. У вашому провадженні перебуває кримінальна справа за обвинуваченням громадянина Іванова В.Л. у вчиненні розбійного нападу. За три місяці до розгляду справи ви придбали для всієї родини дорогі квитки на концерт відомого виконавця, який відбудеться у великому концертному залі у м. Києві. Але обставини так складаються, що напередодні концерту ви завершуєте розгляд справи по суті та як раз на час концерту маєте видалитись у нарадчу кімнату для ухвалення рішення, для чого вам знадобиться щонайменше три дні.

Питання: чи зможете Ви за цих умов відвідати концерт?

(Варіант) Якщо так, то як ви маєте діяти, якщо там випадково зустріли родичів потерпілого і вони звернулись до вас з проханням призначити максимально суворе покарання?

Обґрунтуйте свою позицію.

2. Ваша близька подруга (або друг) стала учасницею популярного реаліті-шоу, яке транслюється на одному з телеканалів. При цьому ваша подруга запросила Вас разом з нею взяти участь у цьому шоу, виступити в ролі «експерта» з питань сімейних відносин та прокоментувати деякі аспекти «пікантних» питань у відносинах між чоловіком та жінкою. За умовами цього шоу передбачений грошовий приз, який у разі участі в ньому ви маєте шанс виграти.

Питання: яке ви приймете рішення щодо участі у реаліті-шоу, чи погодитесь ви на цю пропозицію, розуміючи, що ви є суддею?

Обґрунтуйте свою позицію.

3. У квітні місяці організатори ГО «Україна без сміття» запрошують усіх бажаючих, які розділяють погляди організації про дбайливе ставлення до навколишнього природного середовища, взяти участь у марафоні. Кошти, отримані під час проведення цього заходу, підуть на фінансування освітніх програм про сортування сміття.

Питання: чи можете ви, будучи суддею, взяти участь у марафоні?

Обґрунтуйте свою позицію.

4. Ви працюєте суддею і одночасно маєте хобі – живопис. Ви пишете картини у вільний від роботи час і буває, даруєте їх своїм друзям на день народження. Одного

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

разу Вам запропонували продати картину, яку у соціальній мережі випадкового побачив іноземний колекціонер.

Питання: чи погодитесь Ви на цю пропозицію?

Обґрунтуйте свою позицію.

До Теми №3. «Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в діяльності судді. Вміння слухати, вміння нотувати, вміння приймати рішення».

Для закріплення отриманих знань викладач пропонує експрес-опитування за допомогою клікерів.

Завдання: виберіть із запропонованих одну правильну відповідь.

Чи може суддя брати участь у «Конкурсі краси»?

1. Так.
2. Ні.

Чи може суддя, який раніше працював адвокатом, користуватись канцелярським приладдям з логотипом юридичної фірми, у якому зазначене його прізвище?

1. Так.
2. Ні.

Чи може суддя вести Blog в Інтернеті стосовно розглянутих ним справ?

1. Так.
2. Ні.

Чи може суддя критикувати рішення, які набрали законної сили, у науковій статті?

1. Так.
2. Ні.

Чи може суддя співати в «Караоке на майдані»?

1. Так.
2. Ні.

Чи може суддя брати участь у корпоративній вечірці юридичної фірми, в якій працював раніше?

1. Так.
2. Ні.

Чи може суддя брати участь у спортивних змаганнях як арбітр?

1. Так.
2. Ні.

Чи може суддя грати за збірну з футболу Національної школи суддів України?

1. Так.
2. Ні.

**Тема №4. «Ефективна комунікація та імідж судової влади»
Практичне завдання.**

Рольова гра викладачів.

Викладач у даній рольовій грі пропонує ознайомитись з фабулою справи, дати відповідь на запитання та обґрунтувати їх.

Учасники рольової гри:

Суддя, представник відповідача, особа без процесуальних повноважень («вільний слухач»), суддя-спікер цього суду, учасники процесу по іншим справам.

Суддя відкриває судове засідання.

У залі присутні представник відповідача та особа без процесуальних повноважень (так званий «вільний слухач»).

Предмет спору – оскарження бездіяльності управління у справах національностей та релігій КМДА щодо забезпечення права на публічну інформацію.

Вільний слухач перебуває в залі засідань з вдягненим на голову друшляком, пояснюючи це належністю до церкви Літаючого макаронного монстра (пастафаріанство) і має намір здійснювати відеофіксацію судового процесу мобільним телефоном, який розміщений на підставці, з метою подальшого поширення записаної інформації в мережі Інтернет.

Суддя після відкриття судового засідання з'ясовує думку відповідача щодо можливості здійснення відеофіксації присутнім пастафаріанином, і після висунення заперечень відповідачем, що супроводжуються коментарем останнього щодо «клоунського вигляду» вільного слухача, забороняє відеозйомку. Суддя дозволяє собі жартівливе висловлення щодо пастафаріанців як «макаронопоклонників» та «соусолюбів».

Окрім того, враховуючи обурення відповідача зовнішнім виглядом пастафаріанина, що тлумачиться останнім як неповага до суду, суддя оголошує про відкладення розгляду справи.

Пастафаріанин звертається до керівництва суду з вимогами надати на камеру коментар щодо вказаної ситуації. Прокоментувати ситуацію доручається судді-спікеру. Суддя-спікер заявляє про порушення головуючим суддею закону в частині недопуску пастафаріанина до здійснення відеофіксації та безпідставному відкладенні розглядуваної справи. Вказані тези продубльовані суддею-спікером на власній сторінці в Facebook.

Завдання:

Проаналізувати продемонстровану ситуацію з точки зору забезпечення етичних стандартів під час відправлення правосуддя, керуючись Кодексом суддівської етики та Бангалорськими принципами поведінки суддів. Надати відповідь стосовно того, як треба було діяти судді у зазначеній ситуації.

Практичні завдання на основі рольової гри

Двом групам кандидатів дається завдання проаналізувати вказану ситуацію з точки зору дискримінації та публічності судового процесу.

- 1) Питання **дискримінації** визначені статтею 9 Кодексу суддівської етики, а також показниками 2 та 5 Бангалорських принципів. Пастафаріанство є зареєстрованою релігією (принаймні в США та Європі), численна судова й адміністративна практика дозволяє прихильникам цієї релігії носити на голові друшляки (і навіть фотографуватися у такому вигляді на офіційні документи – паспорти, водійські посвідчення тощо). Головуючий суддя не тільки не мав права в судовому засіданні висловлювати власне ставлення до вказаної релігії та її adeptів, але й повинен був зробити зауваження представнику відповідача (працівнику управління з питань національностей та релігій КМДА) щодо його висловлювань про «клоунський» вигляд вільного слухача та про виявлення цим неповаги до суду. Зрештою, головуєчий суддя припустився процесуальної помилки, оголосивши відкладення розгляду справи через начебто прояв неповаги до суду присутньою особою, замість відкладення розгляду справи на підставі, передбаченій законом (наприклад, неявка в судові засідання представника позивача). В цій ситуації можна ще розігрувати обговорення того аспекту, що пастафаріанець міг бути представником позивача у справі, який з певних причин не мав повноважень на представництво саме в цьому засіданні (закінчився строк довіреності тощо) і мав бажання фільмувати процес з метою захисту прав довірителя.
- 2) Питання **публічності та відкритості судового процесу, поширення інформації в інтернеті** визначаються статтями 11-12, 20 Кодексу суддівської етики, статтею 10 КАС України та статтею 11 Закону України «Про судоустрій та статус суддів». Головуючий суддя припустився помилки, взагалі поставивши на обговорення з представником відповідача питання відеофіксації судового процесу (представники суб'єктів владних повноважень не вправі заперечувати проти відеофіксації), а також не надавши можливість пастафаріанину фільмувати процес, бо мобільний телефон (навіть на підставці) поза всяким розумним сумнівом не може вважатися стаціонарною апаратурою, відеофіксація на яку вимагає окремого дозволу суду. Окремо слід обов'язково розгорнути дискусію навколо дій судді-спікера. Формально останній зробив вірні висновки та коментарі, наразі це мало вигляд негативної оцінки поведінці іншого судді, коментування прийнятого іншим суддею рішень щодо відкладення розгляду справи, а також висвітлення цієї події в світлі, що завдає шкоди авторитету головуєчого судді та судової влади в цілому. Публікація з цих питань в інтернеті на власній сторінці судді-спікера теж не є досить коректною з огляду на наведене, а також через те, що заяви подібного характеру варто робити на офіційній сторінці судової установи.

Насамкінець вважаю за необхідне таку сценку та практичне завдання розіграти у жартівливій формі, коли слухачі втомляться і потребуватимуть емоційного струсу. Якщо колеги погоджуються з основною концепцією такої рольової гри – протягом тижня можу написати сценарій з ролями та текстом.

До Теми 5

Демонстрація відео. Практичне завдання.

Викладач (тренер) пропонує учасникам переглянути відео, а після перегляду відповісти на поставлені питання та обґрунтувати їх.

(див. слайди 10 - 13)

Практичне завдання.

Викладач (тренер) пропонує учасникам ознайомитись із запитаннями (див. слайд 22, 25, 27), дати на них відповіді та обґрунтувати.

ЧАСТИНА 6

ОЦІНКА НАВЧАННЯ

Вступ

Оціночна форма

Вступ

Оцінювання навчальної програми для суддів дуже важливе для учасників, викладачів та організаторів. Під час заповнення оціночних форм учасники продовжують бути залученими до навчального процесу. При цьому вони можуть висловити свої думки щодо курсу. Заповнюючи оціночну форму, учасники аналізують кожен елемент курсу, що сприяє закріпленню набутих ними знань. Що стосується викладачів, оцінки є для них засобом зворотного зв'язку щодо того, які саме навчальні роботи виявилися найбільш ефективними з точки зору сприяння досягненню цілей програми. Результати оцінювання можуть допомогти викладачам ще більше підняти рівень їхньої викладацької майстерності. Насамкінець, організатори використовують результати оцінювання для того, щоби визначити ефективність програми і внести до неї необхідні зміни в майбутньому.

Ефективна оціночна форма може містити багато різних питань. Організатори повинні включити до неї питання щодо кожного моменту, стосовно якого вони хочуть мати зворотний зв'язок від учасників. В області навчання суддів багато оціночних форм містять розділи, де питається про таке:

- Чи досягнуто цілей програми;
- Цінність змістовної частини занять;
- Якість матеріалів кожного окремого заняття;
- Ефективність кожного викладача;
- Загальна цінність курсу; і
- Якість приміщень та харчування

ОЦІНОЧНА ФОРМА

«Бути суддею»

[дата програми]

Ваші погляди на програму, в якій Ви брали участь, допоможуть нам зробити майбутні програми кращими. Будь ласка, уважно прочитайте кожне з питань, що містяться у формі. Ваші відповіді залишаться конфіденційними і використовуватимуться лише для академічних цілей.

1. Оцініть перелічені нижче цілі курсу. Будь ласка, дайте оцінку тому, наскільки успішною виявилася програма з точки зору досягнення вказаних цілей. (Окремі оцінки змістовної частини, матеріалів, викладачів, приміщень та харчування дасте нижче в цій формі.)

В результаті опанування цієї програми учасники зможуть:

Низька

Висока

• пояснити особливу роль судової влади, особливості статусу судді в демократичному суспільстві

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

• усвідомити поняття «інтереси» та «цінності правосуддя»

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

• засвоїти, що незалежність та неупередженість судді є необхідними ознаками справедливого правосуддя

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

• вказати на закони та норми, які регулюють питання професійної діяльності українських суддів

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

• підсумувати ключові положення законів, які регулюють питання професійної діяльності українських суддів

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

• проаналізувати етичні стандарти поведінки судді в професійній діяльності та приватному житті

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

• застосовувати етичні вимоги до власної поведінки

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

• бути обізнаними у психологічних аспектах в діяльності судді та у прийомах саморегуляції

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

- забезпечувати процесуальну справедливість для учасників судових проваджень
- ефективно комунікувати

Коментарі:

2. Оцініть змістовну частину та матеріал кожного окремого заняття. Будь ласка, дайте оцінку доречності змістовної частини та якості матеріалів, використаних під час або після заняття.

Заняття	Низька							Висока
Привітання та загальний огляд								
Змістовна частина	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	
Матеріали	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	
Мета навчальної програми „Бути суддею”								
Змістовна частина	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	
Матеріали	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	
Закони та інші документи, які регулюють діяльність судді								
Змістовна частина	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	
Матеріали	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	
Історичні витоки суддівської професії								
Змістовна частина	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	
Матеріали	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	
Пріоритети правосуддя та основні цінності судді. Ризики суддівської професії								
Змістовна частина	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	
Матеріали	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	
Репутація судді як публічної особи з особливим статусом. Етичні аспекти в								

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

діяльності судді. Вміння слухати, нотувати, приймати рішення

Змістовна частина

Матеріали

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

Ефективна комунікація та імідж судової влади

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

Змістовна частина

Матеріали

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

Психологічні аспекти в діяльності судді. Харизма судді

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

Змістовна частина

Матеріали

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

Висновки

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

Змістовна частина

Матеріали

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

Коментарі:

3. Оцініть кожного викладача. Будь ласка, дайте оцінку кожному викладачеві з точки зору його навчальних методів та ефективності.

[Ім'я викладача]

Низька

Висока

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

Коментарі:

[Ім'я викладача]

Низька

Висока

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]

Коментарі:

[Ім'я викладача]	Низька	Висока
	[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]	

Коментарі:

[Ім'я викладача]	Низька	Висока
	[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]	

Коментарі:

4. Оцініть загальну цінність програми	Низька	Висока
	[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]	

Коментарі: _____

5. Будь ласка, надайте свої рекомендації щодо покращення цього курсу у майбутньому.

Ваші погляди на програму, в якій Ви брали участь, допоможуть нам зробити майбутні програми кращими. Будь ласка, уважно прочитайте кожне з питань, що містяться у формі. Ваші відповіді залишаться конфіденційними і використовуватимуться лише для академічних цілей.

Оцініть перелічені нижче цілі курсу. Будь ласка, дайте оцінку тому, наскільки успішно виявилася програма з точки зору досягнення вказаних цілей.

Практично – методичний посібник викладача «БУТИ СУДДЕЮ»

В результаті опанування цієї програми учасники зможуть:	Низька	Висока
• усвідомити зміст понять “репутація судді” та “імідж судової влади”	[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]	
• оволодіти вмінням керувати діалогом з учасниками процесу та відвідувачами суду, пом’якшувати суперечності, застосовувати вербальне і невербальне мовлення	[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]	
• засвоїти загальні підходи до поведінки судді у професійній діяльності та в особистому житті	[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]	
• розуміти та свідомо корегувати власний психологічний стан	[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7]	

Коментарі: _____